

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**KAMU HARCAMALARININ İŞSİZLİK ÜZERİNE ETKİLERİ: 2000
SONRASI TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Hazırlayan

ÖMER ÇAKIR

2019

**T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**KAMU HARCAMALARININ İŞSİZLİK ÜZERİNE ETKİLERİ:
2000 SONRASI TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

**HAZIRLAYAN
ÖMER ÇAKIR**

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ NEDİM DİKMEN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2019

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak savunduğum “Kamu Harcamalarının İşsizlik Üzerine Etkileri: 2000 Sonrası Türkiye Örneği” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların “Kaynakça” bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28/05/2019

Ömer ÇAKIR

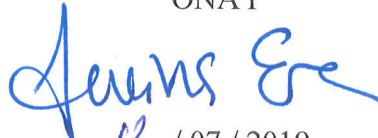
13530200003

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Ömer ÇAKIR'ın hazırladığı "KAMU HARCAMALARININ İŞSİZLİK ÜZERİNE ETKİLERİ: 2000 SONRASI TÜRKİYE ÖRNEĞİ" başlıklı tez 05 /07/ 2019 tarihinde aşağıda imzaları olan jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	Üniversite	İmza
Başkan :	Prof. DR. Servet CEYLAN	Giresun Üniversitesi	
Jüri Üyeleri :	Dr. Öğr. Üyesi Nedim Dikmen	Ordu Üniversitesi	
	Dr. Öğr. Üyesi Adem KULAÇ	Ordu Üniversitesi	

ONAY

12. / 07 / 2019

Dr. Öğr. Üyesi Seçkin EVCİM

Enstitü Müdürü V. G.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada beni yönlendiren, destekleyen ve bilgisini esirgemeyen danışmanın Dr. Öğr. Üyesi Nedim DİK MEN'e, tez yazım aşamasında gerek bilgileriyle gerek tecrübeleriyle gerek tezi okuyup düzenlemeleri sebebiyle Öğr. Gör. Atakan BÜYÜKBOSTANCI, Öğr. Gör. Hüseyin KOÇAK, Öğr. Gör. Fatih AKBAŐ ve Öğr. Gör. Tuğba Kontaő AZAKLI'ya da teőekkürlerimi sunarım. Tüm eğitim ve đđretim hayatım süresince benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, annem, babam ve kardeőlerime sonsuz teşekkür ediyorum. Son olarak her başarılı erkeğin arkasında bir kadın vardır düsturuyla benim baőarımın arkasındaki tek gerçeğim eőim znur ÇAKIR'a tez çalışması süresince vermiş olduğu destekten dolayı sonsuz teşekkür ediyorum.

ÖZET

KAMU HARCAMALARININ İŞSİZLİK ÜZERİNE ETKİLERİ:

2000 SONRASI TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Ömer ÇAKIR

Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Temmuz 2019

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de 2000 yılı sonrası kamu harcama bileşenlerinin işsizlik üzerindeki etkisini incelemektir. Bu amaçla ilk bölümde kamu harcamaları, ikinci bölümde işgücü, işsizlik ve istihdam kavramları ile ilgili teorik bilgiler verilmiştir. Son bölümde 2000-2018 yılları arası çeyrek dönem verileri kullanılarak Türkiye’de kamu harcamaları bileşenleri ile işsizlik arasındaki ilişki incelenmiştir.

Yapılan çalışmada, zaman serisi verileri kullanılmıştır. Analiz için özellikle kamu harcama bileşenlerinden cari harcamalar, transfer harcamaları ve yatırım harcamaları, Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) gibi birim kök testleri kullanılarak serilerin durağan olup olmadığı araştırılmış, durağan olmayan serilerin farkları alınarak seriler durağanlaştırılmıştır. Ayrıca kamu harcamaları bileşenleri (cari harcama-yatırım harcaması ve transfer harcaması) ile işsizlik arasındaki ilişkinin yönünü belirlemek için Granger nedensellik testi uygulanmıştır ve çoklu regrasyon modeli ile işsiz sayısı, yatırım harcamaları ve cari harcamaları arasındaki ilişki EKK yöntemi ile tahmin edilmeye çalışılmıştır.

Yapılan analiz sonucu elde edilen bulgulara göre, kamu harcamaları ile işsizlik arasında kamu yatırım harcamalarından işsizliğe doğru tek yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Cari harcamalar, yatırım harcamaları, işsizlik oranı, Granger Nedensellik Testi*

ABSTRACT

THE EFFECTS OF PUBLIC EXPENDITURES ON UNEMPLOYMENT: 2000 AFTER THE CASE OF TURKEY

Ömer ÇAKIR

Ordu University, Graduate School of Social Sciences

Department of Economics Master's Thesis

July 2019

The purpose of this study in Turkey is to examine the impact on unemployment component of public expenditure after 2000. For this purpose, in the first part, public expenditures and in the second part, theoretical information about labor, unemployment and employment concepts are given. The final section between the years 2000-2018 in Turkey using quarterly data 'has also examined the relationship between unemployment and public spending components.

In the study, time series was used. In particular, current expenditures from public expenditure components, transfer expenditures were investigated using the Augmented Dickey- Fuller (ADF) unit root test to determine whether the series were stationary or not, and the series were stabilized by taking differences in non-stationary series. In addition, Granger causality test was conducted to determine the direction of the relationship between public expenditure components (current expenditure-investment expenditure and transfer expenditure) and unemployment, and the relationship between multiple regression model, number of unemployed, investment expenditures and current expenditures was tried to be estimated with the OLS method.

According to the findings obtained from the study, there was a one-way relationship between public expenditures and unemployment, from investment expenditures to unemployment.

KeyWords: *Current Expenditures, Investment Expenditures, Unemployment, Granger Causality Test*

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLOLAR DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	2
1. KAMU HARCAMALARI	2
1.1. KAMU HARCAMALARININ TANIMI.....	3
1.2. KAMU HARCAMALARININ ÖZELLİKLERİ	5
1.3. KAMU HARCAMALARINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR	5
1.3.1. Klasik Maliye Yaklaşımı	5
1.3.2. Modern Maliye Yaklaşımı	6
1.3.3. Monetarist İktisadi Yaklaşım.....	7
1.3.4. Yeni Klasik Yaklaşım	8
1.4. KAMU HARCAMALARININ SINIFLANDIRILMASI	9
1.4.1. Kamu Harcamalarının İdari Sınıflandırılması	9
1.4.2. Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Sınıflandırılması	11
1.4.3. Kamu Harcamalarının İktisadi Sınıflandırılması	11
1.4.3.1. Cari Harcamalar	12
1.4.3.2. Yatırım Harcamaları.....	13
1.4.3.3. Transfer Harcamaları	14

1.5. KAMU HARCAMALARI NEDEN ARTIYOR.....	15
1.5.1. Kamu Harcamalarının Gerçek Artış Nedenleri	16
1.5.1.1. Ekonomik Nedenler	16
1.5.1.2. Siyasi Nedenler	17
1.5.1.3. Sosyal Nedenler	17
1.5.1.4. Askeri Nedenler	17
1.5.1.5. Teknolojik Nedenler.....	18
1.5.1.6. Nüfus Artışı.....	18
1.5.2. Kamu Harcamalarının Görünüşte Artış Nedenleri	19
1.5.2.1. Paranın Değerinde Yaşanan Düşme.....	19
1.5.2.2. Bütçe Yöntem ve Tekniğindeki Değişme	19
1.5.2.3. Aynı Ekonomiden Para Ekonomisine Geçiş	20
1.5.2.4. Nüfus ve Yüzölçümündeki Değişimler	20
1.5.2.5. Kamulaştırma	20
1.6. KAMU HARCAMALARI ARTIŞI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER	21
1.6.1. Sürekli Artış Kanunu (Wagner Kanunu)	21
1.6.2. Peacock-Wiseman Yaklaşımı: Sıçrama Tezi.....	22
1.6.3. Musgrave'ın Kamu Harcamalarına Yaklaşımı	23
1.6.4. Maksimizasyon Yaklaşımı.....	23
1.6.5. Sosyal Refah Yaklaşımı.....	24
1.6.6. Colin Clark'ın Kamu Harcama Yaklaşımı.....	24
1.6.7. W.W. Rostow'un Kamu Harcama Yaklaşımı.....	24
1.7. KAMU HARCAMALARININ EKONOMİK ETKİLERİ	24
1.7.1. Deflasyonla Mücadelede Kamu Harcamaları	25
1.7.2. Enflasyonla Mücadelede Kamu Harcamaları	27
1.7.3. Gelir Dağılımı Üzerinde Kamu Harcamalarının Etkisi	28

1.7.4. Kamu Harcamalarının İstihdam Üzerine Etkisi.....	29
1.7.5. Kamu Harcamalarının Çarpan ve Hızlandırıcı Etkisi	30
1.7.5.1. Çarpan Etkisi	30
1.7.5.1. Hızlandırıcı Etkisi.....	31
İKİNCİ BÖLÜM.....	32
2. İŞGÜCÜ, İSTİHDAM VE İŞSİZLİK KAVRAMLAR	32
2.1. İŞGÜCÜ	32
2.2. İSTİHDAM.....	33
2.2.1. İstihdamın Tanımı.....	33
2.2.2. İstihdam Türleri	33
2.2.2.1. Eksik İstihdam.....	33
2.2.2.1. Tam İstihdam	34
2.2.2.3. Aşırı İstihdam.....	34
2.3. İŞSİZLİK.....	35
2.3.1. İşsizliğin Tanımı	35
2.3.2. İşsizlik Türleri.....	36
2.3.2.1. Açık İşsizlik	37
2.3.2.1.1. Friksiyonel (Arızı, Geçici) İşsizlik	37
2.3.2.1.2. Yapısal İşsizlik	38
2.3.2.1.3. Doğal İşsizlik.....	38
2.3.2.1.4. Mevsimsel İşsizlik	39
2.3.2.1.5. Konjonktürel İşsizlik	39
2.3.2.2. Gizli İşsizlik.....	40
2.4. İŞSİZLİK ORANININ ÖLÇÜLMESİ	40
2.5. İŞSİZLİĞE NEDEN OLAN FAKTÖRLER	41
2.6. İŞSİZLİĞİN MALİYETLERİ.....	43

2.6.1. İşsizliğin İktisadi Maliyetleri	44
2.6.2. İşsizliğin Sosyal Maliyeti.....	44
2.7. İŞSİZLİKLE MÜCADELE POLİTİKALARI	44
2.7.1. Makro Ekonomik Politikalar	45
2.7.2. Mikro Ekonomik Politikalar	47
2.7.2.1. Pasif İstihdam Politikaları	47
2.7.2.1.1. İşsizlik Sigortası	47
2.7.2.1.2. İşsizlik Yardımı	48
2.7.2.1.3. Tazminatlar	48
2.7.2.1.4. Diğer Pasif İstihdam Politika Araçları	49
2.7.2. Aktif İstihdam Politikaları	49
2.7.2.2.1. Mesleki eğitim kursları.....	50
2.7.2.2.2. Girişimcilik Eğitim Programları.....	51
2.7.2.2.3. İşbaşı Eğitim Programları.....	51
2.8. TÜRKİYENİN 2000 SONRASI İŞGÜCÜ İSTİHDAM VE İŞSİZLİK BOYUTLARI	52
2.8.1. Türkiye’de 2000 Sonrası İşgücünün Genel Görünümü	53
2.8.2. Türkiye’de 2000 Sonrası İstihdamın Genel Görünümü.....	54
2.8.2.1. Eğitim Durumu Göre İstihdamın Dağılımı	55
2.8.2.2. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdamın Dağılımı	56
2.8.3. Türkiye’de 2000 Sonrası İşsizliğin Genel Görünümü	57
2.8.3.1. Yaş Gruplarına Göre İşsizliğin Dağılımı	60
2.8.3.2. Eğitim Durumuna Göre İşsizliğin Dağılımı.....	61
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	63
3. LİTERATÜR VE EKONOMETRİK ANALİZ.....	63
3.1. LİTERATÜR.....	63

3.2. AMAÇ VE VERİ SETİ.....	67
3.2.1. Amaç.....	67
3.2.2. Veriler.....	67
3.2.3. Model.....	71
3.2.3.2. Çoklu Regresyon Modeli.....	72
3.2.4. Yöntem ve Bulgular.....	73
3.2.4.1. Durağanlık Testi.....	73
3.2.4.2. Gecikme Uzunluğunun Tespit Edilmesi.....	82
3.2.4.3. Granger Nedensellik Testi.....	83
3.2.4.4. Çoklu Doğrusal Regresyon Modeli ve Modelin Bulguları.....	87
3.2.4.4.1. En Küçük Kareler Metodu.....	87
3.2.4.4.2. Determinasyon Katsayısı.....	87
3.2.4.4.3. Parametrelerin Testi.....	88
3.2.4.4.3.1. F-İstatistik Testi.....	88
3.2.4.4.4.2. Z veya t-İstatistik Testi.....	89
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	93
KAYNAKÇA.....	93
EKLER.....	103
ÖZGEÇMİŞ.....	112

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Genel Bütçeli İdareler.....	10
Tablo 2. Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar	10
Tablo 3. Sosyal Güvenlik Kurumları	10
Tablo 4. 2000 sonrası yıllara göre işgücü durumu (Bin)	53
Tablo 5. 15 yaş üstü kurumsal olmayan sivil nüfusun 2000 sonrası yıllara göre istihdam miktarı ve istihdam oranı	54
Tablo 6. 2000 sonrası Eğitim durumuna göre istihdam edilenler (Bin kişi).....	55
Tablo 7. 15 yaş üstü kurumsal olmayan sivil nüfusun 1990 sonrası İstihdam edilenlerin yıllara göre iktisadi faaliyet kolları ve dağılımı, (Bin kişi).....	56
Tablo 8.15 yaş üstü kurumsal olmayan sivil nüfusun 2000 sonrası yıllara göre işsizlik durumu (Bin).....	58
Tablo 9. Geniş yaş grubuna ve yıllara göre işsiz verileri (Bin)	60
Tablo 10. 15 yaş üstü eğitim durumuna ve yıllara göre işsizler (Bin kişi)	61
Tablo 11. Ampirik Çalışmaları İçeren Özet Tablo	65
Tablo 12. Veri Setinde Kullanılan Değişkenler ve Tanımlamaları	69
Tablo 13. Türkiye'nin 2000-2018 Dönemi Reel Kamu Harcama Bileşenleri ile İşsizlik Verileri	69
Tablo 14. Augmented Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi Sonuçları	80
Tablo 15. Optimal Gecikme Uzunluğunun Tespiti.....	83
Tablo 16. Granger Nedensellik Testi Sonuçları.....	85
Tablo 17. Değişkenler Arası EKK Yöntemi İle Tahmin Sonuçları	90

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Olağan ve Olağanüstü Dönem Kamu Harcamaları Trendi.....	23
Şekil 2. İşsizlik Türleri.....	36
Şekil 3. İşsiz Sayısının Logaritmik Değerler Grafiği	75
Şekil 4. İşsiz Sayısının Birinci Fark Değerler Grafiği	76
Şekil 5. Transfer Harcamalarının Logaritmik Değerler Grafiği	76
Şekil 6. Transfer Harcamalarının Birinci Fark Değerler Grafiği.....	77
Şekil 7. Yatırım Harcamalarının Logaritmik Değerler Grafiği	77
Şekil 8. Yatırım Harcamalarının Birinci Fark Değerler Grafiği.....	78
Şekil 9. Cari Harcamalarının Logaritmik Değerler Grafiği	78
Şekil 10. Cari Harcamalarının Birinci Fark Değerler Grafiği	79
Şekil 11. Değişkenler Arası Nedenselliğin Akış Şeması	86

KISALTMALAR

ADF	:AugmentedDickey Fuller
AIC	:Akaike Bilgi Kriteri
BUMKO	:Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
EKK	:En Küçük Kareler
HQ	:Hannan-Quinn Bilgi Kriteri
ILO	:Uluslar Arası Çalışma Örgütü
İŞKUR	:Türkiye İş Kurumu
KMYKK	:Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu
KOSGEB	:Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
LR	:Olabilirlik Oranı
OECD	:Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PP	:Philips-Perron
SC	:Schwarz Bilgi Kriteri
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
VAR	:Vektör Otoregrasyon Yaklaşımı
VB	:Ve Benzeri

GİRİŞ

Kamu harcamaları, devletin var oluşunun en önemli unsurudur. Sosyal devlet ilkesi gereği toplumsal ihtiyaçları karşılamak devletin en önemli görevidir. Bu görev devleti harcama yapma mecburiyetini ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde ihtiyaçların sürekli artmasıyla birlikte kamu harcamalarının miktar, hacim ve tutarında artışlar meydana gelmekte ve ekonomiyi etkilemektedir. 21. yüzyılda modern devlet anlayışı sonucu devletin ekonomik, sosyal, siyasal ve toplumsal görevleri de artmıştır. Özellikle gelir dağılımında adaletin sağlanması, özel sektör tarafından yerine getirilemeyen bir takım kamusal hizmetlerin yerine getirilmesi, istihdam olanaklarının artırılması, ekonomik istikrarın ve kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması gibi makro-ekonomik sorunların çözümünde maliye politikası aracı olarak devlet harcamalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Günümüzde hemen hemen bütün ülkelerde makroekonomik açıdan en önemli sorunlardan biri işsizlik sorunudur. Özellikle teknolojik açıdan gelişimini daha erken tamamlamış ülkeler, işsizlikle daha önceden karşı karşıya kaldıkları için, işsizliğin önlenmesi ve meydana getirdiği olumsuzlukları gidermede önemli mesafe almışlardır. İşsizlik nedeni, sonuçları ve çözümü ile ilgili üzerinde yoğun çalışmalara neden olan konuların başında gelmektedir. Çünkü işsizlik, bireyler üzerinde ekonomik ve psikolojik sorunlar yaratmaktadır. İşsiz kalan birey gelir kaybı yaşamakta ve toplumda, hırsızlık, gasp, kargaşa gibi huzursuzluklar meydana gelmekte ve bunun sonucunda yuvalar yıkılmaktadır.

Kamu harcamalarının politika aracı olarak işsizliği azaltmada kullanılıp kullanılmayacağına tespit edilmesi ve işsizlik sorununun önlenmesi amacıyla bir katkı sağlamaktır. Bu amaçla kamu harcama bileşenleri ile işsizlik arasındaki ilişkinin boyutunu tespit etmektir. Bu amaçla ilk bölümde kamu harcamalarına ilişkin bilgiler verilmiştir. Kamu harcamalarının tanımı, özellikleri, türleri, artışı, yaklaşımlar ve kamu harcamalarının makro ekonomik etkileri incelenmiştir. İkinci bölümde ise işgücü, istihdam ve işsizlik kavramları tanımlanmış, işsizlik ve istihdam türleri hakkında bilgi verilmiş ve işsizliğin maliyetleri ve işsizlikle mücadele yolları araştırılmıştır. Son bölümde kamu harcamalarının işsizlik üzerine etkileri konusunda literatür çalışması yapılmıştır. Çeşitli kurumlardan elde edilen veriler ile ekonometrik analiz yapılmış ve sonuçlar yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAMU HARCAMALARI

İnsanlar toplumsal bir düzen kurmak, adaleti sağlamak gerek içinde gerekse dışarıda asayişini sağlamak amacıyla ‘devlet’olarak adlandırılan bir oluşuma gerek duymuşlardır. Bu oluşum, tarih boyunca, ülkenin ve toplumun çıkarlarına korumuş, adaleti ve hukuki yapının varlığını devam ettirilmesi gibi, önemli görevler edinmiştir. Bu görevleri gerçekleştirirken birtakım harcamalarda bulunması zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Işık , 2014, s. 95).

Devletin ekonomik olarak işlevleri merkantilizm hariç 20. Yüzyıla kadar sınırlıydı. Dolayısıyla kamu harcamaları da az miktardaydı. Ekonomik düzenin bozulmaması için bu önemliydi. Günümüzde ise devletin ekonomi üzerindeki işlevlerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle sosyal devlet anlayışının yerine getirilmesi için eğitim, sağlık, istihdam ve alt yapı gibi alanlarda devletin ekonomiye müdahale etmelidir. Bu nedenle devlet harcamalarında 20. Yüzyılda önemli ölçüde artış meydana gelmiştir. Sonuç olarak kamu harcamalarının araştırılması için ilgi de artmıştır (Gangal & Gupta, 2013, s. 1).

Devlet faaliyetlerinin sürekli artması ve bu faaliyetlerin çeşitlilik kazanması kamu harcamalarının artmasına neden olmaktadır. Özellikle 1929 dünya ekonomik bunalımından sonra klasik iktisat anlayışından Keynesyen müdahaleci anlayışa geçişle beraber devletin görevlerinde arttığı görülmektedir. Artan bu görevler yeni harcamaların yapılmasına neden olmaktadır. Özellikle altyapı yatırımları, savunma, adalet, eğitim, sağlık hizmetlerinin devlet aracılığı ile yapılması harcamaların giderek artmasına neden olmuştur.

Kamu harcamalarının toplam talep üzerindeki etkisi nedeniyle makroekonomi üzerinde etkili olması, kamu harcamalarının maliye politikası aracı olarak kullanılmasına neden olmuştur (Öztürk, 2013, s. 115). Özellikle gelir dağılımında adaletin gerçekleştirilmesi, tam istihdamın sağlanması, ekonomik kalkınma ve büyüme hedeflerinin ulaşılması, enflasyonun önlenmesi için yapılan kamu harcamaları birer maliye politikası aracıdır (Edizdoğan, Çetinkaya, & Gümüş, 2013, s. 46).

Devlet kendisine yüklenen görevleri yerine getirirken harcama yapmak zorunda olup bu harcamaların finansmanı vergilerden sağlanmaktadır. Bundan dolayı yüksek vergi ve harcamalara karşı çıkan kesim vardır. Ancak günümüzde kamu harcamalarını tamamen karşı çıkmak neredeyse olanaksız hale gelmiştir. Çünkü öyle hizmetler bulunmaktadır ki, bunların özel sektör tarafından karşılanması mümkün gözükmemektedir. Mesela ülke savunması, yargı hizmetleri ve ülke içinde huzur ve güvenliğin sağlanması gibi hizmetler devlet kurumlarınca gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu sebeplerden dolayı kamu hizmetlerini karşı çıkmak mümkün değildir (Işık , 2014, s. 95).

1.1. KAMU HARCAMALARININ TANIMI

İnsanların birlikte yaşama isteği her zaman devlete ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. İnsanların bir arada güvenlik içinde ve adaletli bir şekilde yaşamaları devletin varlığına bağlıdır. Devletin sunduğu hizmetler zamanla fonksiyonel anlamda genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Başlangıçta sadece adaleti ve güvenliği sağlamak olan bu hizmetler daha sonra yukarıda saydığımız çeşitli ekonomik, sosyal ve toplumsal hizmetlerle artış göstermiştir. Devletin sayılan tüm bu hizmetleri yerine getirmesinin bir maliyeti bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle devlet bu hizmetleri yerine getirebilmek için kamu harcaması yapmak zorundadır.

Kamu harcaması kavramı 5018 sayılı KMYKK’unda “*Kanunlarına dayanılarak yaptırılan iş, alınan mal ve hizmet bedelleri, sosyal güvenlik katkı payları, iç ve dış borç faizleri, borçlanma genel giderleri, borçlanma araçlarının iskontolu satışından doğan farklar, ekonomik, mali ve sosyal transferler, verilen bağış ve yardımlar ile diğer giderler kapsar*” şeklinde tanımlanmaktadır (Md. 3/h).

Türk (2011)’e göre kamu harcamaları klasik ve modern maliye anlayışına göre iki farklı şekilde tanımlanmaktadır. Klasik maliye yaklaşımına göre kamu harcaması, kamu idarelerinin (devlet, il özel idareleri, belediyeler, köy idareleri ve kamu bütçeli kuruluşlar), piyasa mekanizmasının karşılayamadığı kamusal ihtiyaçları gerçekleştirmek üzere belirli kriterlere göre yapmış oldukları parasal harcamalardır. Modern maliye yaklaşımına göre harcamalar, kamu idarelerinin yalnızca kamusal gereksinimleri karşılamakla kalmayıp, ekonomik düzene ve

sosyal yaşama düzenlemek amacıyla bazı kriterlere göre yapmış oldukları harcamalardır (Türk, 2011, s. 28).

Diğer bir tanımda da kamu harcaması, merkezi devlet teşkilatının, yerel yönetimlerin ve diğer kamu kuruluş ve teşebbüslerinin yaptığı giderler, vergi ve benzeri muafiyet, istisna ve indirimlerdir (Özbilen, 2012, s. 118).

Kamu harcamalarını kısaca merkezi idarece sunulan hizmetler nedeni ile yapılan harcamalar şeklinde tanımlanabileceği gibi, merkezi idarece sunulan hizmetler için yapılan harcamaların yanında, yerel yönetimlerin yaptıkları harcamalar, kamu iktisadi teşebbüslerin yaptıkları harcamalar ve sosyal güvenlik hizmetlerinden dolayı yapılan harcamaları kapsayacak biçimde daha genişçe bir tanımda yapılabilir. Tanımda geçen hizmetin kamu hizmeti olarak nitelendirilebilmesi için, yasaya dayanmalı, hizmet topluma yönelik olmalı ve yapılacak hizmetler yetkilendirilmiş kişilerce sıkı denetim altında yapılmalıdır (Akdoğan, 2014, s. 64).

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere kamu harcamaları, devletin veya kamu mali yönetimlerinin mal ve hizmet üretim faaliyetlerini yerine getirmek için yapmış oldukları harcamalar şeklinde genel olarak ifade edilebilir.

Kamu harcamasını yapan kuruluşun hukuki kişiliğine göre kamu harcaması dar ve geniş anlamda açıklanabilir. 5018 sayılı kanun öncesi dar anlamda kamu harcaması konsolide bütçe kapsamındaki kurumların (genel bütçeli idareler, katma bütçeli idareler ve hazine yardımları) yaptığı harcamalardır. 5018 sayılı kanun sonrası, dar anlamda kamu harcamaları ise, merkezi yönetim kapsamındaki kurumların (genel ve özel bütçeli idareler ile düzenleyici ve denetleyici kurumlar) gerçekleştirdiği harcamalardır (Edizdoğan vd., 2013, s. 48).

Geniş anlamda kamu harcamaları içine merkezi yönetim ile birlikte diğer idare ve kuruluşların yaptığı harcamalar dâhil olmaktadır. Merkezi yönetim dışındaki bu kuruluşlar, yerel yönetim birimleri, sosyal güvenlik kurumları, kamu iktisadi teşebbüsleri, vergi harcaması, bağış ve yardımlardan oluşmaktadır (Özbilen, 2012, s. 118).

1.2. KAMU HARCAMALARININ ÖZELLİKLERİ

Kamu harcamalarının özelliklerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz: (Erdem, Şenyüz, & Tatlıoğlu, 2013, s. 36).

- Kamu harcamalarının özelliklerinden ilki ve en önemlisi bu harcamaların özel harcamalardan farklı olmasıdır. Bu farklılığa yol açan faktörler arasında, kamu harcamaları kamu gelirlerinden önce gelirken, özel harcamalarda ise gelir giderden önce gelir. Özel harcamalar hacimce kamu harcamalarından daha küçüktür.
- Kamu harcamaları karşılında bir bedel ödenmektedir. Devletin kamu hizmetlerini yerine getirmek amacıyla satın almış olduğu tüm mal ve hizmetlerin bedelini para olarak ödemektedir.
- Kamu harcamaları yetki verilen belirli kişiler tarafından yerine getirilir. Bunlar dışında yetkisi olmayan şahıslar devlet adına kamu harcaması yapamaz.
- Kamu harcamaları her zaman artma eğilimi gösterir. Kamu harcamaları miktar ve çeşit yönünden sürekli artmaktadır. Bu artış çeşitli nedenlerden kaynaklanmaktadır.

1.3. KAMU HARCAMALARINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Kamu harcamalarına yönelik yaklaşımları klasik maliye yaklaşımı, modern maliye yaklaşımı, monetarist yaklaşım ve yeni klasik yaklaşım olmak üzere dört başlık altında incelenebilir.

1.3.1. Klasik Maliye Yaklaşımı

Klasik maliye yaklaşımı, kamu harcamalarına büyük önem vermiş ve onu maliye ilminin başlangıcı olarak kabul etmiştir. Fakat klasik okula bağlı yazarlar kamu harcamalarını çok fazla incelememişler hatta kimisi kamu harcamalarını tamamen yok saymışlar daha çok kamu gelirleri, bütçe ve borçlanma üzerinde durmuşlardır. Bunun temel sebebi kamu harcamalarının o dönemde milli gelir içindeki payının düşük olmasıdır (Edizdoğan vd., 2013, s. 49).

Klasik maliyecilere göre ekonomide doğal düzen aracılığıyla kendiliğinden denge sağlanmaktadır. Bu durumda dengenin kendiliğinden sağlandığı bir düzende devletin müdahalesine ihtiyaç yoktur. Devlet sadece, özel kesimin üretmediği ve toplumda yer alan bireylerin mahrum bırakılmayacağı kamusal mal ve hizmetleri üretmelidir. Dolayısıyla kamu harcamaları oldukça sınırlı kalmalıdır. Sonuç itibariyle klasik maliyecilere göre, ekonomiye en az müdahale eden devlet, en iyi devlettir (Erdem vd., 2013, s. 33).

Devletin kamu harcamalarını sınırlı düzeyde tutması, toplanacak kamu gelirleri yani vergilerinde sınırlı olmasına yol açacaktır. Böylelikle devletin piyasaya müdahalesi asgari düzeye inecek ve ekonomik denge kendiliğinden sağlanacaktır (Edizdoğan vd., 2013, s. 49). Kamu harcamaları ile birlikte bunların finansman sorunu birlikte incelendiğinde, kamu harcamaları ne kadar artırılırsa, bunlar için gerekli olan finansman kaynağı o derece artacaktır. Kamu harcamalarının finansman kaynağı vergiler olduğu için kamu harcamalarının artması demek vergilerin artması demektir. Vergi ise piyasaya müdahale için devletin kullandığı en etkili müdahale aracıdır. Bundan dolayı klasik yaklaşıma göre '*mümkün olduğunca az harcama*' ilkesi geçerlidir. Az harcama az vergi olacağı için devlet müdahalesi de sınırlı olacaktır (Özbilen, 2012, s. 120).

1.3.2. Modern Maliye Yaklaşımı

Modern maliye anlayışı, devletin mali araçları, kamu harcamalarının ortaya çıkardığı yükü vatandaşları arasında adil olarak dağıtma amacı dışında başka amaçlar ve başka neticeler elde etmek için kullanmaya başlaması ile meydana çıkmıştır. Bu da zaman içinde olgunlaşmış ve gelişmiştir (Edizdoğan vd., 2013, s. 50).

Klasik maliye yaklaşımını savunanlar, devleti ekonomik faaliyet dışında tutmayı çalışmışlardır. Bundan dolayı kamu harcamalarını mümkün olduğu kadar az olmasını savunmuşlardır. Ancak gerek 1. Dünya savaşı ve gerekse 1929 yılında yaşanan dünya ekonomik krizinin meydana çıkardığı sorunlara çözüme yetersiz kalınca, yeni çözüm yollarına ihtiyaç duyulmuştur. Tam bu sırada Keynes'in ekonomik kriz üzerindeki gözlemlerine açıklaması ve yeni çözüm yolları önermesiyle iktisat biliminde yeni dönem başlamıştır (Özbilen, 2012, s. 121).

1929 yılında ABD’de ortaya çıkan ve kısa zamanda bütün dünyayı etkileyen Büyük İktisat Krizi, klasiklerin devletin ekonomiye müdahalesini en aza indirmesi gerektiği ve böylece ekonominin kendiliğinden dengeye gireceği görüşünün geçerli olmayacağı sonucunu ortaya çıkarmıştır. Klasiklerin savunduğu “*Her arz kendi talebini yaratır*” şeklindeki Say Kanunu geçerliliğini yitirmiştir. 1936 yılında John Maynard Keynes’in İstihdam Faiz ve Paranın Genel Teorisi (Genel Teori) isimli kitabında krizden çıkmak için ekonomide toplam talebin artırılması gerektiği ileri sürülmüştür. Toplam talebi artırmak için de devletin ekonomiye müdahalesine ihtiyaç vardır (Eğilmez & Kumcu, 2012, s. 27).

Keynesyen görüşe göre ekonomideki istikrarsızlığın tek nedeni toplam talep yetersizliğidir. Önemli olan efektif talep düzeyidir. Çünkü istihdam seviyesi efektif talebe, efektif talep ise tüketim ve yatırım harcamalarına bağlıdır. Ekonomi eğer eksik istihdamda ise bunun da sebebi efektif talep yetersizliğidir. Keynes mevcut kaynakların tam olarak kullanılmamasının nedeni olarak talep yetersizliğini görmektedir. Bireysel harcamalar ile toplam talepteki bu yetersizlik giderilmez. Bu durumda efektif talebi etkileyebilmek ve tam istihdama ulaşmak için kamu harcamalarının kullanılması gerekmektedir (Işık , 2014, s. 100-101).

1.3.3. Monetarist İktisadi Yaklaşım

Keynesyen teori, 1973 petrol krizine kadar başarılı olmuş ve ciddi bir enflasyon ortaya çıkarmadan önemli derecede büyüme oranları sağlamıştır. Ancak 1973 yılında OPEC ülkelerinin petrol fiyatlarını aşırı zam yapmaları sonucu dünya genelinde büyük bir petrol krizi yaşanmıştır. Avrupa ve Amerika’da giderek şiddetlenen ve 1940’lı yıllardakinden farklı olarak enflasyonla birlikte gelen durgunluk ve işsizlik Keynesyen politikalar ile çözülememiş ve Keynesyen yaklaşım ortadan kalkmış ve monetarist görüş giderek güçlenmiştir (Özbilen, 2012, s. 124).

Milton Friedman’ın öncülüğünü yaptığı birçok iktisatçı, 1960’lı yıllarda meydana gelen ekonomik sorunların artık Keynesyen politikalar ile çözülemeyeceğini dile getirmeye başlamışlardır. Monetaristlere göre, ekonominin krize girdiği dönemlerde, krizi önlemek amacıyla para basılarak kamu harcamalarını artırmak enflasyonun artışına neden olacaktır. Bu sebeple öncelikle

enflasyonun durdurulması gerekmektedir. Enflasyon durdurulduğunda zaten ekonomi kendiliğinden canlanma evresine girecektir (Pehlivan, 2016, s. 59).

Büyük dünya buhranı ve ikinci dünya savaşından sonra meydana gelen enflasyonsuz durgunluk Keynes'in görüşünü doğrulamıştır. Fakat 1973 yılında yaşanan petrol krizi sonrası ortaya çıkan stagflasyon keynesyen politikalar ile açıklanamamıştır. Yaşanan sorunun talep kaynaklı olmadığı, arz kaynaklı bir çözüm getirilmesi gerektiği görüşü ortaya atılmıştır. M. Friedman'ın öncülüğünü ettiği bu görüşe göre kamu kesimi küçültülmeli, enflasyonla mücadele için kamu harcamaları azaltılmalı ve sıkı para politikası izlenmelidir (Işık , 2014, s. 101-102).

Petrol krizleri ile birlikte ortaya çıkan ekonomik sorun keynesyen politikalar ile çözüm bulunamamış ve M. Friedman öncülüğünde Moneterist görüş ortaya çıkmıştır. M. Friedmana göre devletin ekonomideki müdahalesi azaltılmalı ve daraltıcı para politikası uygulanmalıdır. Çünkü Monetaristler iktisadi görüşe göre kriz dönemlerinde, genişletici para politikası uygulayıp kamu harcamalarını artırmak enflasyonu daha da artıracaktır. Eğer enflasyon durdurulursa ekonomi hiçbir müdahaleye gerek kalmadan kendiliğinden canlanma durumuna geçecektir. Bu sebepten dolayı devletin müdahalesi azaltılmalı, harcamalar kısılmalı ve para basımına izin verilmemelidir.

1.3.4. Yeni Klasik Yaklaşım

John F. Muth, Robert. E. Lukas, Thomas J. Sargent, Robert J. Barro gibi ünlü iktisatçıların oluşturduğu bu ekol diğer ekollerden ayıran en önemli özelliği karar birimlerinin beklentilerine yer verilmiş olunması ve karar birimlerinin bu beklentilere göre hemen harekete geçeceklerinin öngörülmesidir. Bu ekole göre kişiler her bilgiyi kullanarak sadece geçmiş deneyimlerini göre değil, şimdiki ve gelecekteki politika beklentilerine göre hareket ederler. Bundan dolayı öngörülebilir politikalar reel üretimi ve işsizliği etkilemez. Bireysel karar vericilerin beklentileri rasyonel olduğundan iktisadi politikalar milli geliri artırmaya ve işsizliği azaltmada bir katkısı olmayacaktır (Öztürk, 2016, s. 92-93).

1.4. KAMU HARCAMALARININ SINIFLANDIRILMASI

Kamu harcamalarının bir ülkenin makroekonomi politikalarına etkilerinin belirlenmesi ekonomik sınıflandırma olarak tasnif edilir. Hangi alanda, ne miktarda, hangi amaçla harcama yapılacağı tasnifi ise fonksiyonel sınıflandırmadır. Son olarak harcamayı hangi kamu idaresi ya da organı tarafından yapıldığının tasnifi ise kamu harcamalarının idari sınıflandırma kategorisinde değerlendirilmektedir (Öztürk, 2013, s. 101).

Türkiye’de kamu harcamalarının sınıflandırılmasında 1950’ye kadar organik sınıflandırma esasına dayanan basit biçimde düzenlenmiştir. 1950-1963 yılları arasında yine organik sınıflandırma söz konusu ancak, idarelerin harcamaları cari ve yatırım harcaması olmak üzere ikili ayrıma gidilmiştir. 1964-1972 yılları arasında ise cari ve yatırım harcamalarına ilave olarak transfer harcamaları ilave edilerek üçlü bir ayrıma gidilmiştir. 1973 yılından itibaren program bütçe uygulamasına geçilmiştir. Amaç en az kamu gideri ile en fazla kamusal faydayı elde etmektir (Erdem vd., 2013, s. 56-57). 2005 yılından itibaren ise analitik bütçe sınıflandırılmasına geçilmiştir. Analitik bütçe harcamaları idari, fonksiyonel ve ekonomik açıdan sınıflandırılmasına imkân sağlayan düzenlemedir.

1.4.1. Kamu Harcamalarının İdari Sınıflandırılması

Organik sınıflandırma olarak da adlandırılan idari sınıflandırmada önemli olan yapılan harcamanın, harcamayı yapan kamu idaresine göre gruplandırılmasıdır. Devletin teşkilat yapısı dikkate alınarak hangi devlet kurumunun ne miktarda kamu harcaması yaptığının tespit edildiği sınıflandırma türüdür (Öztürk, 2013, s. 110).

Devletin örgütlenmesine, harcama yapacak kurumların ad ve yapısına göre şekillenecek olan idari sınıflandırmalar her ülkenin bütçesinde yer almaktadır. Ancak değişik ülkelerde kamu kesiminin örgütlenişi farklı olduğundan idari sınıflandırma ülkeler arası karşılaştırmaya uygun değildir (Uluatam, 2014, s. 237).

Türkiye’de kamu harcamalarının idari sınıflandırılmasında Merkezi ve Yerel Yönetim Kuruluşları, Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar ile Sosyal Güvenlik Kurumlarının yaptığı harcamalar yer almakta olup aşağıda tablo olarak sunulmuştur (Öztürk, 2013, s. 110).

Tablo 1. Genel Bütçeli İdareler

Türkiye Büyük Millet Meclisi	Milli Savunma Bakanlığı
Cumhurbaşkanlığı	İçişleri Bakanlığı
Başbakanlık	Dışişleri Bakanlığı
Anayasa mahkemesi	Maliye Bakanlığı
Yargıtay	Milli Eğitim Bakanlığı
Danıştay	Sağlık Bakanlığı
Hâkim Ve Savcılar Yüksek Kurulu	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme B.
Sayıştay	Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Adalet Bakanlığı	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
Kültür Ve Turizm Bakanlığı	Gıda, Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı
Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı
Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı	Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri
Sahil Güvenlik Komutanlığı	Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı
Emniyet Genel Müdürlüğü	Jandarma Genel Komutanlığı
Diyanet İşleri Başkanlığı	Türkiye İstatistik Kurumu
Hazine Müsteşarlığı	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanı
Kamu Düzeni Ve Güvenliği Müsteşarı	Gelir İdaresi Başkanlığı
Devlet Personel Başkanlığı	Meteoroloji Genel Müdürlüğü

Kaynak: BUMKO (2018), Genel Bütçeli İdareler, www.bumko.gov.tr/2018

Tablo Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri I sayılı cetvel verilerine göre düzenlenmiştir.

Tablo 2. Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu	Kamu İhale Kurumu
Bilgi Teknolojileri Ve İletişim Kurumu	Rekabet Kurumu
Sermaye Piyasası Kurulu	Tütün Ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu
Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurumu	Kamu Gözetimi, Muhasebe Ve Denetim Standartları Kurumu
Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu	Kişisel Verileri Koruma Kurumu

Kaynak: BUMKO (2018), Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar, www.bumko.gov.tr, 2018

Tablo Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, düzenleyici ve denetleyici kurumlar III sayılı cetvel verilerine göre düzenlenmiştir.

Tablo 3. Sosyal Güvenlik Kurumları

Sosyal Güvenlik Kurumu	Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
------------------------	-----------------------------------

Kaynak: BUMKO (2018), Sosyal Güvenlik Kurumları, www.bumko.gov.tr, 2018

Tablo Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, sosyal güvenlik kurumları IV sayılı cetvel verilerine göre düzenlenmiştir.

1.4.2. Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Sınıflandırılması

Kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırılmasında önemli olan, harcamayı gerçekleştiren idare değil yapılan harcamanın amacıdır. Başka bir ifadeyle fonksiyonel sınıflandırmada, harcamayı yapan idare değil yapılan hizmet esas alınmaktadır (Edizdoğan vd., 2013, s. 80).

Kamusal ihtiyaçlar tek bir kurum tarafından gerçekleştirilebileceği gibi birden fazla kurum tarafından da gerçekleştirilebilir. Örneğin eğitim-öğretim faaliyetleri Millî Eğitim Bakanlığınca gerçekleştirilmektedir. Ancak bu diğer kurum ve kuruluşların eğitim-öğretim faaliyeti yerine getirmeyeceği anlamına gelmez. Bu nedenle fonksiyonel sınıflandırmada önemli olan eğitim faaliyetine ait bütçenin ayrılmasında kuruluşların değil sadece eğitim bütçesinin belirlenmesidir.

Kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırılmasının faydaları şu şekilde sınıflandırılabilir (Akdoğan, 2014, s. 85);

- Kamu hizmetlerini etkili ve verimli bir şekilde ifa etmek
- Kamu hizmetlerinin makul bir şekilde gerçekleştirilmesi
- Kamu kaynaklarının daha etkin kullanılmasının sağlanması
- Bazı hizmetler hiç yapılmazken bazılarının tekrar yapılmasını önlemek
- Kamu harcama rakamlarının daha anlamlı olması ve bilimsel çalışmalarda daha gerçekçi bilgilere ulaşılmasını sağlamak

Türkiye’de kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırılması bütçe gerekçelerinde yer almaktadır. Bütçe gerekçesinde yer alan fonksiyonel sınıflandırma, genel kamu hizmetleri, savunma hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, ekonomik işler ve hizmetler, çevre koruma hizmetleri, iskân ve toplum refahı hizmetleri, sağlık hizmetleri, dinlenme kültür ve din hizmetleri, eğitim hizmetleri ve sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerini içermektedir (Türk, 2011, s. 55).

Kamu harcamalarında fonksiyonel sınıflandırmada amaç yapılan hizmeti ön plana çıkarmaktır. Bu da kamu harcamalarını daha etkili ve verimli yerine getirilmesini sağlar. Aynı zamanki kısıt olan kamu kaynaklarını daha etkin kullanımı söz konusudur.

1.4.3. Kamu Harcamalarının İktisadi Sınıflandırılması

Kamu harcamalarının, mal ya da hizmet alınıp alınmaması, tüketim veya yatırıma yönelik olup olmaması veya üretim miktarını artırıp artırmamasına göre sınıflandırma ekonomik sınıflandırma olarak ifade edilir (Özbilen, 2012, s. 160). Gerçekleştirilen kamu harcamaları ile üretim düzeyi arasında ilişki kuran ve harcamaların ortaya çıkardığı neticelere göre yapılan sınıflama türüdür (Aydın & Çaşkurlu, 2013, s. 188).

Kamu harcamaları ekonomide gerek durgunlukla mücadelede gerek enflasyonla mücadelede gerekse istihdamla mücadelede kullanılması iktisadi sınıflandırma olarak ifade edilmektedir.

Hükümetin bir ülkedeki ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla kamu harcamalarını bir araç olarak kullanması ekonomik sınıflandırma kapsamına girer. İktisadi sınıflandırmada devlet tarafından yapılan, kamu harcamaları cari harcama, yatırım harcaması ve transfer harcamaları olmak üzere üç gruba ayrılır (Öztürk, Kamu Maliyesi, 2016, s. 116).

1.4.3.1. Cari Harcamalar

Kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi amacıyla, personel ödemeleri, kırtasiye ve demirbaş alımı gibi doğrudan tüketime yönelik olan kısa vadeli harcamalara cari harcamalar kapsamında ele alınmaktadır. Bu şekilde tüketime yönelik olarak gerçekleştirilen cari harcamalar, dolaylı yoldan üretimi de teşvik ederek milli gelirden artışa yol açar (Bilici & Bilici, 2011, s. 55).

Cari harcamalar temelde kısa vadeli olarak gerçekleşmekte ancak uzun vadeli etkisi olan eğitim ve sağlık gibi alanlarda yapılan harcamalar da kalkınma carileri olarak ifade edilmektedir. Kalkınma carilerinin ekonomiye etkisi sağlıklı ve donanımlı bir beşerî sermayenin yetişmesine olanak sağlamaktadır (Pehlivan, 2016, s. 78).

Cari giderler kısa vadeli harcamalar olduğu için ekonomiye faydası sadece ait olduğu yıl içerisinde geçerli olup sağladıkları fayda geçicidir. Çünkü cari harcamalar her sene tekrarlayan mal ve hizmet alımları için yapılır. Cari harcamaların, topluma gerekli olan mal ve hizmetlerin sağlanması için süreklilik arz etmesi gerekmektedir.

Analitik bütçe sınıflandırılmasına göre cari harcamalar personele yönelik harcamalar, SGK'na devlet primi giderleri ile bütçe kanunlarında belirlenmiş olan asgari değerin altında ve kullanım değeri bir sene ya da daha kısa olan mal ve hizmet alım giderlerinden oluşmaktadır. Mal ve hizmet alımı giderleri de üretim ve tüketime yönelik mal ve hizmet alım gideri, personel yollukları, görev giderleri, hizmet alımı giderleri, temsil ve tanıtma giderleri, menkul ve gayrimenkul bakım ve onarım gideri ile tedavi ve cenaze hizmetlerinden oluşmaktadır (Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 2019, s. 2).

2000'li yıllara girildiğinde Türkiye'de Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizi yaşanmıştır. Bu krizler sonrası özellikle kamu maliyesini disiplin altına alabilmek için birtakım tedbirler yürürlüğe konulmuştur. Bu çerçevede yürürlüğe konulan Güçlü ekonomiye geçiş programı kapsamında ekonominin yeniden yapılandırılması kapsamında kaynak aktarım sürecinde şeffaflık ve hesap verilebilirliğin sağlanması amaçlanmıştır (T.C. Hazine Müsteşarlığı, 2001, s. 5). Amaç kamu harcamalarını disiplin altına alarak maksimum tasarrufun sağlanması ve kamu tasarruf genelgesinin titiz bir şekilde uygulanması, tasarrufların artırılmasıdır. Tüm bu düzenlemelerin ortak özelliği mali disiplinin sağlanması olarak ifade edilir. Mali disiplinin sağlanması için kamu harcamalarında gereksiz harcamaların önüne geçilmesi ve cari harcamaların azaltılması hedeflenmiştir (Kanca, 2014, s. 118).

1.4.3.2. Yatırım Harcamaları

Yatırım harcamaları genel olarak, devletin üretimi teşvik etmek amacıyla gerçekleştirdiği yol, köprü, baraj gibi altyapı yatırımları olarak tanımlanmaktadır. Yatırım harcamalarının ekonomiye etkisi uzun vadelidir. Devletin yatırım harcamaları yoluyla gerçekleştirmek istediği, üretim miktarını ve etkin kaynak kullanımını artırmaktır.

Bilici'ye göre yatırım harcamaları kapsamında, "*ekonomide verimliliğin ve üretimin artmasına yol açan ve devlet tarafından gerçekleştirilen yol, köprü, baraj yapımı; makine ve teçhizat alımı, büyük onarım giderleri, etüt ve proje giderleri ile taşıt alımları*" yer almaktadır (Bilici & Bilici, 2011, s. 55).

Kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırma içinde en az tutar yatırım harcamalarına ayrılmıştır. Yatırım harcamalarının etkisi uzun dönemde ortaya çıktığı için en az tepki alan harcama türüdür. Bundan dolayı yatırım harcamaları ekonomik istikrar programlarının uygulandığı yıllarda kolayca kısıntıya gidilmiş ve diğer harcama türleri içinde düşük kalmıştır (Kanca, 2014, s. 122).

1.4.3.3. Transfer Harcamaları

Devletin çeşitli sosyal, ekonomik ve mali amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla karşılıksız olarak yaptığı harcamalardır. Transfer harcamaları karşılığında herhangi bir üretim artışı beklenmez. Bu harcamalarda temel amaç, bireyler arasındaki gelir eşitsizliğinin devlet eliyle minimize edilmesidir. Devlet bu harcamalar yoluyla doğrudan mal ve hizmet alımı gerçekleştirmemekte ancak sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak toplumda ihtiyaç sahibi kesimlere karşılıksız parasal ödeme yaparak bu kesimlerin satın alma gücünü artırmaktadır (Öztürk, 2013, s. 103).

Cari ve yatırım harcamalarının aksine transfer harcamaları karşılığında ek bir mal ve hizmet talebi ortaya çıkmaz, bu harcamalar yoluyla toplumdaki bazı kişilerin satın alma güçleri artar. Örneğin, emekliler yaşları itibarıyla ekonomik faaliyetlerin içine katılamazlar ve salt piyasa ekonomisi koşullarında gelirleri olmaz. Ancak ekonomiye daha önceki yaşlarda katkısı olan bu kimselere devlet tarafından sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak sahip çıkılmaktadır. Emeklilerin yanı sıra öğrenciler, dul ve yetimler ihtiyaç sahipleri olarak değerlendirilmekte ve bu kesimlere yapılan karşılıksız ödemeler transfer harcaması kapsamında ele alınmaktadır.

Transfer harcamalarının sosyal amaçlı transferler, ekonomik ve mali amaçlı transferler ile iç ve dış borç faiz ödemeleri olmak üzere üç amacı bulunmaktadır (Öztürk, 2013, s. 103).

İç ve dış borç faiz ödemeleri, devletin hem iç hem de dış borçlara yönelik ödenen faiz bedelleri de transfer harcaması kapsamında ele alınır. Faiz ödemeleri gelir eşitsizliğini artırır. Çünkü genel olarak borçlar yüksek gelirli kesimlerden alınır ve faiz ödemeleri de bu kesimlere yapılır (Türk, 2011, s. 58).

Sosyal transfer harcamaları, devlet tarafından öğrencilere verilen burs, emekli maaşları, dul ve yetim aylıkları olarak sınıflandırılabilir. Sosyal harcamalar gelir dağılımında eşitsizliğin giderilmesi açısından oldukça önemlidir. Ekonomik ve mali transfer harcamaları, yatırımlar ile ihracatın artırılması ve ülkenin geri kalmış bölgelerinde kalkınmayı sağlamak amacıyla girişimcilere verilen teşvikleri kapsar. Ülkemizde taban fiyat uygulamaları, tarımsal destekleme alımları ve sübvansiyonlar bu harcamalar kapsamında yer alır. İktisadi ve mali transferler yoluyla üretim ve milli gelir artar.

1.5. KAMU HARCAMALARI NEDEN ARTIYOR?

Günümüzde devletin görevlerinde meydana gelen artışa bağlı olarak kamu harcamaları da önemli oranda artmış hatta bazı ülkelerde bu harcamalar önemli boyutlara ulaşmıştır. Harcamaların bu kadar artmasında ekonomik, sosyal, bilimsel, askeri ve teknolojik gelişmeler, hayat standartlarında yaşanan yükseliş, kamu hizmetlerinin yoğunlaşması ve yaygınlaşması gibi faktörlerin etkili olmuştur (Işık , 2014, s. 93).

Kamu harcamaları ister serbest piyasa ekonomisini benimsemiş ülkelerde isterse de daha devletçi ekonomi politikalarını benimsemiş ülkelerde olsun, sosyal değişimin yaşanması ve savaşların artması sonucu sürekli artış göstermektedir. Bu artma eğilimi ülkelerin içinde bulunduğu şartlara göre farklılık göstermektedir (Edizdoğan vd., 2013, s. 52).

Ülkemizde de Cumhuriyet'ten sonra kamu harcamalarının artış içerisinde olduğu görülmektedir. Özellikle kamu harcamalarının milli gelire oranı 1930'lu yıllara kadar %15 seviyelerinde iken bu oran 1980'li yıllara kadar %50 civarında seyretmiştir (Pehlivan, 2016, s. 71). 1980'li yıllardan sonra 24 Ocak 1980 kararlarının getirdiği piyasacı modelin uygulanmasıyla kamunun rolü azaltılmış ve bu oran gerilemeye başlamıştır. Her ne kadar kamu harcamalarının milli gelir içindeki payı son çeyrek yüzyılda azalmaya başlasa da devletin rolü 2008 küresel finans kriziyle yeniden ön plana çıkmaya başlamıştır.

Kamu kurumlarının yapmış oldukları harcamalarda kişi başına düşen miktarda bir artış meydana gelmesi durumunda kamu harcamalarında artış söz konusudur. Fakat kamu kurumlarının yaptığı harcamalarda kişi başına düşen

miktarda bir artış olduğu halde kişi başına düşen kamu hizmetlerinde artış ortaya çıkabilir veya kamu hizmetlerinde artış ortaya çıkmayabilir. Bu durumda şu soru akla gelmektedir. Hangi artış gerçekte bir artış, hangisi görünüşte artıştır. Eğer kamu harcamalarında miktar olarak meydana gelen bir artış kişi başına hizmet miktarında da artışı ortaya çıkarıyorsa gerçek artış, kişi başına hizmet miktarında artış ortaya çıkarmıyorsa görünüşte artış söz konusudur (Türk, 2011, s. 32-33)

1.5.1. Kamu Harcamalarının Gerçek Artış Nedenleri

Kamu harcamalarının gerçek anlamda artış olarak nitelendirilebilmesi için, kamu harcamalarında toplam miktarda meydana gelen artışla birlikte, topluma sunulan mal ve hizmetlerin gerek miktarında gerek kalitesinde artmasını ifade eder (Özbilen, 2012, s. 134).

Kamu harcamalarının gerçek anlamda artışından anlaşılması gereken topluma sunulan mal veya hizmetlerin kalite veya miktar artışının yanı sıra kamu harcamalarının tutarının da artmasıdır.

Kamu harcamalarının gerçek anlamda artışına yol açan nedenleri, ekonomik, sosyal, siyasi, teknolojik nedenler, savaş ve savunma harcamalarındaki artış ile ülke nüfusunun artmasıyla beraber toplumsal ihtiyaçların artması şeklinde sınıflandırılabilir (Türk, 2011, s. 36).

1.5.1.1. Ekonomik Nedenler

Sınırsız insan ihtiyaçlarının karşılanması için kıt kaynakların harekete geçirilmesi sürecinde devlete de ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle devletin kamu harcamaları yoluyla alt yapı yatırımları yaparak özel kesim yatırımlarını canlandırması, özel sektörün üretemediği mal ve hizmetleri devletin bizzat kendisinin üretmesi kamu harcamalarının ekonomik artış nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. 1929 yılında ABD’de başlayıp daha sonra diğer ülkeleri de etki altına alan Büyük Buhran sonucunda devletin ekonomiye kamu harcamaları yoluyla doğrudan müdahale ederek ekonomik krizden çıkılacağı yönündeki görüşler hâkim olmuştur (Akdoğan, 2014, s. 84).

Ayrıca dünyada az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin büyümesi ve kalkınması amacıyla kamu harcamaları yoluyla devlet müdahalesine ihtiyaç

olduğu yönünde kalkınmacı görüşler bulunmaktadır. Tüm bunlar mal ve hizmetlerin miktar ve kalitesini artırırken kamu harcamalarının da miktar olarak artmasına neden olur.

1.5.1.2. Siyasi Nedenler

Gelişen demokratik toplum yapılarıyla birlikte halk kendini yönetenleri seçmektedir. Ülkeyi yönetmek isteyen siyasiler ise seçilebilmek için toplum ihtiyaçlarını daha fazla göz önüne almak zorundadırlar. Seçmenlerin bağılı olduğu sivil toplum kuruluşları siyasiler nezdinde baskı grupları oluşturarak kendi lehlerine çeşitli taleplerde bulunmaktadırlar. Siyasiler de iktidara gelebilmek ve iktidarda kalıcı olmak adına bu talepleri karşılamak zorunda kalmaktadırlar. Taleplerin karşılanabilmesi de kamu harcamalarının gerçekte artırılmasıyla mümkündür (Özbilen, 2012, s. 151).

1.5.1.3. Sosyal Nedenler

Ekonomik koşullarda meydana gelen değışim karşısında, toplum yapısı da büyük oranda değışim göstermektedir. Toplumun eğitim seviyesini artırmak için, bedelsiz eğitim ve öğretim hizmeti sunulmaktadır. Kimsesiz, yaşlı ve düşkünlere yönelik yurt, huzurevi, dinlenme tesisi, hastane gibi alanların yapılmaktadır. İnsanlar arasındaki gelir eşitsizliğinin ortadan kaldırılması; toplumun geri kalmış bölgelerinin kalkındırılması, konut sorununun çözülmesi ve artan nüfusun toplumsal ihtiyaçlarının karşılanması ve finanse edilmesi devlete duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır (Akdoğan, 2014, s. 81). Tüm bu hizmetlerin yerine getirilmesi de kamu harcamalarının miktar olarak artmasına neden olmaktadır.

1.5.1.4. Askeri Nedenler

Devletin egemenliğini sürdürebilmesi savunma gücüne bağılıdır. Devletin kendine gelebilecek iç ve dış tehditleri ortadan kaldırması, herhangi bir savaş ihtimaline karşın önlem alması ve ordusunu hazır tutması için bütçeden savunma harcamalarına pay ayrılması gerekmektedir. Özellikle günümüzde cephe savaşları yerine artan terör tehdidi gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkeyi zor durumda bırakmaktadır.

Ayrıca günümüzde teknolojinin gelişmesiyle beraber modern silahlar ve savaş araçları kullanılmakta ve bu alanlarda milli savunma yatırımları yapılmaktadır. Devletin savunma amaçlı yaptığı bu harcamalar kamu harcamalarında gerçekte artışa neden olmaktadır (Öztürk, 2013, s. 125).

1.5.1.5. Teknolojik Nedenler

İnsan hayatını kolaylaştıran ve üretimin daha hızlı artmasını sağlayan teknolojik buluşlar 21. yy'da hızla gelişmektedir. Günümüz dünyasında gelişmiş olarak gösterilen ülkeler teknolojik buluşları gerçekleştiren ve yeni teknolojileri yakından takip eden ülkelerdir. Ülkeler teknik buluşları gerçekleştirmek için ar-ge yatırımları yapmaktadırlar. İnternet, telefon, radyo ve televizyon, motorlu kara, hava, deniz taşıtlarının üretilmesi büyük teknolojik ar-ge yatırımları gerektirmektedir. Ülkemizde bazı üniversitelere bağlı olarak kurulan tekno-kentler bu buluşları gerçekleştirmede örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca bilimsel araştırmaların birçoğu bizzat devlet tarafından yürütülmekte veya desteklenmektedir. Tüm bu sayılan faktörler nedeniyle kamu harcamaları gerçekte artmaktadır (Erdem vd., 2013, s. 43).

1.5.1.6. Nüfus Artışı

Hızla artan nüfusun toplumsal ihtiyaçlarını karşılamak sosyal devlet anlayışının bir gereğidir. Nüfus artışıyla birlikte özellikle yol, su, elektrik gibi altyapı yatırımlarıyla beraber eğitim, sağlık, güvenlik gibi toplumsal hizmetlerin artması kamu harcamalarını gerçekte artırmaktadır. Ayrıca nüfus artışıyla birlikte artan nüfusun istihdamının sağlanması ve toplumdaki gelir eşitsizliğinin giderilmesi için kamu harcamalarının artışına ihtiyaç vardır. Özellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde yaşanan hızlı nüfus artışı, devletin mal ve hizmet üretimini nüfus artış oranıyla doğru orantılı artırmaktadır. Devletin mal ve hizmet üretimini artırması ise kamu harcamalarının gerçekte artmasına yol açar (Özbilen, 2012, s. 152).

Nüfus artışına bağlı olarak artan kamu harcamaları gerçekte kamu harcaması olarak nitelendirilmez. Eğer nüfus artışına bağlı olarak kamusal hizmetlerde artıyorsa gerçekte artış söz konusudur. Mesela nüfus artışı ile birlikte

altyapı, eğitim, sağlık gibi hizmetlerde yaşanan bir artış gerçekte kamu harcaması artışı olarak nitelendirilir.

1.5.2. Kamu Harcamalarının Görünüşte Artış Nedenleri

Devletin kamuya sunduğu hizmetlerin niteliği ve kalitesinde herhangi bir artış olmamasına rağmen kamu harcamalarının parasal olarak artması görünüşte artış olarak ifade edilebilir (Özbilen, 2012, s. 153). Kamu harcamalarının görünüşte artmasına yol açan faktörler, fiyatlar genel seviyesinde artış olarak ifade edilen enflasyon, aynı ekonomiden para ekonomisine geçiş, bütçe yöntem ve tekniğinde meydana gelen değişim, ülke nüfusu ve sınırlarının değişimi ve kamulaştırma dır.

1.5.2.1. Paranın Değerinde Yaşanan Düşme

Enflasyon, “ortalama fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen sürekli artış” şeklinde tanımlanmaktadır. Enflasyonun yükselmesiyle birlikte insanların satın alma güçleri azalmakta ve ülke parası değer kaybetmektedir. Enflasyonun yaşandığı ülkelerde herkes çeşitli önlemler almaktadır. Örneğin enflasyon oranının %20 olduğu bir ülkede memurlar hayat standartları korumak amacıyla en az %20 zam talep edeceklerdir. Devletin memur maaşlarına %20 zam yapması bütçeden memur maaşları için yapılan harcamaları %20 artıracaktır. Ancak bu artış kamu harcamalarının niteliğini ve kalitesini değiştirmemekte görünüşte bir artış olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca enflasyonla birlikte devlet aynı miktarda mal ve hizmetleri satın almak ve aynı yatırımları gerçekleştirmek için daha fazla ödeme yapacaktır. Bu da kamu harcamalarında görünüşte artışa neden olmaktadır.

1.5.2.2. Bütçe Yöntem ve Tekniğindeki Değişme

20. Yüzyılın başlarına kadar bütçe hesaplamalarında safi yöntem kullanılmaktaydı. Safi yönteme göre kamu gelirlerinden giderler düşülmekte ve kalan tutar bütçede yer almaktaydı. Sağlanan gelir ve yapılan giderler ayrı ayrı ve açık bir şekilde gösterilmemektedir. Günümüzde ise devletin kaynaklarının etkin ve verimli biçimde kullanılması, kamu harcamaları ve gelirlerinin kontrolü ve denetimi açısından daha şeffaf bir bütçe yönetimi için yöntem değişikliği yapılmış

ve gayri safi yönteme geçilmiştir. Gayri safi yönteme göre gelir ve giderlerin mahsubu yapılmadan bütçede her gelir ve gider kaleminin ayrı ayrı gösterilmesi gerekmektedir. Bu da kamu harcamalarının ayrıca görülmesi nedeniyle tutarın artışına neden olmaktadır. Kamu harcamalarının niteliği yerine rakamının artması görünüşte bir artıştır (zbilen, 2012, s. 148).

1.5.2.3. Ayni Ekonomiden Para Ekonomisine Geçiş

nceki dönemlerde kamu hizmetlerinin bir kısmı ayni ödemelerle gerçekleştirilirken günümüzde tüm hizmetler para karşılığı yapılmaktadır. Örneğin Osmanlı'da askeri harcamalar toprak karşılığı yapılırken günümüzde bu harcamalar bütçede parasal olarak yapılmaktadır. Yakın zamana kadar köylerde yol, okul vb. yapımlar imece usul para karşılığı olmaksızın yapılırken günümüzde aynı hizmetler bütçeden para karşılığı pay ayrılarak gerçekleştirilmektedir (zbilen, 2012, s. 149).

Para ekonomisine geçiş ile birlikte, üretilen mal ve hizmetin miktarı ve kalitesinde bir artış olmaksızın bu harcamalar bütçeden parasal olarak karşılandığı için harcamalar görünüşte artmaktadır.

1.5.2.4. Nüfus ve Yüzölçümündeki Değişimler

Savaşlar veya uluslararası antlaşmalar yoluyla bir ülkenin sınırları genişleyebilir ve ülke nüfusunda artış meydana gelebilir. Nüfus artışı sonucu kişi başına kamu harcama tutarı değişmezken toplam kamu harcaması artar. Kamu harcamalarının bu Şekilde artması görünüşte artış nedenidir (Aydın & aşkurlu, 2013, s. 182). Devletin nüfusu ve yüzölçümünde meydana gelen bir artışa bağlı olarak toplam kamu harcamalarında yaşanan artışlar, kişi başına düşen mal ve hizmeti artırmıyorsa kamu harcamaları görünüşte artmıştır.

1.5.2.5. Kamulaştırma

Devletler, ticari ve sınai faaliyetlerde bulunan kuruluşları kamu yararı gerektirdiği hallerde kamulaştırmaktadır. Hastanelerin, okulların ve bazı ticari ve sınai kuruluşların kamulaştırılması sonucu halka sunulan hizmetin miktar ve nitelik olarak bir artış olmadığı halde, bu kuruluşlara ilişkin ilgili kurumların

bütçelerindeki harcama kalemleri rakamsal olarak artmakta bunun sonucunda ise kamu harcamalarında görünüşte artış meydana gelmektedir (Türk, 2011, s. 40).

1.6. KAMU HARCAMALARI ARTIŞI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

Kamu harcamaları artışı ile ilgili çok çeşitli görüşler bulunmaktadır. Kamu harcamalarının artışı ile ilgili bugüne kadar yapılan çalışmalar bu bölümde yer verilecektir.

1.6.1. Sürekli Artış Kanunu (Wagner Kanunu)

Adolph Wagner tarafından ortaya atılan, kamu harcamaları artış kanununa göre, kamu harcamalarının artış hızı milli gelir artış hızından daha yüksek gerçekleşmektedir (Pehlivan, 2016, s. 71). Wagner gözlemlerinde, 19. yy'dan sonra İsviçre, Almanya, İngiltere ve ABD gibi sanayileşen ülkelerde üretim miktarının artışıyla birlikte milli gelirin yükseldiğini ayrıca kamu harcamalarında da artışın meydana geldiğini hatta kamu harcamaları artış hızının milli gelir artış hızından daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Wagner'e göre, sanayileşmenin hızlanması ve kişi başına reel gelirin artmasıyla birlikte o ülkede kamu kesimi büyüme göstermektedir. Ona göre, kamu harcamalarındaki artışlar tek yönlü değildir. Gerek merkezi gerekse mahalli idarelerin faaliyetlerinde görülen artışlar hem genişlemekte hem de derinleşmektedir. Böylece devlet hem gördüğü hizmetleri daha etkin ve kaliteli yapmaya yönelmekte, hem de bunlara ek olarak sanayileşmenin yarattığı yeni hizmetler görmektedir (Edizdoğan vd., 2013, s. 57).

Wagner, sanayileşme ile beraber devlet faaliyetlerinin nispi önemi arasında fonksiyonel bir ilişkinin olduğu varsayılarak, sanayileşmeyi gerçekleştiren ülkelerde kişi başına gelir arttığı zaman, kamunun nispi öneminin artacağını ileri sürmüştür. Kamu harcamalarında miktar ve bileşimi zaman içinde değişmektedir. Bu değişimler tamamen ekonomik ve sosyal yapıya bağlıdır. Toplumun ekonomik ve sosyal gelişme istekleri kamusal faaliyetlerin artmasına ve buna bağlı olarak kamu harcamalarının artmasına neden olmaktadır. Buda kamu harcamalarının milli hâsıladan daha hızlı arttığını ileri sürmektedir (Akdoğan, 2014, s. 72).

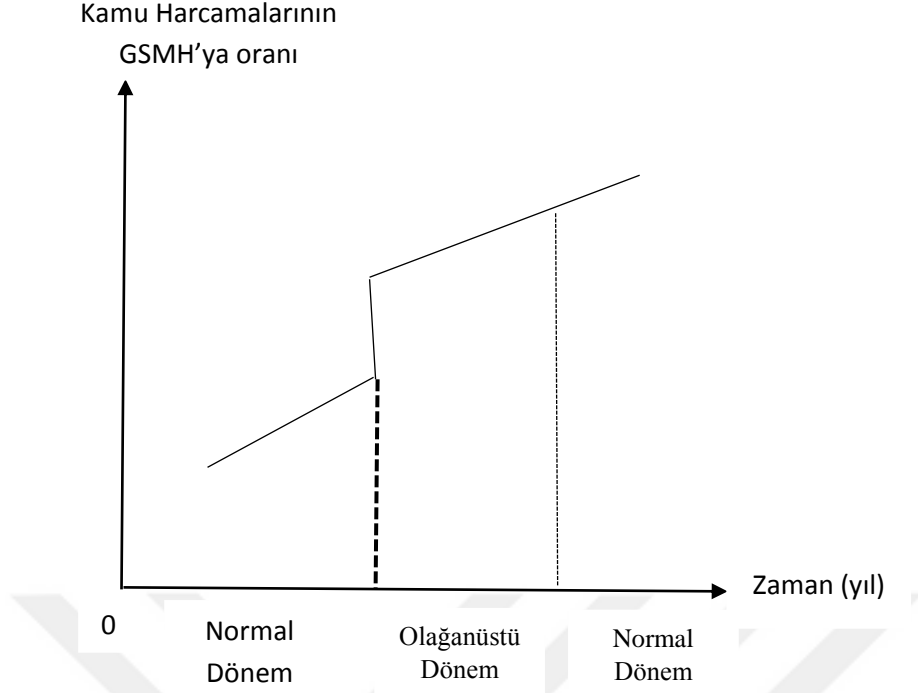
Wagner'e göre kamusal faaliyetler şu üç nedenden dolayı artmaktadır (Işık , 2014, s. 115).

- İlk olarak, koruyucu ve düzenleyici kamusal mallara olan talep artışlarına bağlı olarak devletin iç ve dış güvenlik ile adalet hizmetlerine olan harcamalar artar.
- İkinci olarak, kültürel ve sosyal yaşama yönelik kamusal mallara olan talep artışlarından dolayı, devlet eğitim ve sağlık hizmetleri için harcamalarını artırmaktadır.
- Son olarak, teknolojide yaşanan gelişme, birçok faaliyet için lazım olan yatırımların büyük ölçekli olması dolayısıyla bu tür harcamaların özel sektör yerine kamunun yerine getirmesi de kamu harcamalarını artırmaktadır.

1.6.2. Peacock-Wiseman Yaklaşımı: Sıçrama Tezi

1890-1960 yılları arasında İngiltere'de kamu harcamalarının gelişimini izleyen Peacock ve Wiseman, kamu harcamalarının devamlı ve doğrusal bir artış göstermediğini, basamaklı bir artış söz konusu olduğunu tespit etmişlerdir. Peacock ve Wiseman, İngiltere'de yapmış oldukları bu çalışma sonucunda, savaşlar, doğal afetler gibi olağanüstü dönemlerde kamu harcamalarının sıçrama yaptığını ancak olağan üstü dönemin geçmesine rağmen kamu harcamalarının eski seviyesine inmediğini belirtmişlerdir. Bunun temel nedeni olağanüstü dönemle birlikte devlet, yeni ve sürekli yükümlülükler üstlenir. Bu yükümlülükler harcama miktarını artırır. Buna literatürde '*sıçrama tezi*' olarak adlandırmışlardır (Akdoğan, 2014, s. 72-73).

Şekil 1 de görüldüğü üzere normal dönemde normal seyrinde devam eden GSMH içindeki kamu harcamaları, olağanüstü dönem yaşandığında bir anda artmıştır. Tekrar olağan döneme geçildiğinde ise yeniden eski durumuna gelmediği artışını olağan üstü dönem seviyesinden devam ettiği görülmektedir.

Şekil 1. Olağan ve Olağanüstü Dönem Kamu Harcamaları Trendi

1.6.3. Musgrave'ın Kamu Harcamalarına Yaklaşımı

1890-1948 yılları arasında ABD'de kamu harcamalarının artışını incelemiş olan Musgrave, artışın sürekli ve düzenli bir biçimde olmadığını, savaş ve olağan üstü dönemlerin genel olarak harcamaları artıracaktır. Eğer savaş ile ilgili harcamalar ayrı tutulursa ABD'de kamu harcamalarında önemli bir artış olmadığını saptamıştır (Musgrave'den aktaran Edizdoğan vd., 2013, s. 63).

Musgrave; 1890-1948 yılları arasında ABD'de kamu harcamalarının artışını incelemiş ve kamu harcamalarından savaş harcamalarını çıkarılması sonucunda kamu harcamalarında gerçek anlamda önemli bir artış olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Musgrave göre kamu harcamalarının artış hızının milli gelirdeki artış hızı ile paralellik göstermektedir (Işık , 2014, s. 117).

1.6.4. Maksimizasyon Yaklaşımı

A. Downs tarafından geliştirilen '*Demokrasinin Ekonomi Teorisine*'göre, hükümetler siyasi desteklerini maksimize etmek amacıyla maliye politikalarını aracı olarak kullanırlar. Siyasi partiler oylarını maksimize etmek amacıyla, gelecek seçimleri düşünerek seçmenin desteğini almaya çalışacaktır. Bu durumda

siyasi partiler oylarını artırmak ve iktidarda kalmak için kamu harcamalarını artırmak ve toplumsal hizmetleri en etkin biçimde yerine getirmek isterler (Edizdoğan vd., 2013, s. 63-64).

1.6.5. Sosyal Refah Yaklaşımı

A. Pigou ve Dalton, vergilemeden sağlanan en son liranın harcanmasının yaratacağı sosyal fayda, mükellefe olan maliyetinin eşitlenmesi ve kamu harcamaları yolu ile sosyal refahın maksimize edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. A. Pigou ve Daltona göre sosyal refahı artırdığı sürece kamu harcamaların artırılması gerektiğini savunmaktadırlar (Akdoğan, 2014, s. 74).

1.6.6. Colin Clark'ın Kamu Harcama Yaklaşımı

C. Clark, kamu harcamalarının artış nedenini değil, kamu harcamalarının milli gelire olan oranını ne olması gerektiğini incelemiştir. Clark'ın yaklaşımına göre finansman kaynağı vergiler olan kamu harcamalarının milli gelirin %25'ini aşmamalıdır (Aydın & Çaşkurlu, 2013, s. 186).

1.6.7. W.W. Rostow'un Kamu Harcama Yaklaşımı

Rostow'a göre devletin mali olduğu kadar mali olmayan görevlerinin de yerine getirmesi açısından, devletin ekonomideki görevinin artması kamu harcamalarının artmasına neden olur. Ekonomik gelişme ve bu gelişmenin sağlanmasında devletin oynadığı role göre kamu harcamaları artmaktadır (Akdoğan, 2014, s. 77).

1.7. KAMU HARCAMALARININ EKONOMİK ETKİLERİ

Klasik maliyecilere göre mükemmel işleyen bir ekonomik ve sosyal düzen vardır. Bu düzen devletin ekonomiye müdahale etmesi ile bozulacaktır. Bu sebepten dolayı devletin kamu harcamaları yolu ile ekonomiye müdahalesi istenmez. Klasik maliyecilere göre kamu harcamaları sadece toplumun ihtiyacı olan ve devlet tarafından yerine getirilmesi gereken alanlarda yapılmalıdır. Bu görüş birinci dünya savaşına dek sürmüştür (Türk, 2011, s. 89).

Keynes'e göre ekonomi talep yetersizliğinden dolayı eksik istihdam seviyesinde de dengeye gelebilir. Eksik istihdamın nedeninin talep yetersizliği olmasından dolayı, ekonomiyi eksik istihdamdan tam istihdam denge noktasına gelebilmesi için devletin ekonomiye müdahale etmesi gerekir. Bunun için maliye politikası araçları olan kamu harcamalarını, transfer ödemelerini artırıp, vergi oranlarını azaltarak uygulayacağı bir genişletici maliye politikası yardımıyla talep artacak ve ekonomi tam istihdam denge seviyesine gelecektir (Bocutoğlu, 2013b, s. 68).

Kamu sektörü bir taraftan özel sektör tarafından etkin olarak üretilmeyen malların ve hizmetlerin üretimini gerçekleştirerek ekonomik hayatın gelişimini sağlarken, diğer taraftan bu faaliyetler için gerekli olan finansman kaynaklarını farklı kaynaklara başvurulmaktadır. Kamu sektörü tarafında yerine getirilen bu faaliyetler gerek üretim açısından gerekse kaynak açısından ekonomik hayata değişik biçimde etkilemektedir.

Maliye politikasının önemli araçlarından biri olan kamu harcamaları ekonomide istihdamın artırılması, üretim miktarında artışın sağlanması, fiyatlar genel seviyesinde istikrarın sağlanması ve gelir dağılımında adaletin sağlanması gibi faktörler üzerinde etkili olmaktadır. Kamu harcamaların etkileri, harcama türüne ve niteliğine göre değişiklik göstermektedir (Pehlivan, 2016, s. 80).

Kamu harcaması devletin olmazsa olmaz en temel unsurudur. Sosyal hayatta toplu halde yaşayan bireylerin temel gereksinimlerini gidermek devletlerin en temel görevidir. Özellikle günümüzde ihtiyaçların sürekli olarak artması ve devletin daha da fazla harcama yapması zorunlu bir hal almaktadır. Burada kamu harcamalarının makroekonomik etkileri ayrı ayrı incelenecektir.

1.7.1. Deflasyonla Mücadelede Kamu Harcamaları

Deflasyon, fiyatlar genel seviyesinde yaşanan sürekli düşüştür. Deflasyon sürecinde malların ve hizmetlerin fiyatları düşer. Fiyatlarda yaşanan sürekli düşüş bireylerde fiyatlar daha da düşer beklentisini neden olmaktadır. Fiyatların düşme yönünde beklentisi içine giren birey harcama yapmaz. Bunun sonucunda toplam talep iyice daralır ve malların stok miktarı artar. Stok artışı firmaların fiyatlarını düşürmesine neden olur. Bu durumda kâr marjı düşer ve firma iflasları yaygınlaşır. Yaşanan bu durgunluk, işsizliğin artmasına, firmaların âtil kapasite ile

üretim gerçekleşmesine ve üretim krizine neden olur (Berber & Bocutoğlu, 2016, s. 311).

Deflasyon döneminde ekonomide talep eksikliği olup bu durum gelirin azalmasına neden olur. Deflasyon evresinden kurtulmanın yolu toplam talebin artırılması ve ekonominin yeniden canlanmasının sağlanmasıdır. Toplam talebin artırılması maliye politikasının bir aracı olan kamu harcamalarında gerçekleştirilecek bir artışla mümkündür. Özellikle cari ve yatırım harcamaları transfer harcamalarına göre kısa dönemde etkisi doğrudan görülen maliye politikası araçlarındandır. Transfer harcamaları dolaylı yollardan talebi artırmaktadır. Bundan dolayı her harcama türü ayrı ayrı değerlendirilecektir (Pınar, 2006, s. 64-65).

Cari harcamalar karşılığında gerek mal gerekse hizmet satın alımının artırılmasını sağlayarak toplam talebi kısa dönemde doğrudan etkilemektedir. Bundan dolayı durgunluk ile mücadelede cari harcamaların artırılması önem arz etmektedir. Artan cari harcamaları, bireylerin satın alma gücünü artırarak tüketim harcamalarını artmasına neden olacaktır. Tüketim harcaması artması üretim miktarını etkileyerek ekonominin yeniden canlanmasını sağlayacaktır (Öztürk, 2015, s. 246).

Yatırım harcamaları durgunluk ile mücadelede etkili olan bir diğer maliye politikası aracıdır. Özellikle durgunluk dönemlerinde kamu yatırım harcamalarını artırmak durgunluktan kurtulmak demektir. Çünkü kamu harcamalarında bir artış kısa dönemde üretimi doğrudan artırarak toplam talebin artmasına neden olacaktır. Toplam talebin artması ise tüketim harcamalarını artıracak ve üretim miktarını artırarak durgunlukla mücadele edilmiş olacaktır. Ayrıca kamu yatırım harcamalarının kısa dönemde meydana getirdiği bu etkinin yanında uzun dönemde ekonominin kapasitesini artırarak ekonomik kalkınmayı da sağlayacaktır (Öner, 1993, s. 242).

Bir diğer harcama türü ise transfer harcamasıdır. Deflasyonla mücadelede transfer harcamalarını artırmak gerekmektedir. Transfer harcamasından yararlanan bireyin eğer tüketim eğilimi yüksek ise piyasadaki mal ya da hizmet satın alarak ekonominin içinde bulunduğu durgunluktan kurtulmasına yardımcı olacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta transfer harcaması yapan bireylerin tüketim

eğilimleridir. Yapılan transfer harcaması tüketime yönelmez ise durgunlukla mücadelede etkili bir araç olmayacaktır. Görüldüğü gibi transfer harcamaları doğrudan değil dolaylı yollardan mücadele aracı olup etkisi cari ve yatırım harcamalarına nazaran daha sınırlı ve geç ortaya çıkmaktadır (Öztürk, 2015, s. 225).

Devlet savunma, eğitim, sağlık gibi tam ve yarı kamusal malların yanında, ayakkabı, kumaş gibi malların üretimini gerçekleştirirken üretim faktöründen yararlanmaktadır. Üretim faktörüne de devlet kasasından bir bedel ödeyerek harcama yapmaktadır. Eksik istihdam durumunda yapılan bu tür harcamalar toplam talebin artmasını sağlar. Artan talep de üretimi artırır. Eğitim ve sağlık harcamaları da üretim üzerinde etkileri bulunmaktadır. Transfer harcamaları içerisinde değerlendirilen sübvansiyonlar da üretimi artırmada önemli araçlardır (Erdem vd., 2013, s. 58).

Tam istihdam düzeyine ulaşmamış bir ekonomide kamu harcamaları toplum üzerinde tasarruf, çalışma isteği, yatırım yapma arzusu ve gelir dağılımını etkileyerek üretim miktarını olumlu yönde etkileyecektir. Üretim kapasitesinin artmasıyla beraber istihdam seviyesi de artacaktır. Ancak önemli olan konu şudur; harcamalar ekonomik ilkelere bağlı kalarak ve aşırıya kaçmadan yapılmalıdır. Çünkü tam istihdam seviyesinde olan ekonomilerde üretim mevcut teknoloji ile daha fazla artırılmadığı için artan kamu harcamaları fiyat istikrarını olumsuz etkiler (Tuncer & Yüksel, 2011, s. 260).

1.7.2. Enflasyonla Mücadelede Kamu Harcamaları

Devletin ekonomideki nihai hedeflerinden biride fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Bir ekonomide fiyat istikrarı sağlanmış ise o ekonomide fiyatlarda aşırı dalgalanmaların olmadığını gösterir. Ekonomik istikrar için sadece toplam talebin toplam arzı karşılması istikrar için yeterli olmayıp fiyat istikrarının da sağlanması gerekir (Türk, 2011, s. 90-91)

Enflasyonla mücadelede hükümetlerin ya da maliye politikası yapımçıların ellerinde birçok araç bulunmaktadır. Bunlardan biri de maliye politikası aracı olan kamu harcamalarıdır. Özellikle enflasyon dönemlerinde toplam talebin kısılması amacı ile kamu harcamalarının genel olarak azaltılması gerekmektedir. Burada ki amaç toplam talebi azaltarak yeniden arz talep dengesinin sağlanmasıdır.

Enflasyonla mücadelede kamu harcamalarının kısa dönemde azaltılması tavsiye edilir. Ancak kamu harcamaları sınıflandırması içerisinde yer alan cari, yatırım ya da transfer harcamalarının ne şekilde kısıllacağı önem arz etmektedir (Pınar, 2006, s. 80).

Enflasyonun önlenmesinde cari harcamaların azaltılması gerekmektedir. Ancak cari harcamaların her zaman kısılması mümkün olmamaktadır. Çünkü cari harcamalar içerisinde yer alan, personel giderleri, eğitim, sağlık, güvenlik, adalet, savunma gibi birçok harcamalar devletin zorunlu harcamalardır. Ayrıca kamu tarafından üretilen kamusal malların ve hizmetlerin gerçekleştirilmesi için yapılacak harcamaları azaltmak halktan büyük tepki almak demektir. Buda siyasiler için risk oluşturmaktadır.

Yatırım harcamaları da cari harcamalar ile aynı özelliğe sahiptir. Fakat yatırım harcamaların etkisi kısa dönemde hemen fark edilemez ve tepki cari harcamalara göre daha azdır. Bundan dolayı enflasyonla mücadelede yatırım harcamaları cari harcamalara göre daha kolay uygulanabilir.

Transfer harcamaları da enflasyonla mücadelede azaltılması gerekir. Transfer harcamaları cari ve yatırım harcamalarından farklıdır. Çünkü transfer harcamaları yapıldıkları anda mal ve hizmet alımı ortaya çıkmamakta ya da mal hizmet alımında hemen vaz geçilmemektedir. Transfer harcamaları doğrudan değil dolaylı olarak etki yapmakta ve etkisi kısa dönemde hemen hissedildiği için tepki ile karşılaşmaktadır. Ayrıca transfer harcamaları enflasyonla mücadelede bir araç olarak kullanılması durumunda gelir dağılımında adaletin daha da bozulmasına neden olacağı için uygulamak oldukça zordur. Çünkü transfer harcamaları sosyal devlet anlayışının olmazsa olmazıdır. Özellikle sosyal transfer harcamalarının kesintiye gidilmesi yoksul ve dar gelirli ailelerin sefaletle hatta ölüme terk edilmesi demektir (Öztürk, 2018, s. 138).

1.7.3. Gelir Dağılımı Üzerinde Kamu Harcamalarının Etkisi

Gelir dağılımı, yaratılan milli gelirin üretim faktörleri arasında yeniden dağılımını ifade etmektedir. Gelir dağılımını düzeltmek amacıyla devlet ekonomiye müdahalede bulunur. Devletin gerek kamu gelirleri yoluyla gerek kamu harcamaları aracılığı ile ekonomiye müdahalesine gelirin yeniden dağılımı

politikası olarak tanımlanır. Kamu harcamalarında yapılacak harcamanın niteliğine göre gelir dağılımı olumlu veya olumsuz etkilenebilmektedir.

Üretim sonucu elde edilen gelir üretime katılan faktörler arasında paylaşılır. Bu paylaşıma fonksiyonel gelir dağılımı denir. Fonksiyonel gelir dağılımından sonra gerek vergiler gerek kamu harcamaları yoluyla bireylerin ve sosyal grupların arasında gelirlerin yeniden paylaşılmasına gelirin yeniden dağılımı olarak adlandırılır. Gelirin ikincil dağılımında kamu harcamalarının etkisi büyüktür (Edizdoğan vd., 2013, s. 100). Devlet, yaptığı harcamalar ile gelir dağılımında adaleti sağlamayı çalışır. Geri kalmış bir mahalleye yol, su, elektrik, hastane, okul vb. hizmetleri yerine getirmesi gelir dağılımını daha adil hale getirecektir. Bu durumda geri kalmış mahallede yaşayanların refahı artacaktır. Toplumun genelinin yararlanacağı eğitim, sağlık, altyapı, ulaşım, adalet gibi cari ve yatırım harcamaları toplumun refahının yükselmesini sağlayacaktır. Sosyal amaçlı transfer harcamaları ise gelir dağılımında adaletin sağlanmasında ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü transfer harcamaları karşılıksızdır ve bireylere tek taraflı doğrudan kaynak aktarımı sağlar. Böylece düşük gelirli kişilerin refahı yükselmiş olur (Erdem vd., 2013, s. 59).

Transfer harcamaları gelir dağılımında adaletin sağlanması yâda adaletsizliğin daha da artması yönünde etkileyebilir. Yüksek gelirli gruplara dâhil bireyler, transfer harcamalarından yararlanması durumunda gelir dağılımında adaletsizlik artar. Özellikle yüksek gelirli gruplara verilen üretim ve ihracat sübvansiyonları gelir eşitsizliğini artırır. Düşük gelirli bireylere yönelik yapılan transfer harcaması ise düşük gelirli bireylerin gelirlerini artırır ve gelir dağılımında adalet sağlanmış olur (Türk, 2011, s. 93-94).

1.7.4. Kamu Harcamalarının İstihdam Üzerine Etkisi

Devletin yapmış olduğu harcama kalemleri içinde yatırım ve cari harcamaların payı oldukça yüksektir. Özellikle devletin yapmış olduğu yatırım harcamaları istihdam seviyesini artırır. Devletin yapmış olduğu cari harcamalar içinde personel maaşları, kırtasiye alımları gibi harcamaları artırması ekonomide tüketimi artırır. Tüketimi artan bu tür malların üretimi de artmak zorunda kalır. Üretimin artması sonucu bu sektörlerde istihdam edilenlerin sayısı artar ve istihdam edilenlerin oranı artar. Transfer harcamaları içinde yer alan

sübvansiyonları kullanarak devlet tam istihdamı artırabilir. Özellikle üretim dallarının gelişimini istediği alanlara devlet sübvansiyon desteği sağlar. Bunun sonucunda destek alan sektörler yeni üretim şubeleri ile birlikte istihdamında artmasını sağlar (Türk, 2011, s. 92).

Geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere göçün önlenmesi ve işsiz bireylerin istihdam yaratılmasında teşvikler ve yatırım özendirmeleri oldukça etkilidir. İstihdamın artırılmasına yönelik yapılan enerji destekleri ve istihdamı artırmak amacıyla yeni istihdam edilen kişilerin sigorta primlerinin bir kısmı devlet tarafından karşılanması uygulamaları bu açıdan değerlendirilmektedir.

Özellikle kamu harcamalarının eksik istihdam üzerinde etkisi üretim kapasitesini artırıcı yatırım harcamaları aracılığı ile sağlanır. Bu yatırım harcamaları emek yoğun şekilde gerçekleştirilirse emek talebinde meydana gelen artış tam istihdamın sağlanmasında etkili olabilir. Az gelişmiş ülkelerde tasarruf hacminin küçük olması sebebiyle, bu tür yatırımlar zorunlu tasarruflar ile gerçekleştirilmektedir.

1.7.5. Kamu Harcamalarının Çarpan ve Hızlandırıcı Etkisi

Kamu harcamalarının bir diğer etkisi çarpan ve hızlandırıcı etkisidir. Özellikle keynesyen yaklaşımdan sonra kamu harcamalarının sadece basit bir tüketim olmadığı aynı zamanda gelir artırıcı özelliğe sahip olduğu anlaşılmış ve çarpan hızlandırıcı etkisinin önemi ortaya çıkmıştır. Çarpan ve hızlandırıcı mekanizmalarının etkin bir şekilde işlemesi ekonominin geneli bakımından önemli etkiler meydana getirmektedir. Çarpan ve hızlandırıcı mekanizması ile milli gelir bir kartopunun yuvarlandıkça büyümesi gibi, hızla büyümesini sağlayacaktır (Öztürk, 2015, s. 43).

1.7.5.1. Çarpan Etkisi

Çarpan, gelirden bağımsız olan otonom yatırımlarda meydana gelen bir değişimin, milli gelirden meydana getireceği artış ifade eden katsayıdır. Ekonomide eksik istihdamın varlığında, kaynakların etkin ve yüksek seviyede kullanılması için devletin yeni istihdam alanları meydana getirerek yeni talepleri artırmasını sağlayacaktır. Bu durum kamu harcamalarını artıracak, artan kamu harcamaları yeni talep yaratacak ve bunun sonucunda gelir artacaktır. Geliri artan

bireyler tüketim harcaması yapacaktır. Yapılan tüketim harcamaları başkalarının gelir unsurunu oluşturacaktır. Bu durum harcama ve gelir akımını zincirleme olarak sürüp gitmesine neden olacaktır. İlk basamaktaki harcama ve gelir yarama etkisi sonraki zincirden büyük olacaktır. Burada çarpan, devletin yapacağı kamu harcaması nedeniyle özel tüketim harcamalarında meydana getireceği artışı ifade etmektedir. Açıklamalar neticesinde çarpan etkisi, *'kamusal ya da özel harcamalardaki başlangıç artışın iktisadi hayatta yaptığı kademeli ve zincirleme etkilerin çalışma seviyesini yükseltmesine ve toplam gelirleri artırması'* olarak tanımlanır (Edizdoğan vd., 2013, s. 103).

Harcama çarpanı, otonom tüketimde, otonom yatırımda ve hükümet alımlarında bir liralık bir değişme denge reel gelir düzeyinde kaç liralık bir artışın olacağını ifade eder. Mesela harcama çarpanı 3 olduğu bir durumda otonom tüketimde, otonom yatırımda ve hükümet alımlarında yaşanan 1 liralık bir artış denge reel gelir düzeyinde 3 lira artar.

1.7.5.1. Hızlandırıcı Etkisi

Öztürk'e göre hızlandırıcı mekanizması *'tüketim harcamalarında meydana gelen değişimin yatırım harcamaları üzerinde yarattığı etkiyi'* göstermektedir. Eğer ekonomide tüketim mallarına olan talep artarsa üretim mallarına olan talep de artmaktadır. Üretimin artması ise ancak yatırım miktarını artırmakla gerçekleşecektir. Hızlandırıcı mekanizmasının etkin işleyebilmesi için ekonomide âtil kapasitenin olmaması gerekmektedir (Öztürk, 2015, s. 43).

Tüketim, gelirin artan bir fonksiyonudur. Kişilerin gelirlerinde meydana gelecek bir artış, özellikle dayanıklı tüketim mallarına olan talebini artırır. Talep artışına karşılık, talebi artan mallar yetersiz miktarda ise bu malların yeniden üretilmesi gerekecektir. Hızlandırıcı etkisi ile ifade edilmek istenen budur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İŞGÜCÜ, İSTİHDAM VE İŞSİZLİK KAVRAMLAR

2.1. İŞGÜCÜ

Bir ülkenin ekonomik açıdan gelişmişliğini gösteren temel göstergelerden biri, ülkenin sahip olduğu işgücünün durumu ve niteliğidir. Ülkeler sahip olduğu insan kaynaklarını etkin bir biçimde üretimde kullanabilmelidir. Aksi durumda işsizlik problemi kaçınılmaz olacaktır.

Ünsal'a göre işgücü, *“kurumsal olmayan nüfusun (toplam nüfusun hapisane, hastane ve kışla gibi yerlerde ikamet edenler hariç 15 yaşından büyük kişiler) çalışanlar ve işsizler toplamından oluşan kısmına”* denir (Ünsal, 2011, s. 105). İşgücüne asker, öğrenci, mahkûmlar dâhil edilmemektedir.

TÜİK'e göre işgücü *“referans dönemi içinde ekonomik mal ve hizmetlerin üretimi için emek arzında bulunan çalışma çağındaki nüfusu kapsar”* denilmektedir. Ayrıca TÜİK İşgücünü istihdam edilenler ile işsizlerin toplamı olduğunu belirtmiştir. İşgücüne dâhil olmayan kişiler şunlardır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2006).

- İş aramayıp çalışmaya hazır olanlar
- Mevsimlik çalışan kişiler
- Kendi evinde ev işleri ile uğraşan ve iş aramayan ev kadınları
- Öğrenciler
- Herhangi bir bedensel özrü ya da hastalığı bulunan ya da çalışamayacak kadar yaşlı olanlar
- Askerler
- Mahkûmlar

İşgücünün sivil nüfusa oranına işgücüne katılma oranı denir. Bu oran sivil nüfusun ne kadarının çalışmak istediğini gösterir. Eğer bir toplumda iş aramaktan bıkmış ve cesareti kırılmış işsiz fazla ise işgücü katılma oranını düşürür.

2.2. İSTİHDAM

Gelişme aşamasında olan bir ülkenin hızlı ve istikrarlı biçimde kalkınabilmesi için elinde bulundurduğu kaynaklarını tam ve etkin olarak kullanması gerekmektedir. Milli geliri artırmanın yolu kaynakların kullanımına bağlıdır. Milli gelirin yıldan yıla artması kaynaklarında daha etkin şekilde üretime katılması sonucu gerçekleşmektedir. Ekonomide kaynaklar, üretim ve refahın artırılmasında bir araç görevi üstlenmiştir. Özellikle kaynakların içinde emek önemli bir unsurdur. Emek faktörünün istihdam edilmemesi emeği ile geçinenleri etkiler ve onları gelirsiz bırakır. Kısaca kaynakların istihdamı gerek refah artışı gerek üretimdeki artış için önemlidir (Şahin H. , 1987, s. 335-336). Bu başlık altında istihdamın tanımı ve istihdamın türleri hakkında bilgi verilecektir.

2.2.1. İstihdamın Tanımı

İstihdam, bir ülkede belli bir zaman diliminde çalışan toplam işgücünü ifade etmektedir. İktisatçılar tarafından istihdam kavramı, dar ve geniş anlamda tanımlanmaktadır. Geniş anlamda istihdam, üretim sürecinde kullanılan kaynakların tamamının ekonomide kullanılmasını ifade eder. Yani bir ekonomide tüm üretim faktörlerin üretime koşulması ve hiçbirinin âtil kalmamasını ifade eder. Dar anlamda istihdam ise; üretim faktörlerinin tamamını ele almayıp sadece emek faktörünü ele alır. Yani ekonomide çalışmak istek ve arzusunda olan işgücünün, iş bulup çalışmasını ifade eder (Dinler, 2015, s. 497-498).

2.2.2. İstihdam Türleri

2.2.2.1. Eksik İstihdam

Bir ekonomide üretim faktörlerinin bir kısmının boşta kalmasına eksik istihdam olarak ifade edilir. Dar anlamda eksik istihdamı ele aldığımızda ise ekonomide çalışmak istediği halde iş bulamayanların olmasını ifade eder. Bir ekonomide eksik istihdamın var olduğunun göstergesi, üretilmesi gereken mal ve hizmet miktarının o ekonomideki üretilen mal ve hizmet kapasitesinin üst sınırının altında gerçekleşmesi yani milli gelirin olması gerekenden daha düşük meydana gelmesidir (Dinler, 2015, s. 498).

İstihdam hacmi oluşturanların yani çalışanların aslında hepsinin sürekli bir işi yoktur. Çalışanların bir kısmı hafta da en az 40 saat ve sürekli çalıştığı bir işi bulunmamaktadır. Bu durumda olan kişilere geçimleri için yeterli kazanç elde edemedikleri için eksik istihdam olarak nitelendirilir. Kısaca eksik istihdam sürekli işi olmayan ve haftada en az 40 saat çalışmayan kimseler için söz konusudur (Eren, 2017, s. 36).

2.2.2.1. Tam İstihdam

Dar anlamda tam istihdam bir ekonomide mevcut çalışma şartlarında ve cari ücret seviyesinde çalışmak isteyen tüm kişilerin iş bulabildiği istihdam düzeyidir. Geniş anlamda tam istihdam ise, bir ekonomideki tüm üretim faktörlerinin tümü üretime katılıyorsa bu ekonomi tam istihdamdadır. Tam istihdamın gerçekleştiği bir ekonomide tüm işgücü iş bulabilir ve ülkenin sermaye stoku ve doğal kaynağı âtıl kalmamak üzere üretime katılmış olur (Aslan M. H., 2008, s. 32-33). Tam istihdam doğal işsizlik oranı hariç işgücünün tümünün çalışabildiği durumu ifade eder. Doğal işsizlik oranı ortalama %4 ile %6 seviyelerinde kabul edildiğinde tam istihdam durumunda işgücünün %94-%96 sı bir işte çalışıyor olduğunu ifade eder.

Üretim faktörlerinin tamamının üretime katılması durumunda tam istihdam sağlanmıştır. Üretim faktörleri arasında yer alan emek, beşerî olması yanında diğer faktörlerin kullanılmasında yer alması, tam istihdamın tanımının genellikle emek açısından yapılmasına yol açar. Emek talebinin emek arzını aşması, yani çalışmak isteyen her emek biriminin cari ücret düzeyinde iş bulabilmesi durumunda tam istihdam sağlanmış olmaktadır.

2.2.2.3. Aşırı İstihdam

Aşırı istihdam durumunda işgücünün aşırı istihdamı söz konusudur. Aşırı istihdam durumunda doğal işsizlik oranı azalmakta hatta sıfır olmaktadır. İşgücünün aşırı istihdamı çalışma saatlerinin yani vardiyaların artırımı ve doğal işsizlik oranının düşürülmesi ile sağlanmakta olup geçicidir. Üretimde karlılık oranı düştükçe aşırı istihdam ortadan kalkar (Bocutoğlu, 2013a, s. 502-503). Aşırı istihdam durumunda işgücü, çalışma saatlerinden daha fazla çalıştırılmakta ve geniş anlatma tüm faktörler tam istihdamın üzerinde bir faaliyet göstermektedir.

2.3. İŞSİZLİK

Geçmişten günümüze gelen süreçte işsizlik konusu gelişmiş ya da gelişmemiş bütün ülkelerin temel sorunlardan biri olarak önemini korumaktadır. İşsizlik başta bireyler olmak üzere ülkeleri derinden etkileyen ve ülkeleri yönetenlerin üzerinde çokça önem verdiği ve bu sorununa çözüm aradığı makroekonomik sorunların başında gelmektedir. Bu bölüm altında işsizlik kavramı ile ilgili tanımlamalar yapılacaktır. Bu kapsamda işsizliğin tanımı, işsizlik türleri, işsizliğin ölçülmesi, işsizliğe neden olan faktörleri ve işsizliğin ortaya çıkardığı maliyetler üzerinde durulacaktır.

2.3.1. İşsizliğin Tanımı

İşsizlik kavramını ile ilgili çok farklı tanımlamalar yapılabilmektedir. Bir tanıma göre işsizlik; *“bir ülkede çalışabilecek durumda olan ve çalışmak isteyen kişilerin işinin olmaması”* olarak tanımlanır. Bu tanımda dikkat edilmesi gereken husus, işsiz olarak değerlendirilecek kişilerin kendi iradeleri ile işsiz kalması değil, bilakis cari ücret düzeyinde çalışmak isteyip de iş bulamayan kişilerden oluşmasıdır. Yani burada bahsedilen işsizlik iradi işsizliği değil, gayri iradi işsizliği kapsar (Ünsal, 2011, s. 20).

Bir başka tanıma göre işsizlik, bir ekonomide 15-64 yaş aralığında olup cari ücret düzeyinde çalışmak istediği halde işsiz bulamayan kişilerin olması durumunda ortaya çıkmaktadır (Dinler, 2015, s. 500). Burada bahsedilen 15-64 yaş sınırı Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından belirlenen yaş sınırıdır. Türkiye’de ILO sözleşmelerine taraf ülke olduğu için hesaplamalarda bu yaş sınırı dikkate alınmaktadır.

Bir kişiyi işsiz demek için şu üç şartı sağlıyor olması gerekir (Ataman, 2014, s. 185).

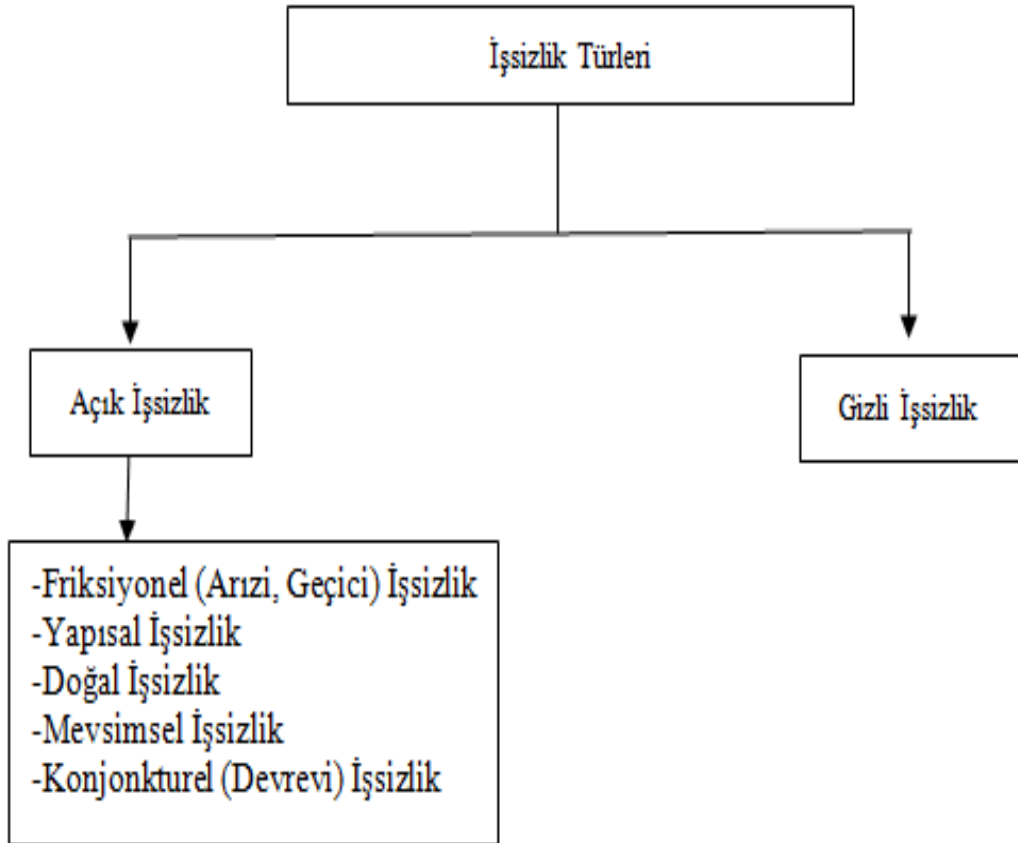
- Çalışma çağında olmak (15-64 yaş aralığı)
- Çalışmaya hazır durumda olmak, çalışmayı kabul etmek
- Aynı zamanda iş arıyor olmak

Yukarıda ifade edilen tanımlardan da anlaşılacağı üzere bir kişiyi işsiz olarak nitelendirebilmek için öncelikle o kişinin çalışma çağında ve cari ücret düzeyinde çalışma isteyip de fiilen iş arıyor olması gerekmektedir. İş aramak için girişimde bulunmayan iş arama arzusunda olmayan ya da çalışma engeli bulunan kişileri işsiz olarak değerlendirmeye gerek yoktur.

2.3.2. İşsizlik Türleri

İşsizliği kişisel karakteristik özelliklere (yaş cinsiyet, eğitim seviyesi) göre sınıflandırılabilceği gibi aynı zamanda coğrafi dağılıma, işsizlik süreleri, işsizlik nedenleri, mesleklere göre işsizlik türleri olmak üzere çeşitli kriterlere göre farklı sınıflandırmaya tabi tutulabilir (Karaman & Yıldırım, 2005, s. 314).

İşsizliği genel olarak açık işsizlik ve gizli işsizlik olarak sınıflandırmak mümkündür (Ünsal, 2011, s. 108-110).

Şekil 2. İşsizlik Türleri

2.3.2.1. Açık İşsizlik

Açık işsizlik, bir ekonomide cari ücret düzeyinde çalışmak isteyip de iş bulamayan kişilerin oluşturduğu işsizliktir. Açık işsizlik bir ekonomide önemli bir sorundur ve acil çözüm bekleyen işsizlik türüdür (Dinler, 2015, s. 502-503).

Açık işsizliği belirleyen birçok etken vardır. Bu etmenler şunlardır (Bocutoğlu, 2013, s. 82);

- İşgücü piyasasının performansı,
- Üretim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler,
- Tüketici tercihlerinde yaşanan değişim,
- Mevsimlerin işgücü piyasasına etkisi,
- İktisadi dalgalanmaların yaşanması,
- Ücretlerin katılığı,
- Emek akışkanlığı

Açık işsizlik bir kişinin para kazanmak veya geçimini sağlamak amacıyla yapabileceği bir işinin olmamasıdır (Karaman & Yıldırım, 2005, s. 314). Açık işsizlik türleri aşağıda yer verilmiştir.

2.3.2.1.1. Friksiyonel (Arızı, Geçici) İşsizlik

Friksiyonel işsizlik, okullarından yeni mezun olup iş arayan kişiler ile mevcut işini beğenmeyip daha iyi iş bulmak için işinden ayrılan kişilerin iş bulana kadar zorunlu olarak karşılaştıkları işsizlik türüdür. Burada kişiler daha iyi şartlarda çalışabilmek amacıyla daha önceki işlerinden ayrılıp geçici bir süre işsiz kalır. Ekonomi tam istihdamda dengede bile olsa mutlaka friksiyonel işsizlik ortaya çıkacaktır. Bu yüzden friksiyonel işsizlik doğal işsizlik kapsamında yer alır (Çelik, 2011, s. 144).

Friksiyonel işsizlik iktisatçılar için sorun olarak görülmemekte ve doğal olarak karşılanmaktadır. Çünkü yeni mezun olan birinin kısa sürede iş hayatına girmesi ve iş değiştirmek isteyenlerin hemen yeni iş bulması mümkün değildir. Ancak işgücü piyasası iyi organize olursa friksiyonel işsizlik o derece ortadan kalkacaktır (Ataman, 2014, s. 190).

2.3.2.1.2. Yapısal İşsizlik

Yapısal işsizlik, talep yapısında ve teknolojide meydana gelen değişimler sonucu ortaya çıkan işsizlik türüdür. Tüketicilerin tercihlerinde ortaya çıkan değişimler sonucu, bazı sektörlerde üretilen mallara yönelik talepte de değişimler meydana gelir. Talebin azaldığı sektörlerde üretimde de azalmalar ortaya çıkar. Üretimdeki azalmalar neticesinde çalışanların bir kısmı işten çıkarılmaları sonucu ortaya çıkan işsizlik yapısal işsizlik kapsamında yer alır (Ünsal, 2011, s. 109-110).

Teknolojide meydana gelen değişimler, üretim sürecinde emeğin yerine makine, bilgisayar, robot vb. gibi araçların ikamesine yol açmaktadır. Özellikle gelişmekte olan yani sanayileşme sürecini yeni sağlayan ülkelerde emeğin ikamesi konumundaki teknolojinin ortaya çıkması ile birlikte bir kısım emeğin âtil kalması sonucu işsizlik ortaya çıkmaktadır. Ayrıca teknolojik gelişme, küçük el sanatları ve zanaatla çalışan emeği etkileyerek onların işsiz kalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde teknolojik işsizlikle mücadele daha bir önem kazanmaktadır.

Yapısal işsizliği ortadan kaldırmak, friksiyonel işsizliğe göre daha uzun sürmektedir. Yapısal işsizlikle mücadele için işsiz kalanlara, çeşitli mesleki eğitimler yoluyla gelişen sektörlerde istihdam edebilecekleri eğitimler verilmelidir.

Parasız (2010)'a göre yapısal işsizliğin ekonomik büyüme, endüstriyel ve teknolojik gelişmeler ile Hükümetlerin izlediği sektörel, endüstriyel ve bölgesel politikalar olmak üzere iki temel sebebi vardır. Ayrıca friksiyonel işsizlik uzun süre devam ederse yapısal işsizliğe dönüşür (Parasız, 2010, s. 454-455).

2.3.2.1.3. Doğal İşsizlik

Doğal işsizlik, bir ekonomideki friksiyonel ve yapısal işsizliğin toplamından oluşmaktadır. Doğal işsizlik her ülkede kabul edilebilen bir işsizlik olduğu için tam istihdam işsizlik aynı zamanda enflasyonu hızlandırmayan işsizlik haddi olarak ifade edilebilir (Ünsal, 2011, s. 433).

Bir ekonomide yeni mezun olanlar ile çalıştığı işinden memnun olmayan kişiler bulunmaktadır. Bundan dolayı hemen hemen her ülkede doğal işsizlik görünmektedir.

2.3.2.1.4. Mevsimsel İşsizlik

Bazı sektörlerde yılın bazı mevsimlerinde iş hayatı yavaşlar hatta kimi zaman durma noktasına gelir. Örneğin tarım sektörü, turizm sektörü, inşaat sektörü, balıkçılık yılın bazı mevsimlerinde neredeyse çalışma hayatı durur. Ekonomik faaliyetlerin yoğun olduğu bazı mevsimlerde, mevsim dışına çıkıldığında ortaya çıkan işsizliğe mevsimsel işsizlik denir. Daha çok ekonomisi tarıma dayanan az gelişmiş ülkelerin temel meselesidir (Karaman & Yıldırım, 2005, s. 317).

Yılın bazı mevsimlerinde işsiz kalan bu kişiler diğer sektörlerde ya da başka bölgelere yönlendirilebilse mevsimsel işsizlik önlenmiş olacaktır. Ancak bu gibi durumlarda dahi işgücü hareketliliğinden dolayı ulaşım ve barınma sorunu başta olmak üzere başka sorunlarda ortaya çıkmaktadır. Örneğin ülkemizde genelde fındık ya da pamuk toplamak amacıyla belli dönemlerde işgücü hareketliliği olmakta ve bu zamanlarda bu sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Mevsimsel işsizlikle mücadelede tarımsal faaliyetlerin yaşandığı dönemlerde el sanatları gibi ya da küçük ölçekli sınai faaliyetler aracılığı ile kişilerin kazanç elde etmeleri sağlanabilir. Ancak bu sınırlı kalmakta ve mevsimsel işsizliğin önlenemez bir işsizlik türü olarak ortaya çıkmaktadır (Ataman, 2014, s. 195).

2.3.2.1.5. Konjonktürel İşsizlik

Konjonktürel (devrevi) işsizlik ekonomideki dalgalanmalar sonucu gerileme veya durgunluk dönemlerinde toplam talepte meydana gelen daralmadan kaynaklı oluşan işsizliktir (Karaman & Yıldırım, 2005, s. 317).

Ekonomideki dalgalanmalardan dolayı ekonomik hayat konjonktürel olarak canlanma ve daralmalar meydana gelmektedir. Daralma dönemlerinde işgücüne olan talep azalmakta ve bu dönemde işsizlik meydana gelmektedir.

1929 yılında meydana gelen dünya ekonomik krizi sırasında konjonktürel işsizlik en şiddetli dönemini yaşamıştır. Bu dönemde J. M. Keynes bu işsizliğin nedeninin talep yetersizliği olduğunu belirterek toplam talebi artırıcı para ve maliye politikaları aracılığı ile konjonktürel işsizliğin önlenebileceğini belirtmiştir (Dinler, 2015, s. 507). Ayrıca ülkemizde de belli dönemlerde yaşanan ekonomik kriz sonucu işsizlik oranı yükselmekte, kriz sonrası canlanma döneminde işsizlik oranı azalmaktadır.

2.3.2.2. Gizli İşsizlik

Gizli işsizlik, herhangi bir işte çalışıyor olarak görünmesine rağmen üretime katkısı olmayan kişilerin oluşturduğu işsizlik türüdür. Eğer bir işyerinde çalışanların bazılarının işten çıkarıldığında üretimde hiçbir azalma olmuyorsa, yani marjinal verimi sıfır olan kişiler var ise o iş yerinde gizli işsizlerin olduğu sonucuna varılır. Özellikle sektörel bazda tarım ve kamu sektöründe gizli işsizlik yaygın olarak görülmektedir (Karaman & Yıldırım, 2005, s. 314-315).

Diğer etkenler aynı kalmak koşuluyla, gizli işsizliği belirleyen iki temel etmen bulunmaktadır. Bunlar; kamu sektörünün ve tarım sektörünün GSYİH içindeki payıdır (Bocutoğlu, 2013, s. 82).

Daha çok gelişmemiş yâda az gelişmiş ülkelerde görülen gizli işsizliğin temel sebebi bu tür ülkelerde yüksek nüfus artış oranına karşın, istihdam alanlarının az olmasıdır. Artan nüfusa rağmen istihdam alanlarındaki bu azlık kişilerin iş bulma imkânlarını sınırlandırır. Bunun sonucunda gerek tarım sektöründe gerekse tarım dışındaki küçük aile işletmelerinde çok fazla yığılmalar görülür. Kapasitesinin çok üstünde kişi çalıştırılması üretimi artırmaz. Bunlardan bir kısmının işten çıkarılması ile de aynı üretim gerçekleşir (Dinler, 2015, s. 502).

2.4. İŞSİZLİK ORANININ ÖLÇÜLMESİ

Ekonomistlerin en çok zorlandığı konulardan biri de işsizliğin ölçümüdür. Tanımlardaki standartlara karşın, özellikle resmi istatistik kurumlarının ve istihdam kurumlarındaki kayıt sisteminin eksikliği, işsizlik sigortalarının yeterince gelişmemesi, kayıt dışı istihdam, eksik istihdam ve gizli işsizlikten dolayı verilerin güvenilirliğini azaltmaktadır (Mahiroğulları & Korkmaz, 2013, s. 24).

İşsizlik oranı ekonominin başarısını belirlemede kullanılan temel kriterlerden biridir. Bu oran ne kadar düşükse ekonomi o derece başarılıdır. Çalışmak istediği halde işsiz kalan, iş bulamayan işgücünün durumunu ifade eden işsizlik, işsizlik oranı ile hesaplanır (TÜİK, 2016).

$$\text{İşsizlik oranı} = \frac{\text{İşsizler}}{\text{İşgücü (Çalışanlar + İşsizler)}} \times 100$$

Ancak Türkiye’de işsizlik oranı hesaplaması farklıdır. Çünkü Türkiye’de işgücü kapsamında asker ve öğrenci bulunmamaktadır. İşgücünden asker ile öğrencileri çıkardıktan sonra oluşan sivil işgücü hesaplamaya dâhil edilmektedir. Bu durumda Türkiye için işsizlik oranı hesaplama formülü aşağıdaki gibidir (Bocutoğlu, 2013a, s. 85);

$$\text{İşsizlik oranı} = \frac{\text{İşsizler}}{\text{Sivil İşgücü}} \times 100$$

İşsizlik oranının, işsizliği belirlemede doğru bir ölçümü değerli tartışma konusudur. Aktif olarak iş aramayan kişiler işsizler arasında sayılmaz. Ayrıca iş dünyasında hevesi kırılmış işçiler bulunmaktadır. Hevesi kırılmış işsiz bireyler aslında iş aramayan ve çalışmayan ama bir iş teklif edilse çalışabilecek kişilerden oluşur. Hevesi kırılmış işçilerin işsizlik oranı hesabına katılmaması da eksik hesaplanmaya neden olacaktır. Buna karşın kayıt dışı ekonominin varlığı durumunda ise işsizlik oranının gerçek işsizliği olduğundan daha yüksek ölçmektedir. Resmi işsiz olan birçok kişi aslında bir işte çalışmakta ve gelir elde etmekte ancak vergi ödemekten kaçmakta ve çalıştığını bildirmemektedir. Bu durumda işsizlik oranı gerçek değeri vermemektedir (Telatar, 2013, s. 226-226).

2.5. İŞSİZLİĞE NEDEN OLAN FAKTÖRLER

İşsizliğin ortaya çıkması ve işsizliğin nedenleri konusunda çok farklı görüşler bulunmaktadır. Ekonomik olduğu kadar sosyal açıdan da önem arz eden işsizliğin nedenleri ile ilgili çalışmalar da büyük önem arz etmektedir. Gelişmiş ülkelerde işsizliğin temel nedeni talep yetersizliğinden kaynaklanmakta, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise işyerlerinin yeteri kadar olmamasından ve var olan işyerlerinin de kapasite sorunlarından kaynaklanmaktadır (Ülgener,

1991, s. 127). Toplam talep de yaşanan azalma, işgücü talebini de azaltacaktır. Özellikle toplam talebin bileşenleri arasında yer alan özel kesim ve kamu kesimi harcamaları, yatırım harcamaları ve ihracat-ithalat kalemlerinde yaşanan bir olumsuzluk üretim ve milli gelire yansır ve üretimde yaşanan bu düşüş işsizliği ortaya çıkarmaktadır (Karaca, 2016, s. 143).

Klasik iktisadi yaklaşıma göre; işgücü piyasasında tam rekabet şartlarının geçerlidir ve işgücü piyasasının tam istihdam seviyesinde dengeye gelecektir. Piyasa işleyişine devlet tarafından yapılacak bir müdahalenin gerek ücret gerekse fiyatlardaki esnekliği azaltması sonucu işsizlik ortaya çıkacaktır. Bu yaklaşıma göre var olan işsizlik geçici işsizliktir. Dışarıdan herhangi bir müdahale olmaksızın kendiliğinden dengeye gelecektir (Mahiroğulları & Korkmaz, 2013, s. 26).

Keynesyen yaklaşımda ise klasik iktisadi yaklaşımın görüşüne kabul etmemekte yani işgücü piyasasında tam rekabet şartlarının geçerli olmadığını ve işgücü piyasasının tam istihdam seviyesinde dengeye gelmeyeceğini savunmaktadır. Keynes'e göre ekonomi eksik istihdam denge seviyesinde bulunur ve bu nedenle ekonomide gayri iradi işsizlik meydana gelmektedir. Keynes'e göre aslında işsizlik yüksek ücretlerden değil de düşük ücretlerden kaynaklanmaktadır. İşçilerin ücretlerinde milli gelir içinde gerilemesi sonucu tüketim talebi düşer ve böylece yatırımlar yavaşlar ve işsizlik artar (Bocutoğlu, 2013a, s. 75-81).

İşsizlik her ülkenin kendi iç dinamikleri ile şekillenmekte ve ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel farklılıklarından etkilenmektedir. Bundan dolayı işsizlik her ülkede farklı sebeplerden dolayı ortaya çıkmaktadır. İşsizliğin başlıca nedenleri şunlardır (Karaca, 2016, s. 144-145);

- Toplam talep yetersizliği,
- Özellikle milli geliri düşük olan ülkelerde artan nüfusun üretim alanlarına yönlendirilememesi,
- Çalışan ya da çalışmak isteyenlerin işin niteliğine uygun bilgi ve beceri düzeyine sahip olmaması,
- Orta öğretim ve lise döneminde öğrencilerin çalışma hayatına yönlendirilememesi,

- İşgücü piyasasının istekleri doğrultusunda gerekli beceri ve nitelikleri kazanmış işgücüne düşük ücretle çalıştırılmak istenmesi
- Kayıt dışı istihdam,
- İstihdama yönelik teşviklerin azlığı olarak sayılabilir.

2.6. İŞSİZLİĞİN MALİYETLERİ

Toplumların en önemli kaynağı işgücüdür. Bu kaynak iyi kullanılmaz ise toplumda büyük memnuniyetsizlikler ortaya çıkacaktır. Çalışma güç ve yeteneğine sahip işgücünün iş bulamaması kendi ve toplum açısından önemli ekonomik ve sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kendi açısında sosyal sonuçlar gelir ve refah kaybı, ümitsizlik gelecek endişesi ve kötü yaşam şartlarıdır.

İşsizlik, kişiler üzerinde ve toplumda ekonomik, sosyal ve psikolojik problemlere neden olmaktadır. Emeğin üretimde kullanılmaması açısından ekonomik bir kayıp söz konusudur. Ekonomik açıdan işsizlik, bireyin gelir kaybına neden olur. İşsizlik, ekonomik kaybın yanında aynı zamanda sosyal düzeni tahrip eden, huzursuzluğun kaynağı bir sosyal tehlikedir. İşsizlik sorunu devletin gözetim ve denetimi altında çözümlenmelidir (Şakar, 1992, s. 9).

İşsizlik işgücünün atıl kalması durumunu ifade edip, stoklanması ve gelecek dönemlerde kullanmak amacıyla saklanması imkânsız olan ve üretime dâhil edilmediği sürece değerini yitirmesine yol açar. İşsizliğin artması üretici-tüketici dengesinin bozulmasıyla gelir dağılımının bozulmasına neden olacaktır.

Ayrıca işsizlik hem birey ve ailesine hem de topluma önemli maliyetler yüklemektedir. Kişilerin tek gelir kaynağı olan emeğin olduğu düşünülürse kişinin işsiz kalması ile kişi ve ailesi üzerinde yaratacağı parasal sıkıntı önemli boyutlara ulaşacaktır. Eğer işsiz kalan kişi ailesinin tek çalışanı durumunda ise ya da işsiz kalması sonucu tatmin edici bir ödeme sisteminin bulunmaması parasal sıkıntının boyutunu daha da artıracaktır. Bu nedenlerden dolayı işsizlik önlenmesi gereken önemli makroekonomik sorunların başında gelmektedir (Biçerli, 2007, s. 483-484).

Ayrıca uzun süre işsiz kalan kişiler iş bulma yönündeki düşünceleri kaybolmaya başlar ve işgücü piyasası ile ilişkilerini koparırlar. Bu kişiler aynı

zamanda çalışmaya hazır bireylerdir. Kişilerin bu süreci yaşamaları sadece ekonomik anlamda yıkım yaratmamakta aynı zamanda yaşamlarında psikolojik ve sosyolojik yıkımlarda yaratmaktadır (Aslan & Aslan, 2017, s. 105).

2.6.1. İşsizliğin İktisadi Maliyetleri

İşsizliğin iktisadi maliyeti, üretim faktörlerinden olan işgücünün işsiz kalması sonucu çalışmaları durumunda gerçekleştirecekleri üretimi yapamamalarıdır. Yani üretimde potansiyel bir kayıp ortaya çıkmaktadır (Ünsal, 2011, s. 112). İş kaybına uğrayan birey, öncelikle gelir kaybına uğrar ve gerek kendi gerekse bakmakla yükümlü olduğu ailesi geçim sıkıntısı çekecektir.

İşsizliğin iktisadi açıdan bir diğer maliyeti de devletin kamu harcamalarının finansmanında kullanacağı vergi hâsılatında kayıplar ortaya çıkar. Çünkü gelir vergisi çalışan kesimden alınır. İşsiz kalan birey gelir elde edemeyeceği için, vergi de doğmamış olacaktır. Bunun sonucunda kamu hizmetleri de zarar görecektir.

2.6.2. İşsizliğin Sosyal Maliyeti

İşsizliğin sosyal maliyeti, işini kaybeden kişilerin önce gelirlerini kaybetmeleri daha sonra sosyal itibarlarını, arkadaşlarını ve daha da önemlisi kendilerine verdikleri değeri yitirmeleridir. İşsizlik işsiz kalan kişilerin alkole-boşanmaya-hırsızlığa ve suça mehilî sonucu toplumsal huzur bozulur. İşçiler ve işverenlerden toplanan işsizlik sigortası primlerinin işsiz kalan kişilere işsizlik tazminatı şeklinde ödeme yapılarak işsizliğin sosyal maliyeti azaltılmış olur (Ünsal, 2011, s. 111).

İşsizliğin artması sonucu toplumda huzursuzluklar artar, güven ortamı bozulur, gasp ve hırsızlık gibi sosyal yaşamı olumsuz etkileyen sorunlar artar.

2.7. İŞSİZLİKLE MÜCADELE POLİTİKALARI

İşsizlik gerek fertler gerekse toplum üzerinde ekonomik, sosyal ve psikolojik birtakım sorunlara neden olmaktadır. İşsizlik bireysel olumsuzluklar ortaya çıkardığı gibi toplumsal olumsuzluklar ortaya çıkarmaktadır (Durak & Kaya, 2014, s. 58). Ekonomik açıdan fertlerin kazanç kaybına neden olurken, sosyal açıdan toplumda huzursuzluk, kargaşa, gasp, hırsızlık gibi birtakım

tehlikeleri ortaya çıkarmaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı ekonomistler istihdamın artırılıp işsizliğin azaltılmasına yönelik makroekonomik politikalar geliştirmişlerdir. Zamanla yetersiz kalan makroekonomik politikaların yanında aktif ve pasif istihdam politikalarını yer vermeye başlamışlardır.

İşgücü piyasasının etkin çalışması, üretim teknolojisi ve tüketicilerinde önemli değişimler meydana gelmez ise, iktisadi dalgalanmalar hafifletilirse, mevsimlerin etkisi ortadan kaldırılırsa istihdam seviyesi yükselir ve işsizlik düşer (Bocutoğlu, 2013, s. 84).

İşsizlikle mücadelede istihdam politikalarını üç başlık altında incelenecektir. Bunlardan ilki işsiz kalması sonucu gelirinden yoksun kalan bireyin maddi olumsuzluklarını ortadan kaldırmaya yönelik gelir destekli pasif istihdam politikalarıdır. İkincisi ise işsiz kalan bireylere iş becerisi kazandırma ve yeni iş bulma veya işverenler için ise yeni istihdam sahaları oluşturmaya yönelik teşvikleri ifade eden Aktif istihdam politikalarıdır. Bunların yanında arz ve talep yönlü makroekonomik istihdam politikaları da istihdamın sağlanmasındaki rolleri incelenecektir (Mahiroğulları & Korkmaz, 2013, s. 97).

2.7.1. Makro Ekonomik Politikalar

İşsizlikle mücadelede kullanılan bir diğer araç para ve maliye politikalarıdır. İşsizlik talep yetersizliğinden meydana geldiği bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda talebi artırmaya yönelik genişletici para ve maliye politikaları uygulanır. Maliye politikası aracı olarak vergiler ve kamu harcamaları kullanılır. İşsizlikle mücadelede kamu harcamaları artırılmalı, vergiler azaltılmalıdır. Para politikası araçları ise para arzı ve faiz oranı düzenlemeleridir. İşsizlikle mücadelede para arzını artırılmasına yönelik araçlar kullanılmalıdır (Biçerli, 2007, s. 507-508).

Günümüzde maliye politikası, devlet borçlarının sürdürülebilirliğine odaklanmış, işsizliğin çözümü piyasa ekonomisine bırakılmıştır. Ancak bu durumda işsizlik azalmamakta bilakis artmaktadır. Bu sebepten dolayı tam istihdam ile maliye politikası arasındaki ilişkinin yeniden sağlanması ve devletin işsizlik sorununu mutlak çözüm bulması gerekmektedir (Göker, 2013, s. 117).

Devletin yapmış olduğu harcama kalemleri içinde yatırım ve cari harcamaların payı oldukça yüksektir. Özellikle devletin yapmış olduğu yatırım harcamaları istihdam seviyesini artırır. Devletin yapmış olduğu cari harcamalar içinde personel maaşları, kırtasiye alımları gibi harcamaları artırması ekonomide tüketimi artırır. Tüketimi artan bu tür malların üretimi de artmak zorunda kalır. Üretimin artması sonucu bu sektörlerde istihdam edilenlerin sayısı artar ve istihdam edilenlerin oranı artar. Transfer harcamaları içinde yer alan sübvansiyonları kullanarak devlet tam istihdamı artırabilir. Özellikle üretim dallarının gelişimini istediği alanlara devlet sübvansiyon desteği sağlar. Bunun sonucunda destek alan sektörler yeni üretim şubeleri ile birlikte istihdamında artmasını sağlar (Türk, 2011, s. 92).

Cari harcamalar karşılığında gerek mal gerekse hizmet satın alımının artırılmasını sağlayarak toplam talebi kısa dönemde doğrudan etkilemektedir. Bundan dolayı durgunluk ile mücadelede cari harcamaların artırılması önem arz etmektedir. Artan cari harcamaları, bireylerin satın alma gücünü artırarak tüketim harcamalarını artmasına neden olacaktır. Tüketim harcaması artması üretim miktarını etkileyerek ekonominin yeniden canlanmasını sağlayacaktır (Öztürk, 2015, s. 246).

Yatırım harcamaları durgunluk ile mücadelede etkili olan bir diğer maliye politikası aracıdır. Özellikle durgunluk dönemlerinde kamu yatırım harcamalarını artırmak durgunluktan kurtulmak demektir. Çünkü kamu harcamalarında bir artış kısa dönemde üretimi doğrudan artırarak toplam talebin artmasına neden olacaktır. Toplam talebin artması ise tüketim harcamalarını artıracak ve üretim miktarını artırarak durgunlukla mücadele edilmiş olacaktır. Ayrıca kamu yatırım harcamalarının kısa dönemde meydana getirdiği bu etkinin yanında uzun dönemde ekonominin kapasitesini artırarak ekonomik kalkınmayı da sağlayacaktır (Öner, 1993, s. 242).

Bir diğer harcama türü ise transfer harcamasıdır. Deflasyonla mücadelede transfer harcamalarını artırmak gerekmektedir. Transfer harcamasından yararlanan bireyin eğer tüketim eğilimi yüksek ise piyasadan mal ya da hizmet satın alarak ekonominin içinde bulunduğu durgunluktan kurtulmasına yardımcı olacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta transfer harcaması yapan bireylerin tüketim eğilimleridir. Yapılan transfer harcaması tüketime yönelmez ise durgunlukla

mücadelede etkili bir araç olmayacaktır. Görüldüğü gibi transfer harcamaları doğrudan değil dolaylı yollardan mücadele aracı olup etkisi cari ve yatırım harcamalarına nazaran daha sınırlı ve geç ortaya çıkmaktadır (Öztürk, 2015, s. 225).

2.7.2. Mikro Ekonomik Politikalar

2.7.2.1. Pasif İstihdam Politikaları

Pasif istihdam politikaları gelişmiş ülkelerde daha yoğun uygulanan ve istihdamı artırarak işsizlik oranlarını azaltmaktan ziyade işsiz kalan bireylere maddi anlamda destek vererek işsiz kalmaları sonucu ortaya çıkan bireysel ve sosyal zararları asgari düzeye indirmeyi amaçlayan politikalarlardır. Aktif istihdam politikaları işsiz kalan kişilere asgari düzeyde bile olsa bir maddi destek sağlamaya yöneliktir. Pasif istihdam politikaları işsizlik sigortası, işsizlik yardımı ve tazminatlardan oluşmaktadır (Biçerli, 2007, s. 484).

2.7.2.1.1. İşsizlik Sigortası

İhtiyarlık, sağlık ve ölüm sigortalarına nazaran daha geç ve güç kurulan bir sigorta dalı ve sosyal güvenlik sistemidir. İşsizlik sigortası bireyin kendi iradesi yâda kusuru dışında işini kaybetmesi sonucu belli bir süre veya yeni bir işe girene kadar kendi ve ailesinin zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak amaçlı geliştirilmiş ve finansmanı işçi ve işverenlerin ödemiş oldukları primlerden karşılanan bir ödeme yöntemidir. Tanımdan anlaşılacağı üzere işsizlik sigortasının en temel amacı kendi isteği ve arzusu dışında işsiz kalan bireyin sigorta anlayışı çerçevesinde belli bir süre gelir güvencesi sağlamaktır. Yani işsizlik sigortası işsiz kalan bireylerin az da olsa yaralarını sarmaya yönelik ödemedir (Mahiroğulları & Korkmaz, 2013, s. 99).

İşsizlik sigortasının iki temel amacı bulunmaktadır. İlki işsiz kalan bireyin ve ailesinin uğrayacağı maddi zararın en aza indirilerek toplumdaki sosyal dengenin korunmasını sağlamak ve suça eğilimlerin önüne geçmektir. İkinci temel amacı ise işsiz kalan ve iş arayan kişilerin iş ararken daha seçici davranmalarını sağlamaktır. Aksi takdirde bireyler niteliklerine uymayan iş tekliflerini kabul etmek durumunda kalabilirler. İşsizlik süresince bireye sağlanan işsizlik sigortası

ödeneği ile bireylerin niteliklerine uygun iş bulmalarını sağlar. Bunun sonucunda işgücü verimliliğinin artması sonucu ekonomide etkinliği artacaktır. Ayrıca işsizlik sigortası ile bireylerin kayıt dışı istihdam edilmesinin önüne geçilecektir (Biçerli, 2007, s. 485).

Ülkemizde işsizlik sigortası ile ilgili yasal düzenleme 25.08.1999 tarihinde ve 4447 sayılı kanunla hayata geçirilmiş olup kanun kapsamına giren sigortalı işçiler için zorunlu tutulmuş ve ülke genelinde uygulanmak üzere 01.06.2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 4447 sayılı kanunun kapsamı işsiz kalan işçiye belirli bir süre gelir güvencesi sağlama, yeni bir işe yerleştirme ve işsizlik dönemi içinde mesleki eğitim sağlama gibi unsurlardır.

2.7.2.1.2. İşsizlik Yardımı

İşsizlikle mücadelede pasif istihdam politikalarından olan bir diğer araç işsizlik yardımıdır. İşsizlik yardımını daha çok sosyal devlet anlayışını benimsemiş ekonomik açıdan güçlü ülkelerde görülmektedir. İşsizlik yardımını ihtiyaç sahibi işsizlere asgari düzeyde gelir güvencesi sağlayan ve işsizlik sigortası almayan her işsize verilen bir ödemedir. İşsizlik yardımını işsizlik sigortasından ayıran en temel fark finansmanın tamamen devlet tarafından genel bütçeden karşılanmasıdır. Bir diğer fark ise faydalanma oranı işsizlik sigortasına göre daha düşük; ancak süresi daha uzun hatta bazı ülkelerde sınırsızdır (Mahiroğulları & Korkmaz, 2013, s. 99).

Gerek işsizlik sigortası gerekse işsizlik yardımını uygulamasının başarıya ulaşabilmesi için bu yardımlar adı altında verilen ücretlerin çalışma sonucu kazanacakları ücretlerden düşük olması gerekmektedir. Bu ödemelerin işsiz kalan bireylerin aktif olarak iş aramaya teşvik etmek amacıyla belirli bir süre sonra azaltılması hatta istihdam sağlayan kurumlar tarafından önerilen uygun işleri kabul etmeyenlerin işsizlik sigortası ya da işsizlik yardımlarının dondurulması bu politikaların başarıya ulaşmasını sağlayacaktır.

2.7.2.1.3. Tazminatlar

İhbar ve kıdem tazminatı olmak üzere uygulanan pasif istihdam politikası araçlarındandır. Tazminatların işsiz kalan kişiye belli bir süre içerisinde güvence sağlamak gibi bir amacı bulunmaktadır. Ayrıca kişinin işsiz kalmasını önlemek

için caydırıcılık amacı bulunmaktadır. Tazminatların uygulanabilmesi için kişinin çalışmasının sonlandırılması gerekmektedir. (Mahiroğulları & Korkmaz, 2013, s. 102).

2.7.2.1.4. Diğer Pasif İstihdam Politika Araçları

İşsizlikle mücadelede başvurulan diğer pasif istihdam politikası araçları erken emeklilik, iş paylaşımı ve çalışma sürelerinin azaltılmasıdır. Erken emeklilikte normal emeklilik yaşı dolan kişiler emekli edilir ve bunlar yerine işsiz kalan kişiler istihdam edilir. İş paylaşımında işler bölümlere ayrılır ve işsiz kişiler bu bölümlerde istihdam edilir. Çalışma sürelerinin kısaltılmasında ise günlük çalışma saatleri düşürülür ve işsiz bireylerin istihdamı sağlanır (Biçerli, 2007, s. 487).

2.7.2. Aktif İstihdam Politikaları

12 Mart 2013 tarih ve 28585 sayılı Resmî Gazete 'de yayınlanan Aktif işgücü hizmetleri yönetmeliği madde 4/a ya göre aktif istihdam politikaları; istihdamın korunmasına ve artırılmasına, işsizlerin mesleki niteliklerinin geliştirilmesine, işsizliğin azaltılmasına ve özel politika gerektiren grupların işgücü piyasasına kazandırılmasına yardımcı olmak üzere yapılan faaliyetler olarak tanımlanmaktadır.

Aktif istihdam politikaları işsizlerin iş dünyasına kanalize olmasını yani iş bulmasını kolaylaştıran istihdam politikalarıdır. Devlet gerek İŞKUR aracılığı ile gerekse diğer kamu kurum ve kuruluşları işsiz bireylere eğitim imkânı sağlar.

İşsizliği tazmin etmeye yönelik pasif istihdam politikalarının aksine, aktif istihdam politikaların işgücü piyasasının yapısal sorunları ile mücadele etmesi ve uzun dönemli işsizlerin istihdam edilmesinden dolayı hükümetler daha çok aktif istihdam politikalarını uygulamaya koymuşlardır. Aktif istihdam politikaların olumlu etkisi bireylerin verimliliklerini yükselterek daha etkili bir biçimde iş aramalarını sağlar. Çünkü uzun süre işsiz kalan bir kişiyi işveren çalışma disiplini kaybolmuş ya da becerisi azalmış gözü ile bakmaktadır. Ayrıca yeni mezun olmuş bir gencin iş tecrübesi olmadığı için işveren tarafından tercih edilmeyecektir. Aktif istihdam politikaları bu sorunları ortadan kaldırır. Bu olumlu etkisinin yanında aktif istihdam politikaları yüksek maliyet gerektiren uygulamalardır.

Maliyetli bir uygulama olmasından dolayı sürekli tartışılmaktadır (Biçerli, 2007, s. 489-490).

İŞKUR tarafından istihdamın artırılması, işsiz bireylerin mesleki bilgilerinin artırılması, işsizliğin azaltılması için aktif istihdam politikaları kapsamında yapılan araştırmalar sonucu o ilde en çok ihtiyaç duyulan mesleklerin tespit edilip bunlara yönelik mesleki eğitim kursları, işbaşı eğitimleri, girişimcilik eğitim programları, toplum yararına programlar ve diğer kurslar, projeler düzenlenmektedir (İŞKUR, 2019).

Türkiye iş kurumunun aktif işgücü programları kapsamında temel faaliyet alanları şunlardır (İŞKUR, 2019);

- Mesleki eğitim kursları
- Girişimcilik Eğitim Programları
- İşbaşı eğitim programları
- Toplum yararına programlar
- Engelli ve eski hükümlüye kendi işini kurma hibe destekleri
- Engellinin iş bulmasını sağlayacak destek teknolojilerine ilişkin projeler

Türkiye iş kurumu tarafından gerçekleştirilen bu kurs ve programların giderleri işsizlik sigortası fonu, kurum bütçesi, uluslararası kurum ve kuruluşlarla yürütülen projelere sağlanan hibe ve krediler ile engelli ve eski hükümlü istihdam şartını yerine getirmeyen işverenden alınan idari para cezalarından oluşmaktadır (İŞKUR, 2019).

2.7.2.2.1. Mesleki eğitim kursları

İstihdam garantili mesleki eğitim programları İŞKUR tarafından düzenlenmektedir. Amaç İŞKUR'a kayıtlı olup herhangi bir mesleği olmayan işsizlerin, emek piyasasının gereksinim duyduğu alanlarda yetiştirilip istihdam edilmelerini sağlamaktır.

Günümüzde teknolojideki hızlı gelişmeyi uyum sağlayabilecek emek gücüne olan talep artmaktadır. Bundan dolayı emeğin daha nitelikli hale gelmesi zorunludur. Teknolojide meydana gelen bu gelişmeye bağlı olarak yapısal işsizlik

artış göstermiştir. Yapısal işsizlikle mücadelede eğitim seviyesinin yükseltilmesi önemlidir. Yapısal işsizliğin arttığı günümüzde mesleki eğitim programlarının önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Özellikle teknolojiye ayak uyduramayan işsiz kişilerin kurslar yardımıyla istihdam imkânları artırılmıştır. Mesleki eğitim sadece işsizlere değil aynı zamanda çalışanlar içinde düzenlenebilir. Çalışanların teknolojik gelişmeyi karşın yeniden eğitime tabi tutulması verimliliği artırır ve işsizlik riskini azaltır (Biçerli, 2007, s. 497-498).

2.7.2.2.2. Girişimcilik Eğitim Programları

Türkiye’de özellikle maliyetlerin yüksek olmasından dolayı girişimciliğin teşviki, önem arz etmektedir. Yıllarca sadece birkaç bankanın genç girişimcilere kısıtlı miktarda kredi desteği olmuştur. Günümüzde ise İŞKUR aktif istihdam politikası çerçevesinde kendi işini kurmak isteyenlere kurs, mesleki danışmanlık gibi hizmetler sunmaktadır. Bunun yanında KOSGEB, üniversiteler, Meslek ve Sanayi odalarının hazırladığı projeler bulunmaktadır (Özcüre, 2010, s. 435).

Rekabetin giderek arttığı günümüzde girişimciliğin artması yeni istihdam olanaklarını ve refahı artırdığı aşikârdır. Bu açıdan küçük işletmelerin ve kendi işini kurmayı amaçlayan girişimcilerin desteklenmesi işsizliği azaltmada ve refahı artırmada etkili bir yoldur (Biçerli, 2007, s. 494).

Girişimcilik Eğitim Programı, 18 yaşını doldurmuş ve kendi işini kurmak isteyip kuruma kayıtlı kişilere yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. Program kapsamında 2009 yılından buyana yaklaşık 150 bin civarı kişi yararlanmıştır. Katılımcıların yaklaşık yarısı kadınlardan oluşmaktadır. Eğitim durumuna göre bakıldığında lisans muzunu, 25-39 yaş arası kişilerin programa daha fazla ilgi göstermiştir (İŞKUR, 2019, s. 13-14).

2.7.2.2.3. İşbaşı Eğitim Programları

İşbaşı eğitim programları, İŞKUR’a kayıtlı olup da işsiz olan kişilerin yine İŞKUR’a kayıtlı işyerlerinde, teorik bilgilerini uygulamayla geliştirmeyi ve mesleki tecrübe kazanmalarını amaçlayan bir programdır. Bu program işverene de herhangi bir yük getirmemekte olup tüm giderler İŞKUR tarafından sağlanmaktadır. Bu programdan yararlanacak olan işyerleri en az iki çalışanı bulunmak zorundadır. İşbaşında eğitim programından, programın başladığı 2009

yılından günümüze yaklaşık 300 bin civarı kişi faydalanmıştır. Katılımcıların yaklaşık yarısı kadınlardan oluşmaktadır. Eğitim durumuna göre bakıldığında ön lisans ve üstü eğitime sahip kişilerin programa daha fazla ilgi göstermiştir. Programa katılanlara herhangi bir istihdam zorunluluğu olmadığı halde yaklaşık %80'i program sonunda istihdam edilmektedir (İŞKUR, 2019, s. 13-14).

2.8. TÜRKİYENİN 2000 SONRASI İŞGÜCÜ İSTİHDAM VE İŞSİZLİK BOYUTLARI

İşsizlik Türkiye'nin eski aynı zamanda yapısal bir sorunudur. Türkiye'de işsizliğin nedenleri ve başlıca yapısal sorunlar kısaca şunlardır (Özsoylu, 2016, s. 306);

- Genel kabul görmüş en önemli yapısal sorun nüfus artış hızıdır.
- Bir diğer yapısal sorun tarımdan tarım dışı sektörlere geçiştir. Özellikle gençlerin bir kısmının eğitim amacıyla tarımdan uzaklaşmaktadır. Yetişkin erkeklerin bir kısmı köyünü terk etmemekte ancak tarım dışı faaliyetlere geçmektedir. Yine bir kısmı aileyi toplayarak kente göç etmektedir.
- İşsizliğin bir diğer nedeni de sık sık meydana gelen ekonomik krizlerdir. Özellikle 2001 krizi ve hemen arkasından yaşanan 2008 krizleri ülkemizdeki genel işsizlik oranını ve tarım dışı işsizlik oranını artırmıştır.

Türkiye'nin işsiz profiline bakıldığında işsiz oranlarını artıran kesim genç ve kadın işsizlerdir. Özellikle gençler arasında yüksek öğrenim mezunu gençler daha fazla işsiz kaldığı gözlenmektedir. Ortalama her dört işsizden birinin üniversite mezunu işsizlerden oluşmaktadır. Bununla birlikte eğitilmiş kesimin her işi beğenmemesi, yüksek ücret talebi, iş tecrübesinin olmayışıdır. Çalışanların ise eğitim düzeyleri düşüktür. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de istihdam konusunda henüz kalifiye ve eğitilmiş işgücü istihdam etme açısından ileri değildir. Niteliksiz emekten dolayı mal ve hizmet üretimi yapılabilmektedir (Apaydın, Türkiye'de İşsizliğin Karakteristiklerinin Karşılaştırmalı Analizi, 2018, s. 194).

2.8.1. Türkiye’de 2000 Sonrası İşgücünün Genel Görünümü

Nüfus ve işgücü ülkelerin kalkınmasında önemli bir etkidir. Ekonomilerini büyütmeyi amaçlayan fakat yeterli işgücüne sahip olmayan ülkeler dışarıdan işgücü ithal etmek durumunda kalırlar. Burada nüfusla birlikte asıl önem arz eden konu, işgücü olarak ifade edilen 15 yaş ve üstü kişiler ve bu kişilerin istihdama dâhil olan kesimdir (Biçerli, 2007, s. 145).

Tablo 4. 2000 sonrası yıllara göre işgücü durumu (Bin)

Yıllar	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus	İşgücü	İşgücüne Katılım Oranı %
2000	46.211	23.078	49,9
2001	47.158	23.491	49,8
2002	48.041	23.818	49,6
2003	48.912	23.640	48,3
2004	49.906	22.016	44,9
2005	50.826	22.454	44,5
2006	51.668	22.751	44,3
2007	49.994	23.114	44,3
2008	50.772	23.805	44,9
2009	51.686	24.748	45,7
2010	52.541	25.641	46,5
2011	51.984	26.725	47,4
2012	51.961	27.339	47,6
2013	51.983	28.271	48,3
2014	54.719	28.786	50,5
2015	56.299	29.678	51,3
2016	57.740	30.535	52
2017	59.832	31.643	52,8
2018	61.012	32.274	53,2

Kaynak: TÜİK (2018) işgücü verileri, www.tuik.gov.tr, (2018)

Tablo 7 incelendiğinde, Türkiye’de işgücüne katılım oranı %50 civarlarındadır. Özellikle ülkemizde kadınların işgücüne katılım oranları düşüktür. Buda işgücü oranını azaltmaktadır. 2013 yılında devlet planlama teşkilatı, kadın ve gençlerin işgücüne dâhil edilmesi istihdamın artırılması ve işgücünü kalitesinin yükseltilmesinin önemini vurgu yapmıştır.

2.8.2. Türkiye’de 2000 Sonrası İstihdamın Genel Görünümü

İstihdamın artırılması konusunda tüm devletlerde olduğu gibi Türkiye’nin de yoğun mücadele ettiği alandır. Bunun için Türkiye de istihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılması amacıyla Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) kurulmuştur. Türkiye’nin 2000 sonrası yıllara göre istihdam miktarı ve oranı tabloda verilmiştir.

Tablo 5. 15 yaş üstü kurumsal olmayan sivil nüfusun 2000 sonrası yıllara göre istihdam miktarı ve istihdam oranı

Yıllar	İstihdam (Bin)	İstihdam oranı %	Yıllar	İstihdam (Bin)	İstihdam oranı %
2000	21.581	46,7	2010	22.594	43,0
2001	21.524	45,6	2011	24.110	45,0
2002	21.354	44,4	2012	24.821	45,4
2003	21.147	43,2	2013	25.524	45,9
2004	19.632	41,3	2014	25.933	45,5
2005	20.066	41,5	2015	26.621	46
2006	20.423	41,5	2016	27.205	46,3
2007	20.738	41,5	2017	28.189	47,1
2008	21.194	41,7	2018	28.738	47,4
2009	21.277	41,2			

Kaynak: TÜİK (2018) İstihdam Oranları, www.tuik.gov.tr, (2018)

Tablo incelendiğinde 18 yıllık dönemde Türkiye’de istihdamda 2000-2009 arası yıllarda durağan bir görünüm içindedir. Özellikle kriz dönemlerinde kamu istihdam yaratmak zorundadır. Çünkü kriz dönemlerinde üretim düşüşleri ile birlikte işçi çıkarmalar artmaktadır. 2008 krizinden sonrada devletin uyguladığı istihdam artırıcı politikalar ile istihdam edilen kişi sayılarında 2010 yılından itibaren ciddi oranda artış yaşanmaya başladığı görülmektedir. 2000 yılında %46,7 lere olan istihdam oranı 2009 yılına kadar azalmış ve %41 lere kadar düşmüştür. 2010 yılında yeniden artışa geçen istihdam oranı günümüzde %48 lere kadar çıkmıştır.

2.8.2.1. Eğitim Durumu Göre İstihdamın Dağılımı

Tablo kolaylık sağlaması amacıyla istihdamın lise altı, lise ve Yüksekokul veya Fakülte mezunları olmak üzere üç grupta gösterilmiştir. Tabloya bakıldığında lise altı mezunların istihdamda önemli büyüklükte olduğu görülmektedir. İstihdam edilenlerin yaklaşık yarısı lise ve altı mezunlardan oluşmaktadır. Son yıllarda ise yüksekokul veya fakülte mezunu istihdam edilen kişi sayısında bir artış yaşanmaya başlanmıştır. Ülkemizin tarım toplumu olmasından dolayı kırsal alanlarda istihdam edilenlerin sayısı oldukça fazladır. Kırsal kesimde istihdam edilenlerin büyük çoğunluğu lise altı eğitim mezunudur. Son yıllarda eğitimde yapılan değişiklikler ile lise ve üstü istihdam sayısında artış yaşanmaya başlamıştır.

Tablo 6. 2000 sonrası Eğitim durumuna göre istihdam edilenler (Bin kişi)

Yıllar	Lise altı	Lise	Yüksekokul veya fakülte
2000	16.120	3.566	1.894
2001	15.975	3.600	1.950
2002	15.420	3.795	2.140
2003	14.844	3.970	2.333
2004	13.520	3.897	2.215
2005	13.379	4.207	2.481
2006	13.358	4.371	2.695
2007	13.333	4.522	2.884
2008	13.486	4.568	3.140
2009	13.564	4.392	3.321
2010	14.510	4.473	3.612
2011	15.371	4.729	4.008
2012	15.396	4.932	4.493
2013	15.560	5.133	4.831
2014	15.681	5.167	5.085
2015	15.707	5.322	5.593
2016	15.649	5.493	6.064
2017	16.022	5.747	6.420
2018	16.650	5.958	6.730

Kaynak: TÜİK (2018), Eğitim Durumuna Göre İstihdam Oranları, www.tuik.gov.tr, (2018)

2.8.2.2. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdamın Dağılımı

Ekonomide sektörler tarım, sanayi ve hizmet olmak üzere üç başlık altında toplanır. Ekonominin kalkınma ilk aşamalarında istihdamda tarım sektörü önemli bir ağırlığa sahiptir. Kalkınmayla beraber önce sanayi sektörü ardından hizmet sektörünün istihdamdaki payının artması beklenir. Özellikle tarım sektöründe yaşanan makineleşmeyle birlikte bu sektörde daha az işgücü istihdam edilmeye başlanacaktır. Ülkemiz için sektörler bazında istihdam edilen kişi sayıları ve istihdam oranı tabloda sunulmuştur (Biçerli, 2007, s. 149).

Tablo 7. 15 yaş üstü kurumsal olmayan sivil nüfusun 1990 sonrası İstihdam edilenlerin yıllara göre iktisadi faaliyet kolları ve dağılımı, (Bin kişi)

Yıllar	TARIM	SANAYİ	HİZMET	Yıllar	TARIM	SANAYİ	HİZMET
1990	8.444	2.845	6.874	2004	5.713	3.919	9.999
1991	9.212	2.952	7.143	2005	5.014	4.241	9.281
1992	8.718	3.135	7.587	2006	4.653	4.362	9.726
1993	7.862	2.868	7.697	2007	4.546	4.403	10.029
1994	8.813	3.295	7.901	2008	4.621	4.537	10.208
1995	9.080	3.295	8.212	2009	4.752	4.179	10.380
1996	9.259	3.487	8.451	2010	5.084	4.615	10.725
1997	8.837	3.715	8.653	2011	5.412	4.842	11.332
1998	9.039	3.723	8.992	2012	5.301	4.903	12.016
1999	8.856	3.783	9.409	2013	5.204	5.101	12.528
2000	7.769	3.810	10.001	2014	5.470	5.316	13.235
2001	8.089	3.774	9.661	2015	5.483	5.332	13.891
2002	7.458	3.954	9.942	2016	5.305	5.296	14.617
2003	7.165	3.846	10.135	2017	5.464	5.383	15.246

Kaynak: TÜİK (2018), İstihdam edilenlerin yıllara göre iktisadi faaliyet kolları ve dağılımı, www.tuik.gov.tr, (2018)

Tabloda istihdamın sektörel dağılımı 1990 yılından 2017 yılına kadar verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi 90 lı yıllarda istihdamın büyük bir kısmı tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu yıllarda tarıma yapılan desteklerin azaltılmasına karşılık 2000 yılına kadar istihdamın yaklaşık %45'ini sahip olmuştur. 2000 yılına gelindiğinde yaşanan krizle birlikte başta şeker pancarı gibi çok sayıda kişiyi istihdam eden bazı tarım ürünlerin ekim alanlarının kısıtlanması ve tarıma yapılan desteklemelerin azalması sonucu 2005 yılından itibaren tarımda istihdam edilenlerin sayısı hızla düşmeye başlamıştır. Bu tarihten itibaren ise tarımda yaşanan düşüşle birlikte özellikle hizmet sektöründe istihdamın hızla artmaya başladığı görülmektedir. 2000 yılında yaklaşık %46'lar seviyesinde olan hizmet sektöründeki istihdam son yıllarda %60'lar seviyesine çıkmıştır. Buda görülmektedir ki tarımsal alanlardan kentlere göçlerin arttığı ve özellikle kentlerde başta inşaat ve turizm olmak üzere hizmet sektöründe istihdam edilen kişilerin arttığı görülmektedir.

2.8.3. Türkiye'de 2000 Sonrası İşsizliğin Genel Görünümü

İşsizlik her ülkenin çözmesi gereken önemli sorunların başında gelmektedir. İşsizlik ülkelerin sahip olduğu kaynakların israfına, üretim faktörü olan emeğin etkin kullanılmamasına yani âtıl kalmasına neden olmaktadır. Ülkemiz açısından ise Avrupa Birliği ülkeleri içinde Türkiye işsizlik konusunda hemen hemen en yüksek işsizliğe sahip ülke konumundadır.

Türkiye'de işsizliğin temel nedeni, işgücü piyasasında tarım toplumu niteliğinin baskısı ve hızla artan genç nüfustur. Özellikle hızla artan genç nüfusa istihdam olanakları sağlanamamasıdır. Ayrıca ülke içi tasarruf açığı nedeni ile ülke içi yatırımların dış yatırım ve dış tasarruflar ile finanse edilmesi ve ülkede ithal bağımlılık oranının yüksek olması işsizliğin temel nedenleridir (Karaca, 2016, s. 146).

Türkiye'de işsizlik, hızlı nüfus artışı, özellikle genç nüfusun payının yüksek olması gibi faktörlerle daha çok ilişkilendirilmektedir. Ayrıca kentleşmenin artması ile birlikte meydana gelen eğitim ve bölgeler arası farklılıklar da işsizliğin artmasında önemli etkindir. Gelişmekte olan bir ülke konumunda olan Türkiye'de özellikle özel sektör yatırımlarının yetersiz olması işsizliği yapısal bir sorun haline getirmektedir (Uyar Bozdağlıoğlu, 2008, s. 50).

Türkiye de işsizliğin dört temel nedeni vardır (Ay, 2012, s. 334-335);

- Kırdan kente göçlerin devam etmesi
- Sanayileşme sürecinin geç kalması
- İşgücü maliyetlerinin yüksek olması
- İstihdam yaratmayan bir büyüme gerçekleşmesi

Türkiye’de 1980 yılına dek işsizlik sorun olmayacak kadar %3-5 gibi düşük seviyelerde idi. Çünkü bu döneme kadar insanların büyük kısmı kırdan yaşamakta ve tarımla uğraşıyordu. 1950 li yıllarından sonra çocuklarının daha iyi eğitim ve sağlık hizmeti almak amacıyla kentlere yerleşmeye başlamışlardır. 1933 yılında uygulanmaya başlayan I. beş yıllık sanayi planının uygulanması ve başarılı olmasından dolayı ile bu dönemde kente yerleşen kişiler işsiz kalmamış bir işe yerleşmiştir. 1980 li yıllara kadar kentlere göç sürekli artmıştır. 1970 li yıllar Türkiye için pek de olumlu geçtiği söylenemez. Gerek içerde gerek dışarıda meydana gelen olumsuzluklar Türkiye’yi işsizlik olgusu ile karşı karşıya getirmiştir. 1980 yılına gelindiğinde işsizlik %10’lar seviyesine çıkmıştır. 1980 sonrası ekonomik politikalarda değişim yaşanmış ve devletin ekonomi üzerindeki etkisi azaltılmaya çalışılmıştır. Birçok kurumun özelleştirilmiştir. İstihdam yaratmada önemli olan kurumların özelleşmesi sonucu işsizlik olgusu giderek artmaya devam etmiştir. 2000 li yıllara geldiğimizde işsizlik %8 ler seviyesinde idi. 2001 krizi sonrası %10 lar seviyesinde seyretmiştir. 2008 yılında Amerika’da yaşanan Mortgage ekonomik krizi sonucu ülkemizde işsizlik oranları %10 lar seviyesinden % 16 lara kadar yükselmiştir (Mahiroğulları & Korkmaz, 2013, s. 102).

Tablo 8. 15 yaş üstü kurumsal olmayan sivil nüfusun 2000 sonrası yıllara göre işsizlik durumu (Bin)

Yıllar	İşsiz(Bin)	İşsizlik oranı %
2000	1.497	6,5
2001	1.967	8,4
2002	2.464	10,3
2003	2.493	10,5
2004	2.385	10,8

2005	2.388	10,6
2006	2.328	10,2
2007	2.377	10,3
2008	2.611	11,0
2009	3.471	14,0
2010	3.046	11,9
2011	2.615	9,8
2012	2.518	9,2
2013	2.747	9,7
2014	2.853	9,9
2015	3.057	10,3
2016	3.330	10,9
2017	3.454	10,9
2018	3.537	13,5

Kaynak: TÜİK (2018), İşsizlik Verileri, www.tuik.gov.tr, (2018)

Tabloda 15 yaş üstü kurumsal olmayan sivil nüfusun 2000 sonrası yıllara göre işsiz sayıları ve işsizlik oranları verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere işsizlik 2000 sonrası Türkiye'nin temel sorunu haline gelmiştir. Tabloya göre 2000 yılında işsiz sayısı 1 milyon dört yüz doksan yedi bin kişidir. Bu rakam sürekli artmıştır.

2008 yılına gelindiğinde ise krizin etkisi ile beraber işsizlik rakamı iki milyon altı yüz on bir bin kişiye yükselmiştir. Günümüzde işsizlik üç buçuk milyona yaklaşarak üç milyon dört yüz yirmi dört bine ulaşmıştır. İşsizlik oranlarına baktığımızda ise %6,5 olan 2000 yılındaki işsizlik oranı günümüzde artarak %10,9 olmuştur. Dönem içerisinde artış azalış gösteren işsizlik oranı özellikle 2008 krizinin etkisi ile en yüksek seviyelere ulaşmıştır. Krizin yaşandığı 2008 yılında %11, krizin etkilerinin tam hissedildiği 2009 yılında ise en yüksek seviyelere ulaşmış ve %14 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılından sonra yapılan müdahaleler sonucu işsizlik oranları düşmeye başlamış ve 2011 yılında %10 ların altına inmiştir. Günümüzde işsizlik oranı yaklaşık %13,5 seviyelerindedir.

Ülkemizde yaşanan işsizlik aslında kent işsizliğidir. Kırdaki tarımla uğraşan kesim, kısa süre de olsa çalışmış olmalarından dolayı tanım gereği işsiz

sayılmayacaklar ve tarımda işsizlik oranları düşük çıkacaktır. Dolayısıyla genel işsizlik sonuçları da düşük çıkacaktır (Güney, 2009, s. 156).

2.8.3.1. Yaş Gruplarına Göre İşsizliğin Dağılımı

İşsizliğin yaş gruplarına göre dağılımı, işsizlikle mücadele için önemli bir veridir. Genç işsizlerin daha ağırlıkta olduğu durumda uygulanacak istihdam politikaları ile orta yaş grubunun ağırlıkta olduğu bir işsizlikte uygulanacak istihdam politikaları doğal olarak farklı olacaktır. Aşağıdaki tabloda 2000 sonrası yaş gruplarına göre işsiz sayıları ve işsizlik oranları verilmiştir.

Tablo 9. Geniş yaş grubuna ve yıllara göre işsiz verileri (Bin)

Yıllar	15-24	25-34	35-54	55+	Toplam
2000	705	439	318	35	1497
2001	863	599	466	40	1.967
2002	980	785	641	58	2.464
2003	975	847	614	57	2.493
2004	920	801	611	53	2385
2005	881	800	651	55	2388
2006	831	783	652	62	2328
2007	872	783	660	62	2377
2008	897	874	762	79	2611
2009	1126	1184	1054	107	3471
2010	961	1012	966	108	3046
2011	832	868	816	98	2615
2012	775	858	789	96	2518
2013	857	914	862	114	2747
2014	859	924	929	142	2854
2015	919	942	1027	169	3057
2016	985	1060	1113	171	3329
2017	1069	1051	1146	189	3455
2018	1153	1089	1212	193	3650

Kaynak: TÜİK (2018), İşsizlik Verileri, www.tuik.gov.tr, (2018)

Tablo incelendiğinde Türkiye’de 15-24 yaş arası genç işsiz oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Genç işsiz sayısı 2001 krizinden sonra giderek artmaya başlamıştır. 2008 krizinde en yüksek seviyelere ulaşmış ve krizin etkisinin görüldüğü 2009 yılında bir milyon yüz yirmi altı bin kişiye ulaşmıştır. Günümüzde genç işsiz yaklaşık bir milyon civarında seyretmektedir.

Diğer yaş grupları işsizlik verileri bakıldığında ise 2000 sonrası artışlar yaşandığı özellikle kriz yılları olan 2001 ve 2008 yıllarında en yüksek seviyelere ulaştığı görülmektedir. Günümüzde 25-54 yaş grubu yaklaşık iki milyon kişiye ulaştığı, 55 yaş üstünün ise yüz doksan binlerde olduğu görülmektedir.

2.8.3.2. Eğitim Durumuna Göre İşsizliğin Dağılımı

Eğitim ile işsizlik arasında ilişkinin olduğu ve eğitimin işgücünün niteliğini göstermesi açısından önemlidir. Ekonomik teoriye göre, eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik düşecektir. Ancak ülkemizde eğitim seviyesi ile işsizlikteki gelişme ekonomik teoriye uymadığını göstermektedir. Eğitim seviyesi artmakta ancak işsizlik oranlarında herhangi bir düşme yaşanmamaktadır (Uyar Bozdağlıoğlu, 2008, s. 55).

Tablo 10. 15 yaş üstü eğitim durumuna ve yıllara göre işsizler (Bin kişi)

Yıllar	Lise altı	Lise	Yüksekokul veya fakülte
2000	930	425	143
2001	1253	550	164
2002	1543	654	267
2003	1621	582	290
2004	1377	698	308
2005	1440	672	277
2006	1390	652	285
2007	1392	674	311
2008	1570	679	362
2009	2121	891	459
2010	1837	764	446
2011	1512	636	467

2012	1408	607	503
2013	1539	651	557
2014	1589	658	606
2015	1686	680	692
2016	1718	784	828
2017	1698	826	930
2018	1738	912	982

Kaynak: TÜİK (2018), Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Verileri, www.tuik.gov.tr, (2018)

Tabloda 2000 sonrası eğitim durumuna göre yıllara göre işsizlik rakamları verilmiştir. Kolaylık olması açısından tablo lise altı, lise ve Yüksekokul ve Fakülte olarak düzenlenmiştir.

Eğitim ve işsizlik arasındaki ilişki ülkelerin gelişimi için oldukça önemlidir. Tabloya bakıldığında işsiz sayıları eğitim seviyesi yükseldikçe arttığı görülmektedir. 2000 yılında lise ve üstü (yüksekokul dâhil) işsiz rakamları beş yüz altmış sekiz bin civarı iken bu rakam 2004 yılında bir milyon civarı, 2008 krizinin etkisinin en fazla görüldüğü 2009 yılında ise yaklaşık bir milyon üç yüz elli bin civarına yükselmiştir. Bu verilerden anlaşılacağı üzere işsiz sayısının en fazla olduğu grup lise ve Lise dengi mesleki eğitim almış kişilerden oluşmaktadır. Günümüzde ise lise ve üstü işsizlik rakamları ise yaklaşık bir milyon yedi yüz elli bin civarıdır. Eğitimli işsizlerin artması ülkemizin vasıflı emeği verimli kullanmadığını göstermektedir. Bu da toplumsal kaynaklarını yeterince verimli kullanılmadığını göstermektedir. İşsizlik rakamlarının an az olduğu kesim ise okuma-yazma bilmeyen ya da okuyabildiği ve yazabildiği halde herhangi bir okul mezunu olmayan kesimdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. LİTERATÜR VE EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. LİTERATÜR

Bu çalışmada kamu harcamalar ile işsizlik arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik ekonometrik analiz yapılmıştır. Bu konuda yurtiçinde ve yurtdışında birçok çalışma yapılmış olup aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Abrams (1999), 1984-1993 yılları arası OECD ülkeleri verilerini kullanarak yaptığı çalışmada, kamunun ekonomideki artan büyüklüğünün işsizlik oranını da artırdığını saptamıştır.

Yuan ve Li (2000), Var tekniği ile ABD’de yapmış olduğu çalışmada, ABD hükümetinin harcamaları artırdığında işçi başına düşen işin 2 saat artırdığını ve çıktının arttığını ancak istihdam seviyesinin düştüğünü tespit etmiştir.

Bakırtaş (2003), Türkiye’deki kamu harcamalarının temel makroekonomik göstergelerle ilişkisi ve nedenselliğini araştırmıştır. Çalışmasında 1983-2000 yılları arasındaki verileri kullanmıştır. Uygulamasında önce regresyon analizini daha sonra Granger nedensellik testini kullanmıştır. Çalışmasında kullandığı modellerden biri de kamu harcamaları ile istihdam arasındaki ilişkiyi açıklamaktır. Model kamu harcamalarından istihdam düzeyine doğru oluşturduğunda, kamu harcamalarının istihdamı etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Ancak modeli istihdam düzeyinden kamu harcamalarına doğru oluşturduğunda ise istihdam düzeyinin kamu harcamalarının bir nedenseli olmadığı sonucuna varmıştır.

Christopoulos vd (2005), Abrams eğrisini test ettikleri çalışmada, 10 Avrupa ülkesinin 1961-1999 yılları arası verileri kullanarak devlet büyüklüğü ve işsizlik oranı arasındaki uzun vadeli ilişkiyi incelemişlerdir. Eş bütünleşme analizi ve heterojen panellere uygun kestirim teknikleri kullandıkları analizde, işsizlikten kamu büyüklüğüne doğru tek yönlü nedenselliği tespit etmişlerdir. Ayrıca piyasada devletin artan büyüklüğü işsizliği de artırdığını, piyasada hükümet sektörünün azaltılmasının, istihdamı daha fazla artıracığını saptamışlardır.

Şahin ve Özenç (2007), kamu harcamalarının makro iktisadi performans göstergeleri üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Araştırmasından 1988-2006 yılları arasındaki üçer aylık verileri kullanmıştır. Elde ettiği bulgularda genel olarak kamu harcamalarının işsizlik üzerinde herhangi bir etki ortaya çıkarmadığını görmüştür.

Aslan ve Kula (2010), Kamu sektör büyüklüğünün işsizlik ilişkisini analiz etmiştir. Analizde 2000 ve 2007 yılları arası verileri üçer aylık dönemler halinde kullanmıştır. Çalışma sonucunda kamu sektör büyüklüğünün işsizliği azalttığı sonucuna ulaşmıştır.

Feldman (2010), devlet büyüklüğü ile işsizlik arasındaki etkilenmeyi analiz ettiği çalışmada gelişmekte olan 52 ülke verilerini kullanmıştır. Feldman çalışmada gelişmekte olan ülkelerde devletin ekonomideki büyüklüğünün artması sonucu hem kadınlar hem de gençler arasında işsizlik oranının artacağını beklemektedir.

Kaya vd. (2015), Kamu harcama bileşenlerinin istihdam üzerine etkilerini inceleyen bir çalışma yapmışlardır. Çalışmalarında 1990-2013 yılları arası yıllık verilerden yararlanmışlardır. Çalışma sonucunda kamu harcamalarından istihdama doğru bir nedensellik ilişkisi rastlanılmamış, ancak istihdamdan cari harcamalara doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada özel kesim yatırım harcamalarındaki artış istihdamı artırdığı sonucuna varmışlardır.

Kanca vd. (2015), Türkiye’de 1980-2013 yılları arası verileri kullanarak kamu harcama bileşenleri ile işsizlik düzeyine arasındaki ilişkiyi zaman serisi analizi kullanarak incelemiştir. İnceleme sonucunda transfer harcamaları ile işsizlik arasında çift yönlü, cari ve yatırım harcamaları ile işsizlik arasında tek yönlü ilişki olduğunu saptamıştır.

Alymkulova vd (2016), Kırgızistan’da 2005-2013 yılları arası üçer aylık verileri kullanarak küresel finansal krizin kamu bütçesi ve Kırgız cumhuriyeti işsizliği üzerindeki etkisini VAR modeli ile incelemiştir. İnceleme sonucunda kriz döneminde harcamalar artırılırsa, işsizliğin azalacağını ve işsizliğin %1 oranında artması durumunda kamu harcamalarının %0,63 oranında artması gerektiğini saptamışlardır.

Durkaya vd. (2016), Türkiye’de 2002-2014 yılları arasındaki verileri kullanarak kamu kesimi büyüklüğü ile işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Uzun dönemli ilişkiler için sınır testi, kısa dönemli ilişkiler için Toda-Yamamoto nedensellik testini kullandıkları çalışmada, kamu büyüklüğü ile işsizlik arasında uzun dönemli ters yönlü ilişki olduğunu ayrıca kısa dönemde işsizlik oranından kamu kesimi büyüklüğüne doğru tek yönlü nedensel ilişki bulunmuştur.

Abdelkader vd. (2017), 2000-2012 yıllarını ait verileri kullanarak Cezayir ‘deki kamu harcamalarının ekonomik değişkenler üzerindeki etkisini analiz etmeye çalışmışlardır. Çalışmalarında Cezayir’deki kamu harcamalarının istihdam üzerinde olumlu etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Topal (2017), Türkiye’de bölgesel düzeyde kamu yatırımlarının istihdam üzerindeki etkisini 2004-2016 yılları için 26 bölgeye ait yıllık verileri kullanarak araştırmıştır. Çalışmasında panel eşbütünleşme nedensellik testlerini kullanmıştır. Çalışmalar sonucunda uzun dönemde kamu yatırımları ile istihdam arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ayrıca kamu yatırımlarından işsizliğe ve genç işsizliğe doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Aşağıdaki Tablo 14’de kamu harcamaları ile işsizlik arasındaki ilişki üzerine yukarıdaki literatür taramasında açıklanan çalışmaların kısaca özeti sunulmuştur.

Tablo 11. Ampirik Çalışmaları İçeren Özet Tablo

Yazar (lar)	Yıl	Ülke	Dönem	Sonuç ve Açıklama
Abrams	1999	OECD ülkesi	1984-1993	Kamunun büyüklüğünün artması işsizlik oranını da artırır.
Yuan ve Li	2000	ABD	1948-1993	Kamu harcamaları artırdığında işçi başına düşen işin 2 saat artırdığını ve çıktının arttığını ancak istihdam seviyesinin düştüğünü tespit etmiştir
Bakırtaş	2003	Türkiye	1983-2000	Model kamu harcamalarından istihdam düzeyine doğru oluşturduğunda, kamu harcamalarının istihdamı etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Christopoulos, Loizides ve Tsionas	2005	10 Avrupa ülkesi	1961-1999	Piyasada devletin artan büyüklüğü işsizliği de artırdığını, piyasada hükümet sektörünün azaltılmasının, istihdamı daha fazla artıracaklarını saptamışlardır.
Şahin ve Özenç	2007	Türkiye	1988-2006	Elde ettiği bulgularda genel olarak kamu harcamalarının işsizlik üzerinde herhangi bir etki ortaya çıkarmadığını görmüştür.
Aslan ve Kula	2010	Türkiye	2000-2007	Çalışma sonucunda kamu sektör büyüklüğünün işsizliği azalttığı sonucuna ulaşmıştır.
Feldman	2010	Gelişmekte olan 52 ülke		Devletin ekonomideki büyüklüğünün artması sonucu hem kadınlar hem de gençler arasında işsizlik oranının artacağını beklemektedir.
Kaya, Kaygısız, ve Altuntepe,	2015	Türkiye	1990-2013	Çalışma sonucunda kamu harcamalarından istihdama doğru bir nedensellik ilişkisi rastlanılmamış, ancak istihdamdan cari harcamalara doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada özel kesim yatırım harcamalarındaki artış istihdamı artırdığı sonucuna varmışlardır
Kanca ve Bayrak	2015	Türkiye	1980-2013	Transfer, cari ve yatırım harcamaları işsizlik oranını negatif yönde etkilemektedir.
(Alymkulova, Atabaev, & Ganiev	2016	Kırgızistan	2005-2013	İnceleme sonucunda kriz döneminde harcamalar artırılırsa, işsizliğin azalacağını ve işsizliğin % 1 oranında artması durumunda kamu harcamalarının % 0,63 oranında artması gerektiğini saptamışlardır.
Durkaya & Ceylan	2016	Türkiye	2002-2014	Kamu büyüklüğü ile işsizlik arasında uzun dönemli ters yönlü ilişki olduğunu ayrıca kısa dönemde işsizlik oranından kamu kesimi büyüklüğüne doğru tek yönlü nedensel ilişki bulunmuştur.

Abdelkader, Cheikh,ve Sofiane	2017	Cezayir	2000-2012	Çalışmalarında Cezayir'deki kamu harcamalarının istihdam üzerinde olumlu etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir.
Topal	2017	Türkiye	2004-2016	Çalışmalar sonucunda uzun dönemde kamu yatırımları ile istihdam arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ayrıca kamu yatırımlarından işsizliğe ve genç işsizliğe doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

3.2. AMAÇ VE VERİ SETİ

3.2.1. Amaç

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de 2000 sonrası kamu harcamalarının işsizlik üzerindeki etkisini incelemektir. Oluşturulan modelin anlamlı olup olmadığı, bağımsız değişkenlerin (cari harcaması, yatırım harcaması ve transfer harcaması) bağımlı değişkeni (işsiz miktarı) ne oranda hangi yönde etkilediğinin araştırılmasıdır.

Özellikle durgunluk dönemlerinde, maliye politikası aracı olan kamu harcamalarının artırılması ile toplam talepte artış meydana gelecek ve ekonomide yeniden bir canlanma yaşanacaktır. Ekonomide yaşanan canlanma ile birlikte ortaya çıkan talep artışı sonucu mal veya hizmet üretiminde artışlar yaşanacak ve yeni istihdam alanları oluşacaktır. Artan istihdam imkânı sonucu işsiz sayısında azalmalar yaşanacaktır. Dolayısıyla kamu harcamalarının ilk toplam talebi artıracak, toplam talebin artması ile üretim miktarı artacak ve buda istihdamı artıracaktır. İstihdamın artması işsizliği azaltacaktır. Bu sebeplerden dolayı kamu harcama bileşenlerinden olan cari, yatırım ve transfer harcamalarının işsizlik üzerindeki etkisinin analiz edilmesi amaçlanmıştır.

3.2.2. Veriler

Ekonometrik analizlerde kullanılacak sayısal olarak ölçülebilen veya sayısal olarak ifade edilen değerlere veri denir. Teorik olarak oluşturulan

ekonometrik modellerin parametrelerinin tahmini için, uygun ve lazım olan verilerin toplanması gerekmektedir (Güriş & Çağlayan, 2000, s. 8).

Ekonometri de analizlerin başarısı, uygun verilerin elde edilmesine bağlıdır. Bundan dolayı ekonomik araştırmaların en önemli aşamalarından birisi, ekonomik modeli oluşturan değişkenlerin rakamla ifade edilebilir duruma getirilmesidir. Bu sebeple modelin gerçek iktisadi ilişkiye uygulanabilmesi için modelde yer alan değişkenler ile ilgili verilerin toplanması modelin kuruluş evresinde düşünülmelidir. Çünkü veri elde edilemeyen konularda ampirik çalışmaların yapılması oldukça zordur (Sevüktekin, 1988).

Ekonometri araştırmalar için veri elde etme genellikle birkaç yöntemle gerçekleştirilmektedir. Yöntemlerden birisi önceden toplanmış olan bilgilerden faydalanmaktadır. Bunlar daha çok istatistik bültenleri ve benzeri çalışmalar veya istatistikler yıllık biçimde olmaktadır. Bu tür veriler genellikle zaman serisi niteliğinde bilgi veren milli gelir, para arzı ve talebi, yıllık faiz oranları, yatırımlar, harcamalar gibi farklı dönemler itibariyle toplanan ekonomik verilerden oluşmaktadır (Sevüktekin & Nargeleçekenler, 2007, s. 1).

Ekonometrik analizlerde kullanılan üç çeşit veri vardır. *Zaman serisi verileri*, bir değişkenin (işsizlik oranı, hava raporları, kamu harcamaları vb.) aldığı değerlerin gün, ay, yıl gibi farklı zamanlarda gözlenen değerler kümesidir. *Kesit verileri*, belli bir anda elde edilen verilerdir. Her beş yılda bir yapılan nüfus sayımı kesit verilere örnek olarak verilir. Son olarak *karma veriler ise*, hem zaman hemde kesit verilerin birlikte kullanıldığı veri türüdür (Şenesen & Şenesen, 2012, s. 22-23).

Çalışma 2000-2018 yıllarını kapsayan Türkiye ekonomisine ait üçer aylık (çeyrek) zaman serisi verilerinden oluşmaktadır. Analizde 2000Q1 – 2018Q3 dönemlerine ait cari, yatırım ve transfer harcamaları ile yine aynı döneme ait işsiz sayıları kullanılmıştır. 2000-2005 yıllarına ait kamu harcama verileri, konsolide bütçe verilerinden elde edilmiştir. 2006 ile 2018 yıllarına ait veriler ise merkezi yönetim bütçesine göre elde edilmiştir. Öte yandan 2004 sonrası analitik bütçe sınıflandırmasının bir sonucu olarak, cari sınıflandırma içerisinde yer alan personel giderleri ve sosyal güvenlik devlet prim giderleri ayrı ayrı düzenlenmiştir. Bu sebepten dolayı 2004 sonrası personel giderleri ve sosyal

güvenlik prim giderleri toplam tutarları kullanılarak cari harcama elde edilmiştir. Bir diğer kamu harcama bileşeni olan transfer harcaması alt bileşenleri cari ve sermaye transferi, faiz gideri ve borç verme ayrı ayrı düzenlenmiş olup, 2004 sonrası transfer harcamaları elde edilirken bu dört bileşenin toplamı alınmıştır.

Serilerin olası değişen varyans ve kısmen de otokorelasyona karşı koruyabilmek amacıyla serilere logaritmik değişim uygulanır (Tarı, 2005, s. 382). Analizde kullanılan değişkenlerin büyük değerler içermesinden dolayı logaritmik değerler dikkate alınarak analiz yapılmıştır. Veri seti, kamu harcama bileşenleri, T.C. Cumhurbaşkanlığı Stratejik ve Bütçe Başkanlığından ve işsizlik sayıları ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) web sitelerinden elektronik ortamından elde edilmiştir. Kullanılan değişkenler ve tanımları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 12. Veri Setinde Kullanılan Değişkenler ve Tanımlamaları

Değişken Türü	Değişken Adı	Değişken Tanımı
Bağımlı Değişken	LIS	Logaritması alınmış işsiz sayısı
Bağımsız Değişkenler	LYA	Logaritması alınmış yatırım harcaması
	LCA	Logaritması alınmış cari harcaması
	LTR	Logaritması alınmış transfer harcaması

1998=100 tüfe ile 2003=100 tüfe verileri kullanılarak 2000: Q1-2018: Q3 fiyat endeksi elde edilmiştir. Yatırım harcamaları, transfer harcamaları ve cari harcamalar elde edilen tüfe rakamlarına bölünerek reel hale getirilmiştir. Bahsedilen değişkenlere ait analiz tablo 16'daki verilerin Logaritmik değerlerinin kullanılması suretiyle Eviews 9.0 bilgisayar paket programı ile çözümlenmiştir.

Tablo 13. Türkiye'nin 2000-2018 Dönemi Reel Kamu Harcama Bileşenleri ile İşsizlik Verileri

Dönem	İşsizlik	Reel Yatırım Harcaması	Reel Cari Harcaması	Reel Transfer Harcaması
2000Q1	1.786	1,615809	25,30417	82,34527
2000Q2	1.456	3,734757	31,18088	56,22402
2000Q3	1.335	5,081659	30,67816	32,21073
2000Q4	1.409	14,82241	50,23423	37,35051
2001Q1	1.869	2,017569	25,0755	45,22902

2001Q2	1.604	3,171474	27,98687	96,77632
2001Q3	1.954	5,915768	29,4459	91,64455
2001Q4	2.404	1,587182	50,8044	48,37266
2002Q1	2.531	1,611338	26,90935	66,92425
2002Q2	2.259	5,813545	28,67755	71,20617
2002Q3	2.414	8,305754	29,97347	77,98921
2002Q4	2.689	20,11106	54,44128	104,8536
2003Q1	2.844	1,120642	25,99267	80,06364
2003Q2	2.418	4,922306	30,96742	70,18546
2003Q3	2.328	5,085252	31,93459	57,35089
2003Q4	2.396	25,39816	53,65917	98,1011
2004Q1	2.830	0,24643	29,19247	67,85353
2004Q2	2.269	4,937004	31,83388	60,34531
2004Q3	2.390	5,855814	34,67452	69,83703
2004Q4	2.428	8,936622	38,27455	50,17237
2005Q1	2.574	3,228527	31,22946	61,26349
2005Q2	2.191	6,642225	31,58709	52,20978
2005Q3	2.288	6,262799	38,157	55,49488
2005Q4	2.469	27,22867	57,22539	74,83572
2006Q1	2.641	2,841842	35,28082	62,47208
2006Q2	2.107	5,63671	39,51185	57,28434
2006Q3	2.254	6,04342	38,21597	66,40834
2006Q4	2.294	30,32607	61,03355	61,39253
2007Q1	2.603	4,595907	38,28215	71,58051
2007Q2	2.168	9,113471	38,2866	75,62821
2007Q3	2.307	5,640719	41,58323	83,13772
2007Q4	2.395	23,59815	58,95734	53,41216
2008Q1	2.677	5,360386	39,1705	80,89003
2008Q2	2.203	11,15341	40,25348	43,10184
2008Q3	2.502	13,19346	47,03952	89,16849
2008Q4	3.037	32,77929	55,17442	61,24535
2009Q1	3.802	4,884457	44,57455	85,97141
2009Q2	3.382	7,863559	43,8972	58,32293
2009Q3	3.429	14,02851	44,91446	105,5621
2009Q4	3.270	13,04245	46,93396	74,80542
2010Q1	3.564	4,446506	45,19194	83,45574
2010Q2	2.846	10,25742	45,29002	78,74888
2010Q3	2.971	11,24098	46,3169	85,60959
2010Q4	2.811	14,84632	47,96926	78,46323
2011Q1	2.964	5,772846	48,19767	91,84007
2011Q2	2.550	10,49106	52,33107	62,4321
2011Q3	2.521	10,15721	49,48858	67,18427
2011Q4	2.429	49,97808	62,23067	93,74058
2012Q1	2.721	3,70066	47,24165	83,74544
2012Q2	2.272	9,127263	58,5961	83,0164
2012Q3	2.445	14,69131	54,71998	71,71092

2012Q4	2.630	53,56299	65,17646	89,1145
2013Q1	2.884	6,354297	50,57584	81,62521
2013Q2	2.526	14,24428	52,94224	80,65813
2013Q3	2.806	15,98814	55,458	84,92132
2013Q4	2.784	59,69471	70,89253	86,95449
2014Q1	2.781	11,97116	55,96659	89,70734
2014Q2	2.579	14,50724	56,23549	75,04145
2014Q3	2.945	18,33083	57,61663	86,51532
2014Q4	3.077	48,43728	70,61927	83,0597
2015Q1	3.164	12,79503	58,17764	86,41149
2015Q2	2.810	13,42241	60,41937	65,96345
2015Q3	3.025	18,30718	62,1722	103,0435
2015Q4	3.141	66,00151	70,68461	82,14144
2016Q1	3.156	6,430032	65,24195	99,04385
2016Q2	2.933	20,275	70,83608	95,92933
2016Q3	3.430	18,39657	64,48896	104,8606
2016Q4	3.722	63,80682	79,46185	109,376
2017Q1	3.826	10,62339	64,95398	118,1216
2017Q2	3.236	20,75699	66,53041	98,84684
2017Q3	3.402	13,0194	65,13029	96,16334
2017Q4	3.265	57,00263	74,46428	104,8438
2018Q1	3.297	14,03938	68,86445	122,3331
2018Q2	3.152	15,6441	62,11376	135,1081
2018Q3	3.631	12,5533	61,47275	98,14386

3.2.3. Model

Çalışmada modele geçmeden önce, regresyon kavramı, basit ve çoklu regresyon modeli kavramları açıklanacaktır.

Regresyon kavramı İlk Francis Galton tarafından kullanılmıştır. Galton çalışmasında çocukların boyları üzerinde anne babanın boylarının etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Galton çalışmasında, uzun boylu ana babanın çocuğunun uzun, kısa boylu anne ve babanın çocukları kısa olduğu sonucuna varmıştır. Bu çalışma regresyon kavramının ilk örneğidir (Şenesen & Şenesen, 2012, s. 15).

Büyüköztürk (2018)'e göre Regresyon analizi; '*aralarında ilişki olan iki ya da daha fazla değişkenden birinin bağımlı değişken, diğerlerinin bağımsız değişkenler olarak ayrımı ile aralarındaki ilişkinin bir matematiksel eşitlik ile açıklanması süreci olarak*' tanımlanmaktadır (Büyüköztürk, 2018, s. 92).

Regresyon modelleri kullanılan bağımsız değişkin miktarına göre, basit doğrusal regresyon modeli ve çoklu doğrusal regresyon modelleri olmak üzere ikiye ayrılır.

3.2.3.1. Çoklu Regresyon Modeli

Basit regresyon modelinde tek bir bağımsız değişkinin varlığı söz konusu idi. Ancak gerçek hayatta iktisadi olayları etkileyen çok sayıda değişkin bulunmaktadır. İktisadi olayları tek bir açıklayıcı değişkine bağlı açıklamaya çalışmak doğru sonucu vermeyebilir. İktisadi olaylar arasındaki ilişki tek bir bağımsız değişkin tarafından açıklansa bile daha doğru ve net bilgiye ulaşmak için daha fazla bağımsız değişkinin modele eklenmesi gerekmektedir. Tek bağımlı değişkine karşı, bağımsız değişkin sayısının birden fazla olduğu bu tür modellere *çoklu regresyon modeli* denir (Serper, 2014, s. 562).

Çoklu değişkin modeli k sayıda değişkin olduğu varsayılan, ana kütle için şu şekilde ifade edilir (Dikmen, 2012, s. 91)

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_{i,1} + \beta_2 X_{i,2} + \beta_3 X_{i,3} + \dots + \beta_k X_{i,k} + u_i \quad (4)$$

Çoklu doğrusal modelde bağımlı değişkin olan Y de ki değişmeler, bağımsız değişkin olan X₁, X₂, X₃... X_k, tarafından açıklanmaktadır. β₀, sabit terimi ifade eder ve bağımlı değişkin olan X'lerin sıfır olduğunda Y'nin alacağı değeri gösterir.

Çalışmanın amacı, kamu harcama bileşenlerinin, işsizlik üzerine etkisinin var olup olmadığını analiz etmek, varlığının tespiti durumunda ise ilişkinin yönünü belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda tek bağımlı değişkini (işsiz sayısı) etkileyen birden fazla bağımsız değişkinin (cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları) varlığından dolayı çoklu regresyon modeli kurulacaktır. Tahmin edilen model aşağıdaki gibidir;

$$\text{Logisz} = \beta_0 + \beta_1 \text{Logyt} + \beta_2 \text{Logch} + \beta_3 \text{Logth} + u_t \quad (5)$$

Modelde β'lar tahmin edilecek katsayıları, u_t ise hata terimini ifade etmektedir. Değişkinlerin logaritmik değerleri ele alınarak analiz yapılmıştır. Kamu harcama bileşenlerine ait 2000-2018 yılları arası çeyrek dönemlik veriler T.C. Cumhurbaşkanlığı Stratejik ve Bütçe Başkanlığı sayfasından elektronik

ortamdan elde edilmiştir. İşsiz sayıları ise yine aynı dönem verileri olmak üzere Türkiye İstatistik Kurumu sayfasından elektronik ortamda elde edilmiştir.

3.2.4. Yöntem ve Bulgular

Türkiye ekonomisinde kamu harcama bileşenleri ile işsizlik arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin var olup olmadığının tespit edilmesi eğer ilişki varsa bu ilişkinin yönünün ampirik olarak incelecek olan bu bölümde ekonometrik yöntem olarak zaman serisi analizi uygulanmıştır. Analizde ilk olarak tüm serilerin durağan olup olmadıkları incelenmiştir. Bunun için genişletilmiş Augmented Dickey Fuller (ADF) birim kök testi kullanılmıştır. İkinci olarak, Granger nedensellik testi ile değişkenler arasındaki ilişkinin yönü araştırılmıştır. Analizler için Eviews 9.0 programı kullanılmıştır.

3.2.4.1. Durağanlık Testi

Zaman serilesi analizlerinin önemli yönlerinden biri, serilerin durağan olması ya da durağan olmamasıdır. Zaman serileri ile analizde modellerin yanıltıcı sonuçlar meydana getirmemesi için serilerin durağan olması gerekir. Değişkenlere ait zaman serilerinde trend bulunuyorsa ilişki sahte regresyon şeklinde gerçekleşebilir. Bundan dolayı, regresyonun gerçek bir ilişkiyi mi, yoksa yanıltıcı bir ilişkiyi mi ifade ettiği, zaman serisi verilerinin durağan olup olmaması ile alakalıdır (Tarı, 2005, s. 380).

Genel olarak durağanlık kavramı, zaman serisi verilerinin belli bir ortalamanın etrafında dalgalandığı ve dalgalanmanın varyans'ın zaman içinde değişmediği şeklinde belirtilir (Sevüktekin & Nargeleçekenler, 2007, s. 229). Zaman serisi analizlerinde modelin yanıltıcı sonuç vermemesi için verilerin durağan olması gerekmektedir. Durağanlık testleri korelogram testi ve birim kök (unit root) testi olmak üzere iki şekilde yapılır. Birim kök testi, bir serinin durağan olup olmadığını belirlemede kullanılan en yaygın testlerden biridir. Zaman serisi birim kök içermiyorsa durağan, birim kök içeriyor ise seri durağan değildir (Dikmen, 2012, s. 304).

Durağan seriler ile durağan olmayan seriler arasındaki en temel farklar şunlardır (Kutlar, 2007, s. 284);

- Durağan seriler uzun dönemde dalgalanma yaşasa bile belli bir ortalamaya sahip olur. Durağan olmayan serilerde ise uzun dönemde belli bir ortalamaya sahip değildir.
- Durağan serilerde, serinin geçmiş değerleri kullanılarak seriye ait sabit katsayılı bir model yazılabilir. Durağan olmayan serilerde ise, serinin geçmiş ya da gelecek yapısını cebirsel modellerle ifade etmek söz konusu değildir.
- Durağan serilerde, gecikme uzadıkça oto korelasyon sıfıra yaklaşır ve sıfır olur. Durağan olmayan serilerde, oto korelasyonla gecikmeler arttıkça sıfırdan uzaklaşır veya sahte bir örnek medya çıkar.

Herhangi bir zaman serisinin durağan olup olmadığı korelogram testi ve birim kök (unit root) testi yapılarak anlaşılmaktadır (Tarı, 2005, s. 388). Korelogram Testi; *‘örneklem otokorelasyonlarının, kısmi korelasyonların ve Q-istatistikliklerinin serinin özelliğine göre yaklaşık olarak seçilen k sayıda gecikmeye göre işaretlenerek grafiğinin çizilmesine korelogram’* denir (Sevüktekin & Nargeleçekenler, 2007, s. 271). Birim Kök Testi; durağanlık sınavasının bir başka yolu birim kök sınavı olup serinin zaman içerisinde gösterdiği trendin stokastik (olasılıklı) olup olmadığını sınavan bir testtir. Eğer seri stokastik (olasılıklı) ise seri durağan değildir. Serilerin durağan olup olmadığının belirlenmesinde kullanılan birim kök testleri şunlardır (Dikmen, 2012, s. 304);

- Tau sınavı (DF) veya genelleştirilmiş Augmented Dicky- Fuller (ADF)
- Phillips- Perron (PP)

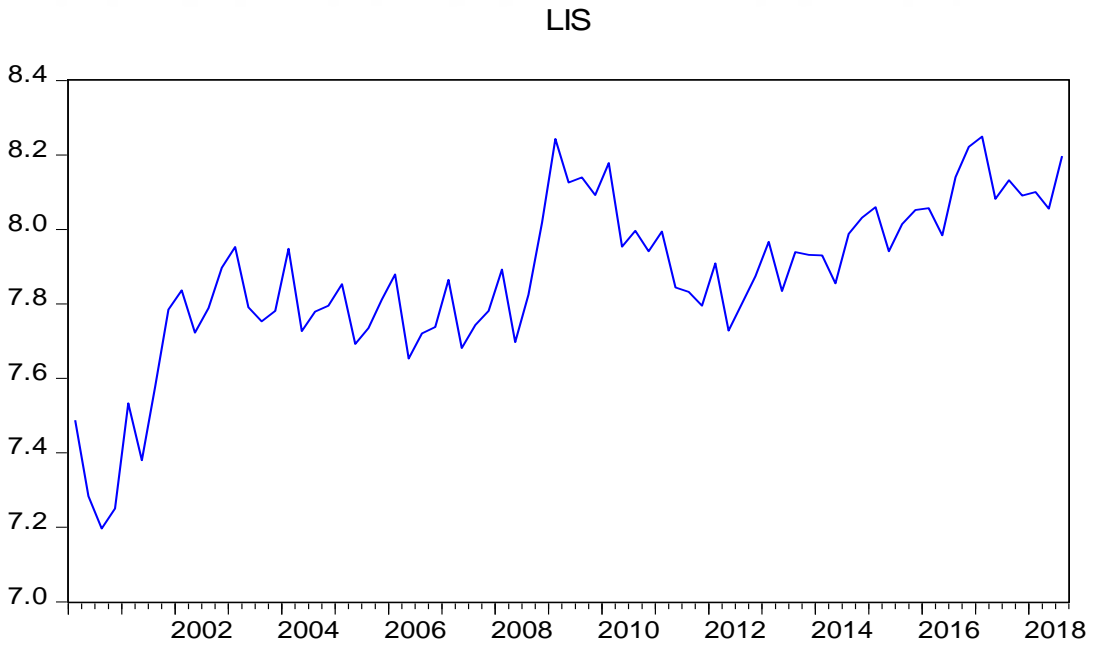
Serilerin durağanlık sınavı yapıldıktan sonra durağan olmadığı anlaşılması durumunda iki yönteme başvurulur (Sevüktekin & Nargeleçekenler, 2007, s. 236):

- Farkların alınması
- Deterministik trendin, zaman üzerine regresyon uygulayıp artıklarıyla çalışarak ya da modele yeni bir zaman trendi ilave ederek elimine edilmesidir.

Durağan olmayan bir seri, farkları alınarak, durağan hale getirilmektedir. Eğer bir seri düzey (ham veriler) ile durağan ise I (0) olarak ifade edilir. Eğer orijinal bir serinin birinci farkı durağan ise seriye birinci derece entegre olmuş denir ve I (1) olarak ifade edilir. Eğer seriyi durağan yapmak için iki defa fark almak lazım gelirse I (2) ve n defa fark almak gerekirse I(n) olarak ifade edilir. Serinin içerdiği kalıcı şokların etkisi kaybolana kadar yani seriler durağan olana kadar fark alma işlemi devam eder (Tarı, 2005, s. 394-395).

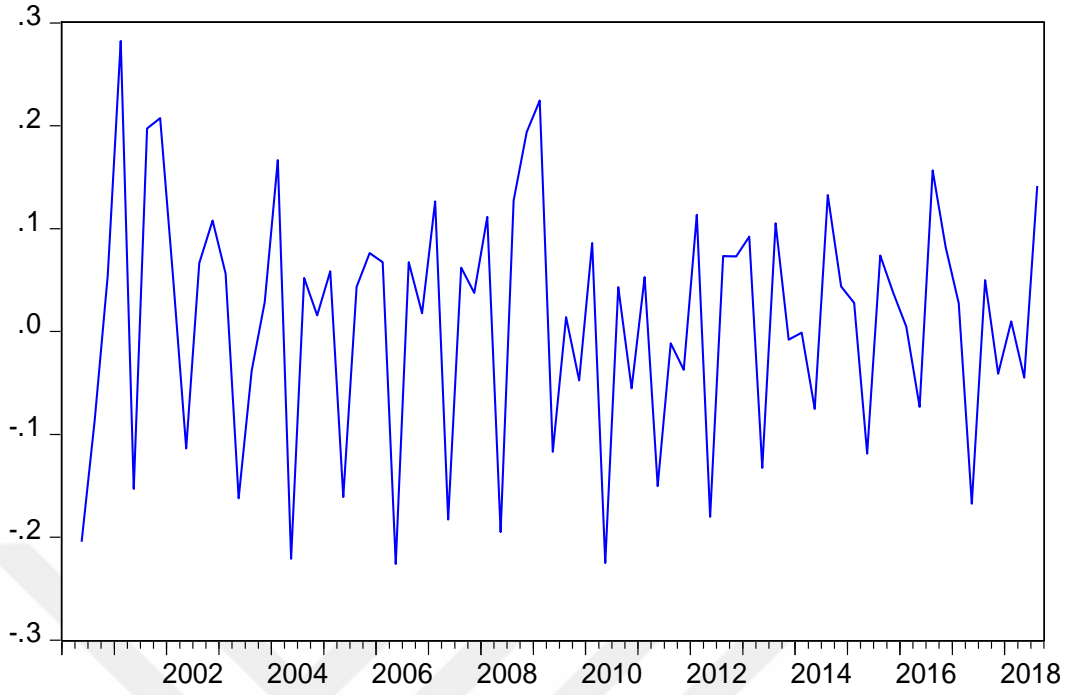
Çalışmada serilerin birim kök içerip içermediğini belirlemek için genişletilmiş Augmented Dickey Fuller (ADF) testi uygulanmıştır. ADF birim kök testi, serilerin durağan olup olmadığının tespitinde ve durağan olmayan serinin durağanlık derecesinin belirlenmesi için kullanılan birim kök test türlerindedir.

Durağanlık analizinin tespiti için, Eviews 9.0 paket programı kullanılmıştır. Önce serilerin düzey (ham verilerinin) grafikleri düzenlenmiş daha sonra ADF birim kök test tabloları düzenlenmiştir. Çalışmada kullanılan işsiz sayısı, cari harcama, yatırım harcaması ve transfer harcaması serilerinin durağan olup olmadıklarını aşağıdaki grafiklerle tespit edilebilir.

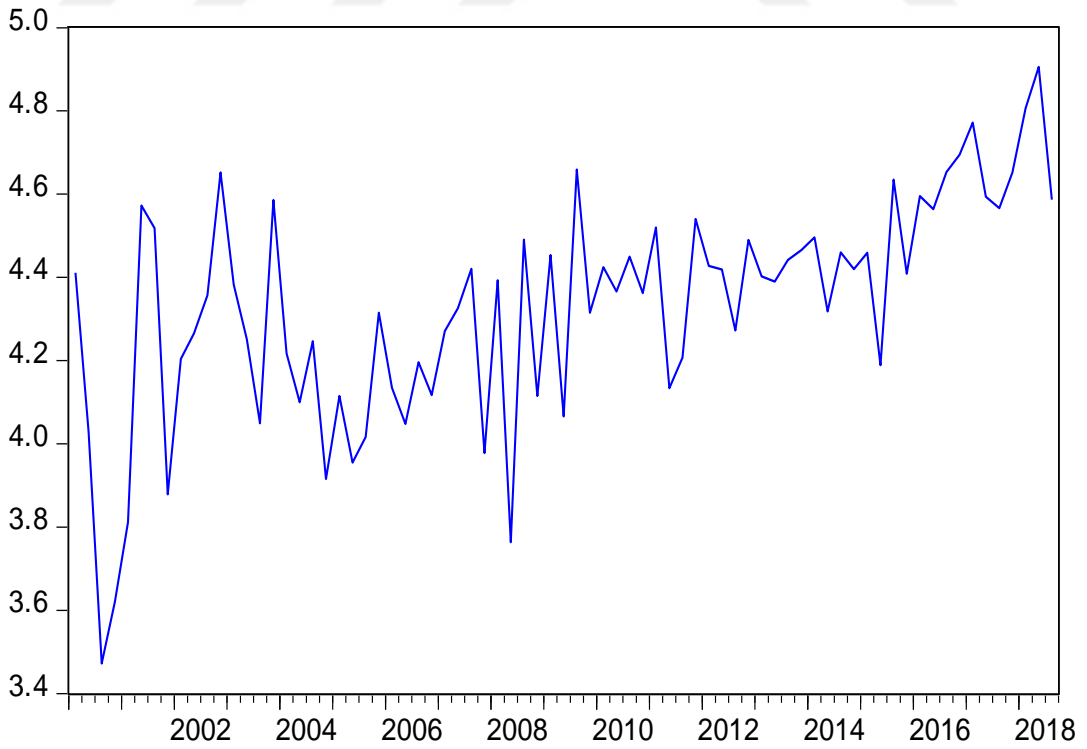
Şekil 3. İşsiz Sayısının Logaritmik Değerler Grafiği

LISFARK

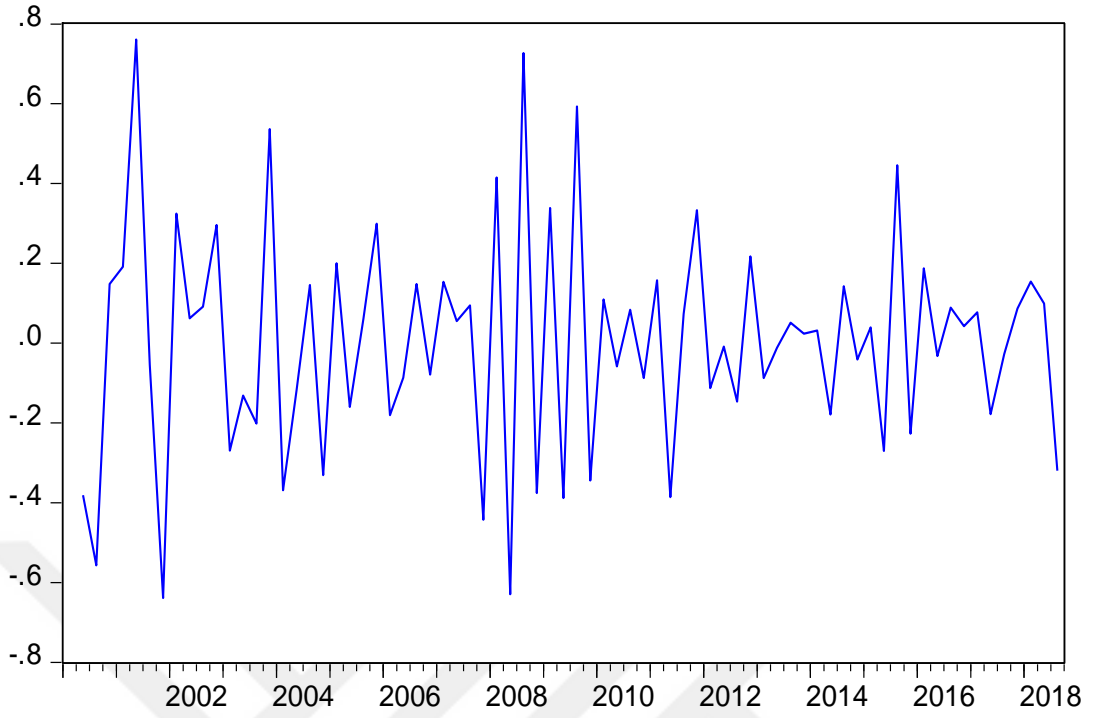
Şekil 4. İşsiz Sayısının Birinci Fark Değerler Grafiği

LTR

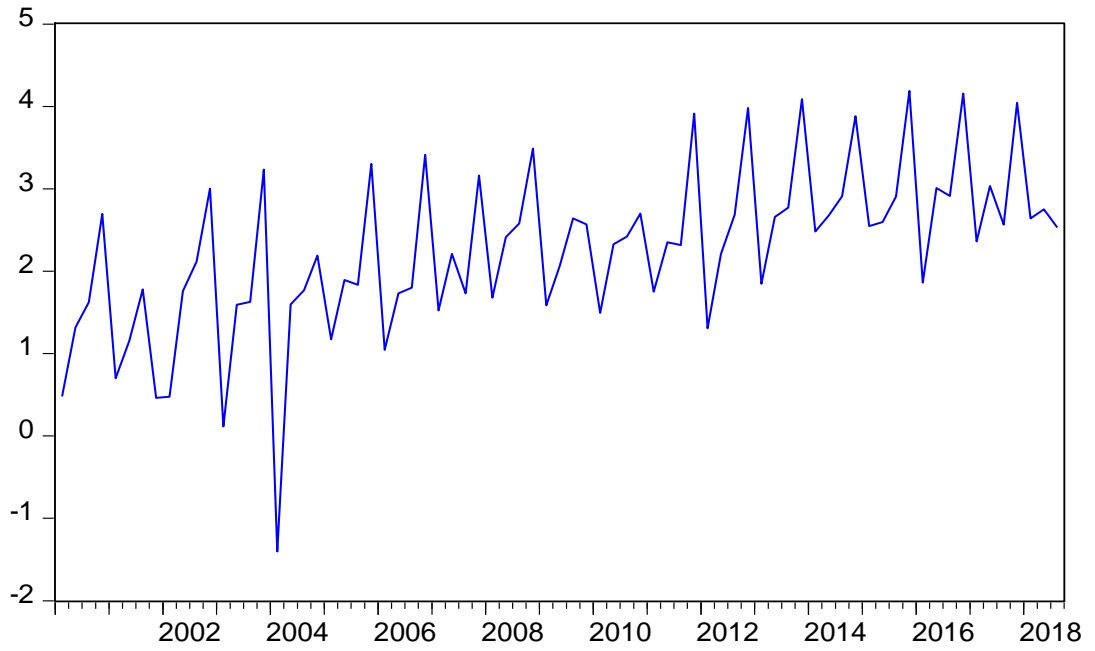
Şekil 5. Transfer Harcamalarının Logaritmik Değerler Grafiği

LTRFARK

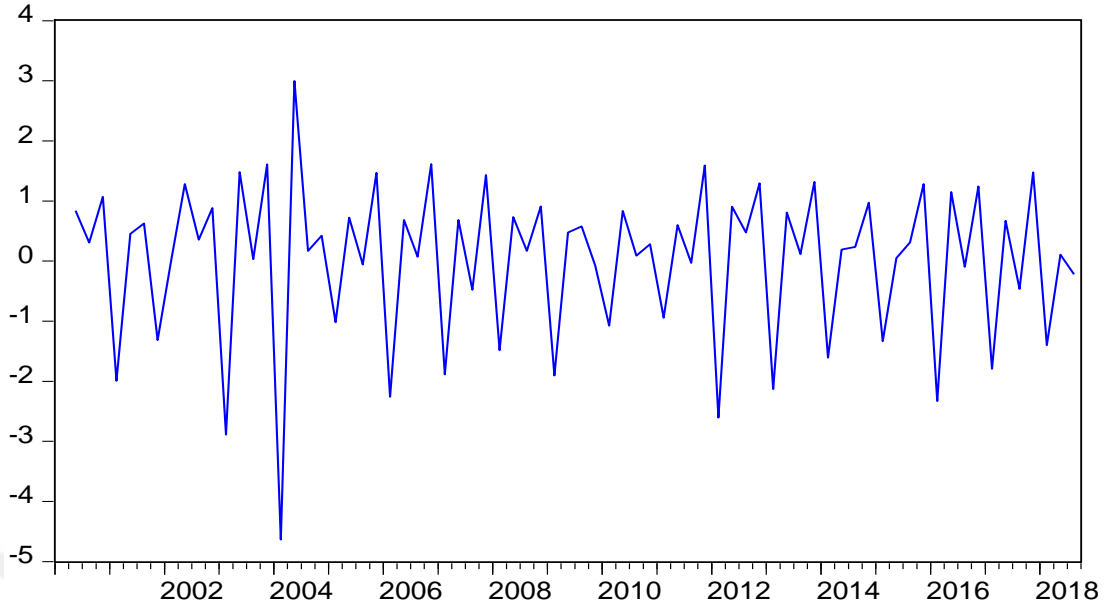
Şekil 6. Transfer Harcamalarının Birinci Fark Değerler Grafiği

LYA

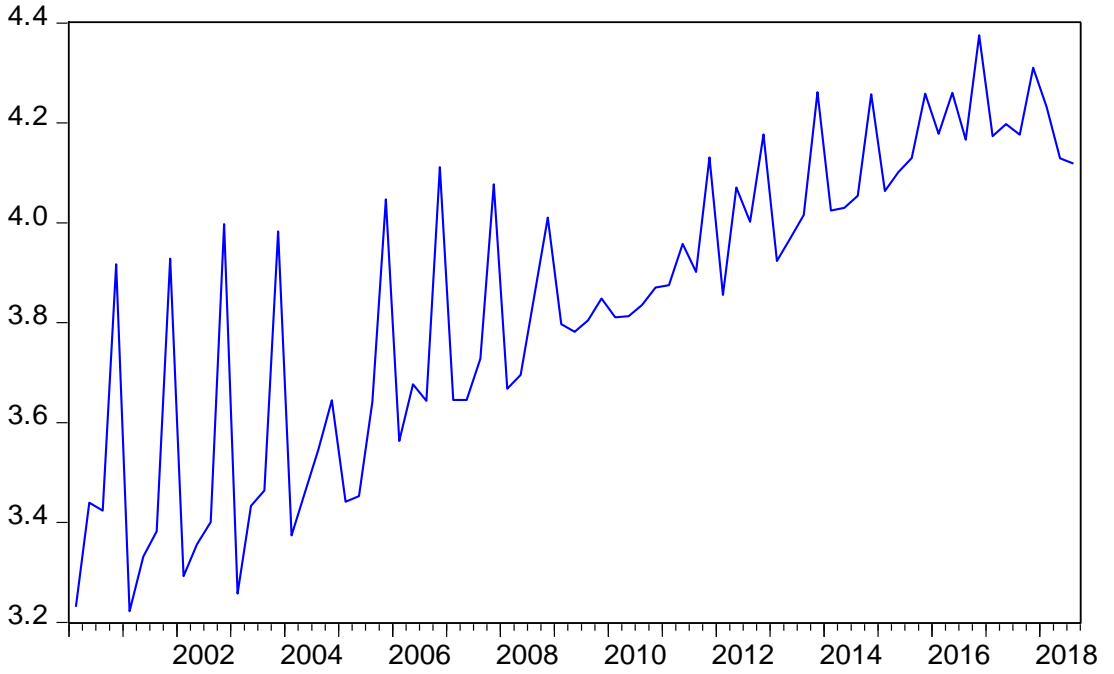
Şekil 7. Yatırım Harcamalarının Logaritmik Değerler Grafiği

LYAFARK

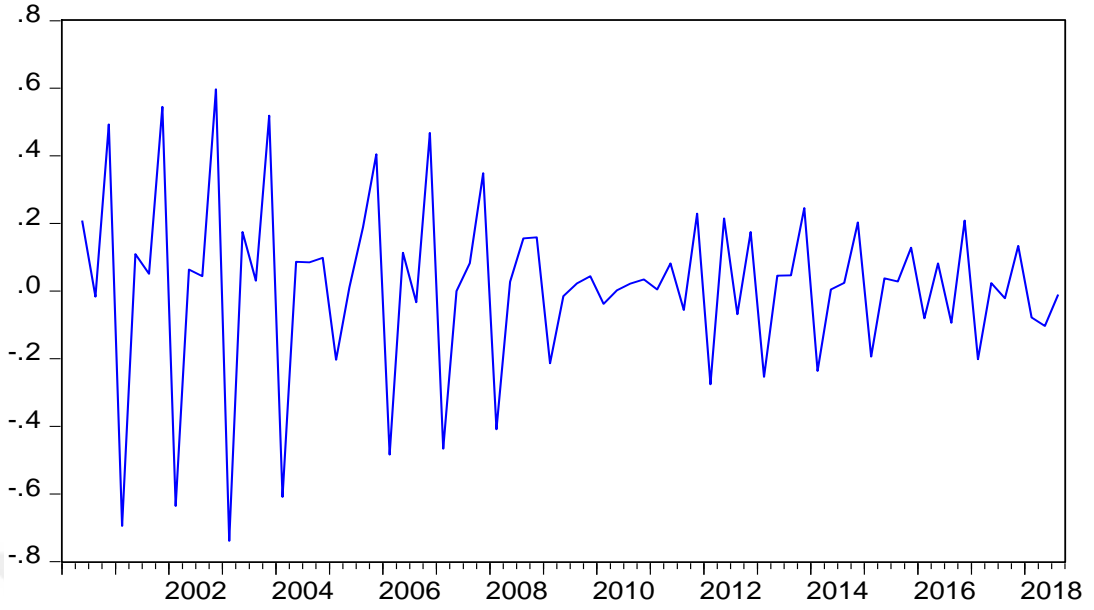
Şekil 8. Yatırım Harcamalarının Birinci Fark Değerler Grafiği

LCA

Şekil 9: Cari Harcamalarının Logaritmik Değerler Grafiği

LCAFARK

Şekil 10. Cari Harcamalarının Birinci Fark Değerler Grafiği

Serilerin grafikleri bakıldığında LOGISZ, LOGCH, LOGTH ve LOGYH serilerinin durağan olmadığı ihtimal dahilindedir. Kesin sonuç ve kaçınıcı dereceden durağan olduğunun tespiti için ADF testi kullanılacaktır.

Durağanlığın tespit edilmesinde, Augmented Dickey Fuller birim kök testi uygulaması sırasında ilk yapılacak olan hipotezlerin kurulmasıdır. Bunun için öncelikle ADF için geliştirilmiş regresyon analizi aşağıda yer almaktadır (Şenesen & Şenesen, 2012, s. 757).

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \alpha_i \Delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (6)$$

Denklemdaki Y_t , durağanlık işlemin uygulandığı değişkeni, Δ fark işlemcisini, β_1 sabit terimi, β ve α katsayıları, ε_t hata terimini ve m ise gecikme uzunluğunu göstermektedir. Buna göre hipotezimiz (Şenesen & Şenesen, 2012, s. 757);

H_0 ; $\beta \geq 0$, seri birim kök içermektedir. (Durağan değil)

H_1 ; $\beta < 0$, seri birim kök içermemektedir. (Durağandır)

Serinin durağan olup olmadığını belirlemek için, t istatistik değeri, T kritik değeri ile karşılaştırılır. T istatistik değeri, %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyeleri için T kritik değerden büyük ya da mutlak değerce küçük ise H_0 kabul edilir. Seri birim kök içermektedir ve durağan değildir (Dikmen, 2012, s. 310).

Tabloda çalışmada kullanılan değişkenlerin Augmented Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi uygulanarak elde edilen sonuçlar verilmiştir.

Tablo 14. Augmented Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Model	ADF Test İstatistiği	Geçikme Uzunluğu	Kritik Değer	Prob.	Sonuç
LIS	Sabitli	-2,946	5	-2,589	0,045	Durağan
	Sabit ve Trendli	-4,260	8	-3.167	0,006	Durağan
LCA	Sabitli	-0,253	3	-2,588	0,925	Durağan Değil
	Sabit ve Trendli	-3,233	5	-3,166	0,086	Durağan
LTR	Sabitli	-3,029	1	-2,588	0,03	Durağan
	Sabit ve Trendli	-5,074	1	-3,163	0,0005	Durağan
LYA	Sabitli	-1,145	3	-2,588	0,69	Durağan Değil
	Sabit ve Trendli	-3.607	3	-3.164	0,03	Durağan

Notlar: 1) Augmented Dikey Fuller testine ilişkin çıktılar EK-1, EK-2, EK-3, EK-4, EK-5, EK-6, EK-7 ve EK-8 dE verilmiştir.

2)Tabloda verilen optimum gecikme uzunluğu 11 olmak üzere schwarz Info Criterion kullanılmıştır.

3)Tüm istatistiksel değerlendirmelerde kritik değer olarak %10 anlam düzeyindeki Mackinon (1996) kritik değerler kullanılmıştır.

Tablodaki verilerden, LIS değişkeni sabitli model için en uygun gecikmenin 5 olduğu görölmektedir. Bu gecikme uzunluğuna tekabül eden Augmented Dikey Fuller test istatistiği değeri-2,946'dır. Bu değer-2,589 olan kritik değerden mutlak değerce büyük olduğundan Ho hipotezi reddedilir. Başka bir ifade ile LIS değişkeninin durağan olduğu ve ham verilerde birim kök içermediği kabul edilebilir.

Tablodaki verilerden, LIS değişkeni sabitli ve trendli model için en uygun gecikmenin 8 olduğu görölmektedir. Bu gecikme uzunluğuna tekabül eden Augmented Dikey Fuller test istatistiği değeri-4,260'dır. Bu değer-3.167 olan kritik değerden mutlak değerce büyük olduğundan Ho hipotezi reddedilir. Başka bir ifade ile LIS değişkeninin trend eklenmesi sonucu elde edilen Augmented Dikey Fuller test istatistiğinin durağan olduğu ve ham verilerde birim kök içermediği kabul edilebilir.

Tablodaki verilerden, LCA değişkeni sabitli model için en uygun gecikmenin 3 olduğu görölmektedir. Bu gecikme uzunluğuna tekabül eden Augmented Dikey Fuller test istatistiği değeri-0,253'dır. Bu değer-2,588 olan kritik değerden mutlak değerce küçük olduğundan Ho hipotezi reddedilemez. Başka bir ifade ile LCA değişkeninin durağan olmadığı ve ham verilerde birim kök içerdiği kabul edilebilir.

Tablodaki verilerden, LCA değişkeni sabitli ve trendli model için en uygun gecikmenin 5 olduğu görölmektedir. Bu gecikme uzunluğuna tekabül eden Augmented Dikey Fuller test istatistiği değeri-3,233'dır. Bu değer-3,166 olan kritik değerden mutlak değerce büyük olduğundan Ho hipotezi reddedilir. Başka bir ifade ile LCA değişkeninin trend eklenmesi sonucu elde edilen Augmented Dikey Fuller test istatistiğinin durağan olduğu ve ham verilerde birim kök içermediği kabul edilebilir.

Tablodaki verilerden, LTR değişkeni sabitli model için en uygun gecikmenin 1 olduğu görölmektedir. Bu gecikme uzunluğuna tekabül eden Augmented Dikey Fuller test istatistiği değeri-3,029'dır. Bu değer-2,588 olan kritik değerden mutlak değerce büyük olduğundan Ho hipotezi reddedilir. Başka bir ifade ile LTR değişkeninin durağan olduğu ve ham verilerde birim kök içermediği kabul edilebilir.

Tablodaki verilerden, LTR değişkeni sabitli ve trendli model için en uygun gecikmenin 1 olduğu görölmektedir. Bu gecikme uzunluğuna tekabül eden Augmented Dikey Fuller test istatistiği değeri-5,074'dır. Bu değer-3,163 olan kritik değerden mutlak değerce büyük olduğundan Ho hipotezi reddedilir. Başka bir ifade ile LTR değişkeninin trend eklenmesi sonucu elde edilen Augmented Dikey Fuller test istatistiğinin durağan olduğu ve ham verilerde birim kök içermediği kabul edilebilir.

Tablodaki verilerden, LYA değişkeni sabitli model için en uygun gecikmenin 3 olduğu görölmektedir. Bu gecikme uzunluğuna tekabül eden Augmented Dikey Fuller test istatistiği değeri-1,145'dır. Bu değer-2,588 olan kritik değerden mutlak değerce küçük olduğundan Ho hipotezi reddedilemez. Başka bir ifade ile LYA değişkeninin durağan olmadığı ve ham verilerde birim kök içerdiği kabul edilebilir.

Tablodaki verilerden, LYA değişkeni sabitli ve trendli model için en uygun gecikmenin 3 olduğu görölmektedir. Bu gecikme uzunluğuna tekabül eden Augmented Dikey Fuller test istatistiği değeri-3,607'dır. Bu değer-3.164 olan kritik değerden mutlak değerce büyük olduğundan Ho hipotezi reddedilir. Başka bir ifade ile LYA değişkeninin trend eklenmesi sonucu elde edilen Augmented Dikey Fuller test istatistiğinin durağan olduğu ve ham verilerde birim kök içermediği kabul edilebilir.

Kısaca özetlenecek olursa, logaritması alınarak kullanılan değişkenlerin Augmented Dikey Fuller birim kök testi aracılığı ile durağanlık sınamasına tabi tutulmuştur. Elde edilen sonuçlarda tüm değişkenlerin düzey seviyesinde durağan olduğu ve birim kök içermediği tespit edilmiştir. Başka bir ifade ile Ho hipotezi reddedilmiş, H1 hipotezi kabul edilmiştir. Çünkü hesaplanan Augmented Dikey Fuller birim kök testi istatistik değerleri %10 istatistiksel anlamlılık seviyesinde Mackinon Kritik değerinden mutlak değerce büyük çıkmıştır. Sonuçlar sabitli Augmented Dikey Fuller test sonuçlarının yanı sıra sabitli ve trendli Augmented Dikey Fuller sonuçları için de geçerlidir.

3.2.4.2. Gecikme Uzunluğunun Tespit Edilmesi

Geciktirilmiş verilerin çok sık biçimde kullanıldığı zaman serisi verilerinde uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Log L, olabilirlik oranı

(LR), Son tahmin hatası (FBE), Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwarz Bilgi Kriteri (SC), ve Hannan-Quinn Bilgi Kriterinden (HQ) faydalanarak aşağıdaki tablo elde edilmiştir.

Tablo 15. Optimal Gecikme Uzunluğunun Tespiti

VAR Lag Order Selection Criteria
 Endogenous variables: LIS LTR LYA LCA
 Exogenous variables: C
 Date: 07/08/19 Time: 11:21
 Sample: 2000Q1 2018Q3
 Included observations: 70

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-20.65817	NA	2.38e-05	0.704519	0.833004	0.755555
1	52.71945	136.2727	4.62e-06	-0.934841	-0.292414	-0.679661
2	91.38211	67.38349	2.43e-06	-1.582346	-0.425977	-1.123022
3	133.4569	68.52186	1.17e-06	-2.327341	-0.657030	-1.663873
4	181.8305	73.25148*	4.73e-07	-3.252301	-1.068049*	-2.384690*
5	199.9393	25.35232	4.62e-07*	-3.312553*	-0.614359	-2.240797

* indicates lag order selected by the criterion

LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)

FPE: Final prediction error

AIC: Akaike information criterion

SC: Schwarz information criterion

HQ: Hannan-Quinn information criterion

Tablo incelendiğinde en uygun gecikme uzunluğunun ‘dört’ olması gerektiği görülmektedir. Bu sebepten dolayı bundan sonraki analizlerde optimal gecikme uzunluğu ‘dört’ olarak tahminler yapılacaktır.

3.2.4.3. Granger Nedensellik Testi

Regrasyon analizleri, değişkenler arasındaki bağımlılık ilişkileri ile uğraşmaktadır. Fakat değişkenler arasındaki bu bağımlılık, kesin bir nedensellik ilişkisi ifade etmez. Regrasyon analizinde değişkenler arası bağımlılık ilişkisi araştırılırken, bağımlı ve bağımsız değişken ayrımı ile baştan ilişkilerin yönü hakkında bir ön koşul bulunmakta, fakat nedensellik analizinde böyle bir ön koşul bulunmayıp ilişkilerin yönü tespit edilmeye çalışılmaktadır. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin tespit edilmesi için şu yol izlenir (Tarı, 2005, s. 420-421).

- Serilerin durağan olup olmadıkları tespit edilir eğer durağan değilse farkları alınarak durağan hale getirilir.
- Optimal gecikme uzunluğu tespit edilir.
- İlişkiler tahmin edilerek F testi kısıtlı-kısıtsız yaklaşımı ile test edilir.

Eğer iki değişken arasında zamana bağlı gecikmeli bir ilişki söz konusu ise, nedenselliğin istatistiksel olarak tespit edilmesi için kullanılan en yaygın test Granger Nedensellik Testi'dir. Ekonometri analizlerde Granger Yaklaşımı (1969) en yaygın kullanılan nedensellik test metotlarından biridir. Granger nedensellik ilişkisi gecikmeli olarak değişkenler arasında ortaya çıkan bir ilişki olmasından dolayı zaman serisi verilerine dayanmaktadır (Dikmen, 2012, s. 255).

Yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü üzere granger nedensellik analizi, zaman serisi çalışmalarında değişkenler arası ilişkinin nedenselliğinin yönünü istatistiksel olarak tespit edilmesinde kullanılmaktadır.

Granger nedensellik ilişkisi (1969) belli gecikmeler için değişkenler arasındaki ilişki; ' H_0 : *değişkenler arasında nedensellik ilişkisi yoktur yani nedeni değildir*' veya *alternatifi* '*değişkenler arasında nedensellik ilişkisi vardır yani nedenidir*' şeklinde ifade edilir (Kutlar, 2007, s. 267).

Değişkenlerin ADF birim kök testine göre seviyesinde durağan olduğu tespit edilmesi ve optimal gecikme uzunluğu 'dört' olarak belirlenmesinden sonra, değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünü tespit etmek amacıyla Granger nedensellik testi sonucu sonuçlar aşağıda tablo halinde düzenlenmiştir.

Tablo 16. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

BAĞIMLI DEĞİŞKEN: LIS				
	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Olasılık	Karar
LTR, LIS'in NEDENİ DEĞİLDİR.	7,694	4	0,103	Kabul
LYA, LIS'in NEDENİDİR.	13,497	4	0,009	Ret
LCA, LIS'in NEDENİDİR.	14,525	4	0,005	Ret
BAĞIMLI DEĞİŞKEN: LTR				
LIS, LTR'nin NEDENİ DEĞİLDİR.	4,192	4	0,380	Kabul
LYA, LTR'nin NEDENİ DEĞİLDİR.	1,628	4	0,803	Kabul
LCA, LTR'nin NEDENİDİR.	11,034	4	0,026	Ret
BAĞIMLI DEĞİŞKEN: LYA				
LIS, LYA'nin NEDENİ DEĞİLDİR.	2,312	4	0,678	Kabul
LTR, LYA'nin NEDENİDİR.	23,378	4	0,0001	Ret
LCA, LYA'nin NEDENİDİR.	30,661	4	0,0000	Ret
BAĞIMLI DEĞİŞKEN: LCA				
LIS, LCA'nin NEDENİ DEĞİLDİR.	6,690	4	0,153	Kabul
LTR, LCA'nin NEDENİDİR.	15,415	4	0,003	Ret
LYA, LCA'nin NEDENİ DEĞİLDİR.	3,731	4	0,443	Kabul

Not: Granger Nedensellik testine ilişkin çıktılar EK-9 da verilmiştir.

Tablo 18'e göre;

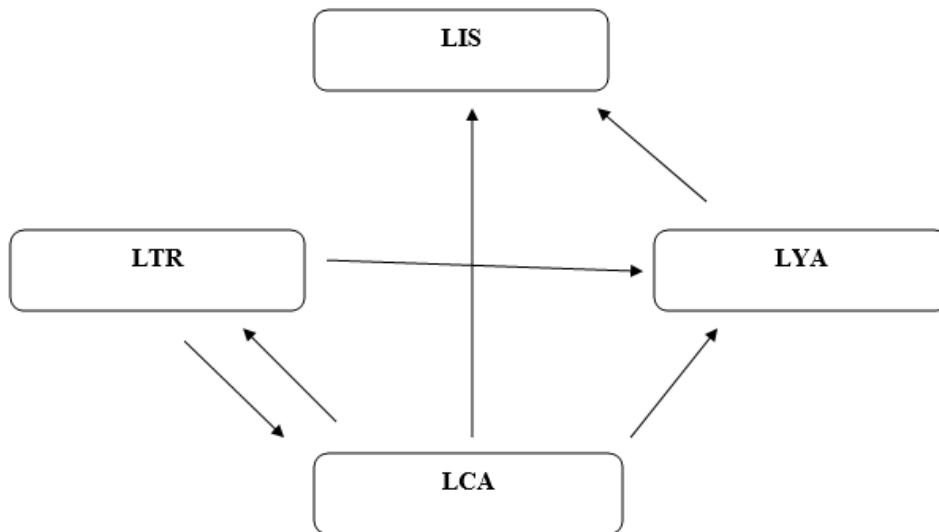
LIS değişkeni bağımlı değişken olarak belirlendiğinde, LYA ve LCA değişkenlerinin olasılık değeri 0,05'den küçük olduğu için H_0 hipotezi ret edilir buna karşın H_1 hipotezi kabul edilir. Anlamı şudur; LYA ve LCA değişkenleri, bağımlı değişken olan LIS nedenidir. LTR ise 0,05'den büyük olduğu için H_0 hipotezi kabul edilir. Anlamı şudur; LTR bağımlı değişken olan LIS nedeni değildir.

LTR değişkeni bağımlı değişken olarak belirlendiğinde, LCA değişkeninin olasılık değeri 0,05'den küçük olduğu için H_0 hipotezi ret edilir buna karşın H_1 hipotezi kabul edilir. Anlamı şudur; LCA değişkeni bağımlı değişken olan LTR 'nin nedenidir. LIS ve LYA değişkenleri ise 0,05'den büyük olduğu için H_0 hipotezi kabul edilir. Anlamı şudur; LIS ve LYA değişkenleri bağımlı değişken olan LTR'nin nedeni değildir.

LYA değişkeni bağımlı değişken olarak belirlendiğinde, LTR ve LCA değişkenlerinin olasılık değeri 0,05'den küçük olduğu için H_0 hipotezi ret edilir buna karşın H_1 hipotezi kabul edilir. Anlamı şudur; LTR ve LCA değişkenleri bağımlı değişken olan LYA bağımlı değişkeninin nedenidir. LIS ise 0,05'den büyük olduğu için H_0 hipotezi kabul edilir. Anlamı şudur; LIS değişkeni, bağımlı değişken olan LYA 'nın nedeni değildir.

LCA değişkeni bağımlı değişken olarak belirlendiğinde, LTR değişkeninin olasılık değeri 0,05'den küçük olduğu için H_0 hipotezi ret edilir buna karşın H_1 hipotezi kabul edilir. Anlamı şudur; LTR değişkeni bağımlı değişken olan LCA bağımlı değişkeninin nedenidir. LIS ve LYA ise 0,05'den büyük olduğu için H_0 hipotezi kabul edilir. Anlamı şudur; LIS ve LYA değişkenleri, bağımlı değişken olan LCA'nın nedeni değildir.

Tablo 18'deki Granger nedensellik testi sonuçlarına göre değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi şekil 9 da gsterilmiştir.

şekil 11. Değişkenler Arası Nedenselliğin Akış şeması

Şekil 9'a bakıldığında, cari harcamalar ile transfer harcamaları arasında çift yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Yatırım harcamalarından işsizliğe doğru tek yönlü ilişki bulunmaktadır. Cari harcamalarından yatırım harcamalarına doğru tek yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Cari harcamalarından işsizliğe doğru tek yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Son olarak transfer harcamalarından yatırım harcamalarına doğru tek yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

3.2.4.4. Çoklu Doğrusal Regrasyon Modeli ve Modelin Bulguları

Son olarak çoklu doğrusal regrasyon modeli kurularak, işsiz sayısı, yatırım harcamaları ve cari harcamaları arasındaki ilişki EKK yöntemi ile tahmin edilmeye çalışılmıştır. Amaç, değişkenler arasındaki ilişkinin tespiti ve ilişkinin anlamlı olup olmadığının tespit edilmesi için, Determinasyon (R^2) katsayısı, t ve F Testi ile Durbin-Watson (DW) testi yapılacaktır.

3.2.4.4.1. En Küçük Kareler Metodu

En küçük kareler metodu sayısal modellerde parametrelerin tahmin edilmesinde kullanılan pratik, yaygın ve güçlü bir modeldir. Tek denklemlili ve çok değişkenli regresyon modellerinde yeterli veri sağlandığında katsayıların tahmin edilmesini sağlar. En küçük kareler metodunun varsayımları şunlardır (Kılıçbay, 1975, s. 221-222);

- En küçük kareler denkleminde yer alan hata payları (u_i) tesadüfi değişkenlerdir. Olasılık kanunlarına bağlıdır.
- Hata paylarının ortalamaları, varyans ve ko-varyansları sınırlı değerlere sahiptir.
- Bağımsız değişkenin ortalaması sıfırdır.
- Her gözleme ait hata payı dağılışı, diğer gözlemlere ait hata paylarının dağılımından bağımsızdır.
- Hata paylarından her birinin varyansı diğerlerinin varyansının aynısıdır.

3.2.4.4.2. Determinasyon Katsayısı

Regrasyon modellerinde bağımsız değişken ya da değişkenlerin, bağımlı değişkende meydana gelen değişmeyi ne miktarda açıkladığının bilinmesi gerekmektedir. Bağımlı değişkendeki değişmelerin bağımsız değişken veya

değişkenler tarafından açıklanma oranına *determinasyon (belirlilik) katsayısı* denir (Güriş & Çağlayan, 2000, s. 135).

Determinasyon katsayısı $0 \leq R^2 \leq 1$ arasında bir değer alır. Determinasyon katsayısı bire eşit olursa regresyon modeli bağımlı değişkendeki değişmelerin tümünü açıklar. Determinasyon katsayısı sifıra eşit ise regresyon modeli bağımlı değişkendeki değişmeleri hiç açıklamaz. Bu durumda R^2 değeri bire yaklaştıkça bağımsız değişkenlerin bağılı değişkendeki değişimi daha iyi açıklayabilecek ancak sifıra yaklaştıkça açıklama oranı azalacaktır (Dikmen, 2012, s. 35-39).

Modele yeni bir değişken ilavesi ile azalmaz. Değişken ilavesi ile determinasyon katsayısının payındaki değer artar fakat payda değişmez. Kalıntıların değişken ilavesi sonucu azalacağı düşünüldüğünden dolayı determinasyon katsayı değeri de artacaktır. Bu sakıncayı ortadan kaldırmak için fonksiyona yeni değişkenler eklendiğinde aynı serbestlik derecesini düzeltmek için determinasyon katsayısının düzeltilmesi gerekmektedir. Amaç fonksiyona yeni değişken eklendiğinde determinasyon katsayısının artmasını önlemektir (Kutlar, 2007, s. 91).

Determinasyon (belirlilik) katsayısı modelin gözlemlere uygunluğunun bir ölçüsü olmakla birlikte, her zaman güvenilen tam bir ölçü olmayıp, ancak kısmi bir ölçü olmaktadır. Determinasyon katsayısının yüksek olması istenir ancak yükseklik ölçüsü konusunda tam bir ortak düşünce yoktur. Genellikle 0.50'nin altındaki değerler zayıf, 0.50 ile 0.70 arası orta ve 0.70'in üstü iyi bir uygunluk ölçüsü olarak kabul edilir (Tarı, 2005, s. 81).

3.2.4.4.3. Parametrelerin Testi

Çoklu regresyon modeli ana kütle kısmi regresyon katsayıları, tahmin değerlerin ayrı ayrı test edildiği (t testi veya Z testi) ile parametrelerin topluca sifıra eşit olup olmadığının test edildiği (F testi) olmak üzere iki şekilde test edilir (Dikmen, 2012, s. 111).

3.2.4.4.3.1. F-İstatistik Testi

Çoklu regresyon modellerinde, sabit terim dışındaki bütün parametrelerin anlamlı olup olmadığını, açıklayıcı değişkenlerin açıklanan değişken üzerinde

etkili olup olmadığını tespit etmek amacıyla uygulanan testtir. Basit regresyon modelinde tek bağımsız değişken olduğu için F testi ile bağımsız değişkenin katsayısının t testi ile farkı bulunmamaktadır. Bu sebepten dolayı F testi basit regresyon model için pek bir anlam ifade etmez (Güriş & Çağlayan, 2000, s. 153).

Çift taraflı test kullanılmakta olup hipotez aşağıdaki gibi kurulmaktadır (Tarı, 2005, s. 86).

$$H_0 : \beta_1 = \beta_2 = \dots = \beta_k = 0$$

$$H_1 : \beta_1 \neq \beta_2 \neq \dots \neq \beta_k \neq 0$$

F testinde karar aşamasında hesaplanan F test istatistiği, F-tablo kritik değeri ile karşılaştırılarak karar verilir. Eğer hesaplanan F değeri, tablo F değerinden küçükse hipotez kabul edilir. Tam tersi hesaplanan F değeri, tablo F değerinden büyükse hipotez reddedilir.

3.2.4.4.2. Z veya t-İstatistik Testi

Çoklu regresyon modelinde her parametrenin tek tek anlamlılık testi, Z veya t-testi aracılığı ile yapılmaktadır. Modelin katsayılarının tek tek anlamlılık düzeylerini belirlemek için yapılır. Z veya t- değerinin hesaplanmasında eğer gözlem sayısı, $n < 30$ ise t-dağılımı söz konusudur ve t-test istatistiği kullanılır. Gözlem sayısı, $n \geq 30$ ise Z test istatistiği kullanılır (Dikmen, 2012, s. 45). Z veya t-testi, hipotezler şunlardır (Tarı, 2005, s. 83-84-85);

- Anlamlılığı test edilecek parametreye ait kesin bir ön bilgi yoksa yani çift yönlü testlerde;

$$H_0 : \beta = 0 \text{ (Temel Hipotez)}$$

$$H_1 : \beta \neq 0 \text{ (Alternatif Hipotez)}$$

- Anlamlılığı test edilecek parametreye ait kesin bir ön bilgi varsa yani tek yönlü testlerde; (Sağ yönlü ise)

$$H_0 : \beta \leq 0 \text{ (Temel Hipotez)}$$

$$H_1 : \beta > 0 \text{ (Alternatif Hipotez)}$$

- Anlamlılığı test edilecek parametreye ait kesin bir ön bilgi varsa yani tek yönlü testlerde; (Sol yönlü ise)

$$H_0 : \beta \geq 0 \text{ (Temel Hipotez)}$$

$$H_1 : \beta < 0 \text{ (Alternatif Hipotez)}$$

Karar aşamasında tablo t değeri ile hesaplanan t değeri karşılaştırılarak karar verilir. Eğer hesaplanan t değeri tablo t değerinden büyük ise temel hipotez ret edilir, alternatif hipotez kabul edilir. Tam tersi hesaplanan t değeri tablo t değerinden küçük ise temel hipotez kabul edilir alternatif hipotez ret edilir (Dikmen, 2012, s. 112).

Açıklamalardan sonra her iki tarafın logaritması alınmış verilerle Eviews 9.0 programı yardımıyla tahmin yapılarak kurulan model ve modele ilişkin tahmin sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 17. Değişkenler Arası EKK Yöntemi İle Tahmin Sonuçları

Dependent Variable: LIS

Method: Least Squares

Date: 07/08/19 Time: 11:25

Sample: 2000Q1 2018Q3

Included observations: 75

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LTR	0.357763	0.074225	4.819988	0.0000
LYA	-0.075381	0.028756	-2.621433	0.0107
LCA	0.450803	0.101142	4.457122	0.0000
C	4.758843	0.355796	13.37521	0.0000
R-squared	0.547524	Mean dependent var	7.868833	
Adjusted R-squared	0.528405	S.D. dependent var	0.218639	
S.E. of regression	0.150146	Akaike info criterion	-0.902563	
Sum squared resid	1.600604	Schwarz criterion	-0.778964	
Log likelihood	37.84612	Hannan-Quinn criter.	-0.853211	
F-statistic	28.63808	Durbin-Watson stat	0.911399	
Prob(F-statistic)	0.000000			

Tahmin Edilen Regrasyon Modeli

$$LIS = \hat{\beta}_0 + \hat{\beta}_1 * LTR - \hat{\beta}_2 * LYA + \hat{\beta}_3 * LCA$$

$$LIS = 4.758 + 0.357 * LTR - 0.0753 * LYA + 0.450 * LCA$$

Model incelendiğinde bağımsız değişkenler (transfer harcaması-yatırım harcaması ve cari harcama) sabit iken işsiz sayısının 4,758 olması beklenmektedir. Transfer harcamalarında %1 'lik bir artış işsiz sayısını %0,357 oranında artıracaktır.

beklenmektedir. Yatırım harcamalarında ise %1'lik bir azalma işsiz sayısını %0,0753 oranında artıracığı beklenmektedir. Son olarak cari harcamalarda %1'lik bir artış işsiz sayısını %0,450 oranında artıracığı tahmin edilmektedir.

Tahmin sonuçlarına bakıldığında, bağımsız değişkenlerinin t-istatistik değerleri cari harcamalar için 4.457122, transfer harcaması için 4.819988, yatırım harcamaları için ise -2.621433 olduğu görülmektedir. Modeldeki Parametrelerin (β_0 , β_1 , β_2 ve β_3) %5 anlamlılık düzeylerinde;

Hipotezin kurulması;

$H_0: \beta=0$ (Temel Hipotez)

$H_1: \beta \neq 0$ (Alternatif Hipotez)

$\alpha = 0,05$

T_{tab} değerinin bulunması;

$sd = n-k = 76-4 = 72$

$t_{\alpha/2, n-k} = t_{0.025, 72} = 1.982$ (t_{tablo})

Karar Aşaması;

$\hat{\beta}_0$ katsayısı için;

$|4.758843| > |1.982|$

4.758843 > 1.982 olduğu için H_0 hipotezi ret, alternatif H_1 kabul edilir. β_0 parametresi anlamlıdır.

$\hat{\beta}_1$ Katsayısı için;

$|-2.621433| > |1.982|$

2.621433 > 1.982 olduğu için H_0 hipotezi ret, alternatif H_1 kabul edilir. β_1 parametresi anlamlıdır.

$\hat{\beta}_2$ katsayısı için;

$|4.457122| > |1.982|$

4.457122 > 1.982 olduğu için H_0 hipotezi ret, alternatif H_1 kabul edilir. β_2 parametresi anlamlıdır.

$\hat{\beta}_3$ katsayısı için;

$$|13.37521| > |1.982|$$

13.37521 > 1.982 olduğu için H_0 hipotezi ret, alternatif H_1 kabul edilir. β_3 parametresi anlamlıdır.

Genel olarak modelin anlamlılık düzeyine F istatistik testine göre karar verilmektedir. F testinde sabit katsayı olan $\hat{\beta}_0$ katsayısı dikkate alınmaz, diğer değişken katsayılarına göre karar verilir.

Hipotezin kurulması;

$$H_0: \hat{\beta}_1 = \hat{\beta}_2 = \hat{\beta}_3 = 0 \text{ (Temel Hipotez)}$$

$$H_1: \hat{\beta}_1 \neq \hat{\beta}_2 \neq \hat{\beta}_3 \neq 0 \text{ (Alternatif Hipotez)}$$

$$\alpha = 0,05$$

F_{tab} değerinin bulunması;

$$F_{tab} = F_{\alpha, (k-1), (n-k)}$$

$$F_{tab} = F_{0,05, (4-1), (76-4)}$$

$$F_{tab} = F_{0,05, 3, 72} = 3.95$$

Karar Aşaması;

$$28.63808 > 3.95$$

$F_{hes.} > F_{tab}$. Olduğu için temel hipotez olan H_0 ret edilir, H_1 alternatif hipotez kabul edilir ve model bütünüyle anlamlıdır.

Tahmin sonucu determinasyon katsayısı $R^2 = 0.547524$ olarak bulunmuştur. Bulunan R^2 sonucuna göre, bağımlı değişkendeki değişmelerin bağımsız değişkenler tarafından 0.547524'lik kısmı açıklanmaktadır. Açıklama orta seviyededir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kamu harcamaları ile işsizlik arasındaki ilişkinin tespiti amacıyla birçok araştırma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmada, kamu harcamaları idari, fonksiyonel ve ekonomik olarak tasnif edilmiştir.

Kamu harcamaları, devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Zaman zaman yaşanan konjontürel dalgalanmalarla etkisi azalmış olsada hala önemini korumaktadır. Devlet, kamusal gereksinmelerin karşılanması amacıyla üstlenmiş olduğu bazı görevleri yerine getirebilmek amacıyla kamu harcaması yapmaktadır. Yaptığı bu harcamaları finanse edebilmek için ise çeşitli kaynaklardan gelir elde etmektedir. Devletin gerek yapmış olduğu harcamalar ile gerekse bu harcamaların finansmanı için elde ettiği gelirler aracılığıyla ekonomiye etki etmektedir.

1929 yılında yaşanan büyük ekonomik buhran sonrası Keynesyen ekonomik anlayışla birlikte kamu harcamalarının yapılmasının zorunluluğu ortaya çıkmış ve zamanla kamu kesiminin ekonomideki varlığı önemli biçimde artmıştır. 1920'li yıllarda devletin ekonomiye müdahalesinin minimal olma düşüncesi 1930'lu yıllardan itibaren büyük ölçüde önemini kaybetmiştir. Keynes ile birlikte 1930-1970 yılları arasında kamu harcamaları hem bilimsel hemde siyasal çevrelerce benimsenmiş ve kamu kesiminin daha fazla büyümesine yol açmıştır. 1970'li yıllarda yaşanan dünya petrol krizi ile birlikte keynesyen politikalar kısmen kesintiye uğramış ancak tamamen ortadan kaldırılamamıştır. Günümüzde kamu harcamaları piyasa ekonomisine benimsemiş ekonomilerde bile % 45 ler seviyesinde devam etmektedir.

Türkiye 1980 li yıllarından itibaren yeni bir ekonomi politika uygulama süreci içerisine girmiştir. Bu süreç beraberinde birçok değişimi getirmiştir. Kamu harcamalarında, kamu gelirlerinde devlet borçlanmalarında önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişim ekonomide olumlu etkinin yanında olumsuz birçok sorunuda beraberinde getirmiştir. Özellikle kamu harcamalarında yaşanan azalmalar sonucunda istihdam alanlarının azalmasıyla birlikte bu yıllara kadar çok fazla dile getirilmeyen işsizliğin artmaya başlaması olumsuz etkilerin başında gelmektedir.

Türkiye’de kamu harcamaları özellikle 2000 yılından itibaren ekonomik sınıflandırma içerisinde yer alan cari harcamaların ve transfer harcamalarının arttığı görülmüştür. Cari ve transfer harcamaları işsizlik üzerindeki olumlu etkisinin olduğu bilinsede bu etkinin yeterli olmadığı bir gerçektir. Bundan dolayı işsizlikle mücadelede daha çok yatırım harcamaları biçiminde gerçekleştirilmesi işsizliğin azaltılmasında daha fazla etkili olacaktır. Çünkü kamu harcamalarının yatırım harcaması olarak gerçekleştirilmesi öncelikle ekonomik büyümeyi artıracak ve bunun sonucunda büyüyen ekonomi ile birlikte yeni istihdam imkânları artacak işsizlik azalacaktır.

Çalışmada Türkiye’de 2000Q1-2018Q3 dönemlerine ait kamu harcama bileşimlerinin, işsiz sayıları üzerindeki etkisi ekonometrik olarak incelenmiştir. Kamu harcama bileşimleri olarak cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları ele alındığı çalışmada çeyrek dönemlik veri seti kullanılmıştır. Çalışmadaki başlıca amaç şudur; kamu harcama bileşimlerinin işsiz sayıları üzerindeki etkisinin tespit edilmesidir. Yapılan ekonometrik analizler sonucunda ulaşılan sonuçlar aşağıda maddeler halinde düzenlenmiştir.

- Çalışmada ilk olarak Augmented Dickey Fuller birim kök testi ile serilerin durağanlık sınaması yapılmıştır. Serilerin düzey seviyesinde yani ham veriler durağan olduğu tespit edilmiştir.
- Serilerin durağan hale getirilmesinden sonra modelin en uygun gecikme uzunluğu tespit edilmiştir. Olabilirlik oranı, Son tahmin hatası, Akaike Bilgi Kriteri ve Hannan-Quinn Bilgi Kriterlerine göre en uygun gecikme uzunluğu 4 olarak belirlenmiştir.
- Serilerin durağan hale getirilmesi ve gecikme uzunluğunun 4 olarak belirlenmesinden sonra değişkenler arasındaki nedenselliğin tespit edilmesi için Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Granger nedensellik testi sonucuna göre, cari harcamalar ile transfer harcamaları arasında çift yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Yatırım harcamalarından işsizliğe doğru tek yönlü ilişki bulunmaktadır. Cari harcamalarından yatırım harcamalarına doğru tek yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Cari harcamalarından işsizliğe doğru tek yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Son olarak transfer harcamalarından yatırım harcamalarına doğru tek yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

- Son olarak işsiz sayısının bağımlı (açıklanan) değişken ve transfer harcamaları, yatırım harcaması ve cari harcamalarının bağımsız (açıklayıcı) değişken olarak yer aldığı çoklu regresyon modeli kurulmuştur. Modele göre yatırım harcamalarının işsiz sayısına negatif (azaltıcı) yönde etki yaptığı ancak transfer ve cari harcamaların ise işsiz sayısına pozitif yönde etkilediği görülmüştür.

Türkiye'nin en önemli meselelerinden biri olan yüksek işsizliğin düşürülmesi hususunda kamu harcamaları bileşenlerinin farklı etkileri olduğu söylenebilir. Özellikle yatırım harcamalarında meydana gelen azalmalar istihdam miktarını artıramamakta ve işsizliğin artmasına neden olmaktadır.

Günümüzde işsizliğin önemli oranda artmasının bir diğer nedeni de kamu harcamalarında ağırlığın üretken yatırım harcamalarından çok transfer harcamalarına yönelmesi nedeniyle meydana gelmiş olması güçlü bir ihtimaldir. Özellikle iç ve dış borç faiz giderlerinin yüksek olması, kamu gelirlerinin büyük bir kısmını bu giderlerin ödenmesinde kullanılmakta ve yatırımların azalmasına neden olmaktadır.

Ayrıca son dönemler de hızla artan özelleştirme çalışmaları ve devletin ekonomideki rolünün azaltılmaya çalışılması, kamunun ekonomik faaliyetleri azalmaktadır. Özellikle yüksek miktarda kamu istihdamı sağlayan Türk Telekom, Tüpraş, Petkim ve Tekel gibi kuruluşların özelleştirilmiş olması, istihdam hacmini düşürmüş ve işsizlik sayılarını artırmıştır.

Yukarıda sayılan tüm bu nedenler gösteriyor ki, işsizlik birden çok nedeni olan, karmaşık ve toplumsal bir sorundur. İşsizliğin azaltılması, işsizliğin nedeninin doğru tespit edilmesine ve ona uygun doğru bir politikanın belirlenip uygulanmasına bağlıdır.

İşsizlikle mücadelede bir diğer önemli faktör kamu harcamalarıdır. Özellikle kamu harcamalarının nerelere yapıldığı önem arz etmektedir. Kamu yatırım harcamaları aynı zamanda özel kesim harcamalarını özendiriyor ve verimliliği artırıyor ise işsizliğin azalmasına sağlayacaktır. Ancak kamu harcamaları verimsiz alanlara yönlendiriliyor ve kamu harcamalarının finansmanı

borçlanarak sağlanıyorsa işsizliğin artmasına neden olacaktır. Çünkü özel kesim yatırımları yüksek faiz oranları nedeni ile gerçekleşmeyecek ve işsizlik artacaktır.

İşsizliğin azaltılması konusunda, üretim kapasitesini artıracak kamu yatırım harcamalarına ağırlık verilmesi işsiz sayısını düşürmede olumlu etki meydana getirecektir. Bunun için de yeni üretim kapasiteleri yaratmak ve büyüme hızını artırmak gerekir. Hükümetler üretimi artıracak, yeni yatırım olanakları sunacak, istihdam sağlayacak politikalar belirlemelidir. Özellikle yüksek büyüme hızına ulaşılması için katma değeri yüksek mal veya hizmetler üretmek temel amaç olmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Akdoğan, A. (2014). *Kamu Maliyesi*. (16. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aslan, M. H. (2008). *Makro İktisat Politikası*. Bursa: Alfa Akademi Ltd. Şti.
- Ataman, B. C. (2014). *Çalışma Ekonomisi Teori ve Politikalar*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Aydın, S., & Çaşkurlu, E. (2013). *Kamu Maliyesi*. (16. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Berber, M., & Bocutoğlu, E. (2016). *Genel İktisada Giriş*. (6. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Biçerli, M. K. (2007). *Çalışma Ekonomisi*. (4. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Bilici, N., & Bilici, A. (2011). *Kamu Maliyesi*. (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş.
- Bocutoğlu, E. (2013). *Makro İktisat Teoriler ve Politikalar*. (10. Baskı). Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Bocutoğlu, E. (2013). *Karşılaştırmalı Makro İktisat Teoriler ve Politikalar*. (6. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Boyes W. & Melvin M. *Ekonominin Temelleri*. İngilizceden Çeviren: Telatar E. (2013). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. (24. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Çelik, K. (2011). *Makro İktisada Giriş*. (3. Baskı). Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Dikmen, N. (2012). *Ekonometri Temel Kavramlar ve Uygulamalar*. (3. Baskı). Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım.
- Dinler, Z. (2015). *İktisada Giriş*. (20. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö., & Gümüş, E. (2013). *Kamu Maliyesi*. (5. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

- Eğilmez, M., & Kumcu, E. (2012). *Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması*. (17. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Erdem, M., Şenyüz, D., & Tatlıoğlu, İ. (2013). *Kamu Maliyesi*. (11. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Eren, A. (2017). *Türkiye Ekonomisi*. (8. Baskı). Bursa : Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gujarati Damador N. & Porter Dawn C. *Temel Ekonometri*. İngilizceden Çeviren: Şenesen, Ü., & Şenesen, G. G. (2012). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Güriş, S., & Çağlayan, E. (2000). *Ekonometri Temel Kavramalar*. (1. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Işık , A. (2014). *Kamu Maliyesi*. (3. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Karaca, C. (2016). *Türkiye'nin Güncel Ekonomik Mali Sorunları ve Politikaları*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Karaman, D., & Yıldırım, K. (2005). *Makroekonomi*. (4. Baskı). Eskişehir: Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı.
- Kılıçbay, A. (1975). *Ekonometrik Metodlar ve Araştırma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Kutlar, A. (2007). *Ekonometriye Giriş*. (1. Baskı). Ankara: Nobel.
- Mahiroğulları, A., & Korkmaz, A. (2013). *İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları -Türkiye ve AB Ülkeleri-*. (3. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Özbilen, Ş. (2012). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özcüre, G. (2010). *Avrupa Birliği'nin Sosyal Politikası Ve Türkiye*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Özsoylu, A. F. (2016). *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi*. (3. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Öztürk, N. (2015). *Kamu Maliyesi*. (3. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Öztürk, N. (2018). *Kamu Maliyesi*. (4. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

- Öztürk, N. (2015). *Maliye Politikası*. (2. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Parasız, İ. (2010). *İktisada Giriş*. (10. Baskı). Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Pehlivan, O. (2016). *Kamu Maliyesi*. Trabzon: Murathan Yayıncılık.
- Pınar, A. (2006). *Maliye Politikası Teori Ve Uygulama*. (2. Baskı). Ankara: Naturel Kitap Yayın Dağıtım.
- Serper, Ö. (2014). *Uygulamalı İstatistik*. (7. Baskı). İstanbul: Ezgi Kitapevi.
- Sevüktekin, M., & Nargeleçekenler, M. (2007). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi EViews Uygulamalı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım A.Ş.
- Tarı, R. (2005). *Ekonometri*. (3. Baskı). İzmit: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.
- Tuncer, İ., & Yüksel, C. (2011). A. Kökocak içinde, *Kamu Ekonomisi* (s. 212-275). Bursa: Ekin Basım Yayın.
- Türk, İ. (2011). *Kamu Maliyesi*. (9. Baskı). Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları.
- Uluatam, Ö. (2014). *Kamu Maliyesi*. (13. Baskı). ANKARA: İmaj Yayınevi.
- Ünsal, E. M. (2011). *Makro İktisat*. (9. Baskı). Ankara: İmaj Yayınevi.

MAKALELER, TEBLİĞLER, RAPORLAR, TEZLER

- Abdelkader, B., Cheikh, S., & Sofiane, M. (2017). The Impact of The Public Expenditure on Employment and Income in Algeria: An Empirical Investigation. *American Journal of Economics* , s. 155-161.
- Abrams, B. A. (1999). The Effect of Government size on the unemployment rate. *Public Choice* , s. 395-401.
- Alymkulova, N. B., Atabaev, N. U., & Ganiev, J. M. (2016). Var-Analysis Of Global Financial Economic Crisis Impact On Public Budget And Unemployment: Evidence From The Economy Of The Kyrgyz Republic. *Economy of Region* , s. 1090-1101.
- Apaydın, F. (2018). Türkiye'de İşsizliğin Karakteristiklerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , s.159-200.

- Aslan, A., & Kula, F. (2010). Kamu Sektör Büyüklüğü-İşsizlik İlişkisi: Abrams Eğrisinin Türkiye Ekonomisi İçin Testi. *Maliye Dergisi* , 155-166.
- Aslan, H., & Aslan, M. (2017). Uzun Süreli İşsizlik Ve Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , s. 103-132.
- Ay, S. (2012). Türkiye'de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim Ve Ekonomi* , 19 (2), s. 321-341.
- Bakırtaş, İ. (2003). Kamu harcamalarının temel makroekonomik göstergelerle ilişkisi ve nedenselliği (1983-2000 Türkiye Örneği). *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* .
- Christopoulos, D. K., Loizides, J., & Tsionas, E. G. (2005). The Abrams Curve of Government Size and Unemployment: Evidence From Panel Data. *Routledge Taylor & Francis Group* , s. 1193-1199.
- Durak, Ş., & Kaya, V. (2014). Türkiye'de İşsizlik ve İşsizliği Azaltmaya Yönelik Politikalar: Tarihsel Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* , 55-73.
- Durkaya, M., & Ceylan, S. (2016). İşsizliğin Azaltılmasında Kamu Kesimi Büyüklüğünün Rolü. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* , s. 23-40.
- Feldmann, H. (2010). Government size and unemployment in developing countries. *Routledge Taylor & Francis Group* , s. 289-292.
- Gangal, V. K., & Gupta, H. (2013). Public Expenditure and Economic Growth. *Dayalbagh Educational Institute* , s. 1-27.
- Göker, Z. (2013). Tam İstihdamın Sağlanmasında Maliye Politikasının Rolü Ve Post- Keynesyen Çözüm Önerileri. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* , s. 103-119.
- Güney, A. (2009). İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri. *Kamu-İş* , s. 135-159.
- Kanca, O. C. (2014). Kamu Harcamalarının İktisadi Etkileri ve Türkiye Örneği. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.

- Kanca, O. C., & Bayrak, M. (2015). Kamu Harcama Bileşenleri İle İşsizlik Arasındaki İlişki (Türkiye Örneği). *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi* , s.55-74.
- Karabulut, A. (2007). Türkiye'deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği. *Türkiye İşkurumu Genel Müdürlüğü* . Ankara.
- Kaya, D. G., Kaygısız, A. D., & Altuntepe, N. (2015). Türkiyede Kamu Harcamalarının Toplam İstihdama Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *AKÜ İİBF Dergisi* , s. 83-96.
- Öner, E. (1993). Türkiye'de Bütçe Harcamaları. İ. M. Çukurova Üniveritesi (Dü.), *9. Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu* içinde, (s. 237-280). Adana.
- Sevüktekin, M. (1988). Ekonometrik Araştırmalarda Verilerin Kullanılması-I. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , IV (1-2), s. 219-228.
- Şahin, H. (1987). Türkiyede İstihdam Sorununun Nedenleri ve Çözüm Yolları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* , s. 335-345.
- Şahin, M., & Özenç, Ç. (2007). Kamu Harcamaları ile Makro Ekonomik D eğişkenler Arasındaki Nedensellik İlişkileri. *Yönetim Bilimleri Dergisi* , s. 199- 225.
- Şakar, M. (1992). Dünyada ve Türkiye'de İşsizlik Sigortası. *Çimento İşveren Dergisi* , s. 8-14.
- T.C. Hazine Müsteşarlığı. (2001). Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı: Hedefler, Politikalar ve Uygulamalar. Ankara.
- Topal, M. H. (2017). Türkiye'de Kamu Yatırımlarının İstihdam Üzerindeki Etkisi: Bölgesel Bir Analiz (2004-2016). *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi* , s. 186-204.
- Türkan, E. (2005). *Türkiye'de İşgücünün Yapı ve Nitelikler: Gelişme ve Değerlendirmeler*. TCMB.
- Uyar Bozdağlıoğlu, E. Y. (2008). Türkiye'de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları. *Sosyal Bilimler Dergisi* , s. 45-65.

Ülgener, S. (1991). *Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme*. İstanbul: Der Yayınları.

Yuan, M., & Li, W. (2000). Dynamic employment and hours effects of government spending shocks. *Journal of Economic Dynamics & Control*, s. 1233-1263.

İNTERNET KAYNAKLAR

BÜMKO, www.bumko.gov.tr/Eklenti/612,abstanitim2007pdf.pdf?0, (06.02.2019).

İŞKUR, www.iskur.gov.tr/is-arayan/aktif-igucu-programlar, (05.02.2019).

TÜİK, www.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul, (02.02.2019).

Türkiye İstatistik Kurumu. (2006). *Türkiye İstatistik Kurumu*. 02.02.2019 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi: www.tuik.gov.tr/MicroVeri/Hia_2006/turkçe/metaveri/tanim/index.html adresinden alındı.

EKLER

EK-1: LIS değişkeni sabitli model birim kök testi sonuçları

Null Hypothesis: LIS has a unit root

Exogenous: Constant

Lag Length: 5 (Automatic- based on SIC, maxlag=11)

	t-Statistic	Prob. *
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-2.946074	0.0453
Test critical values: 1% level	-3.528515	
5% level	-2.904198	
10% level	-2.589562	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(LIS)

Method: Least Squares

Date: 07/08/19 Time: 15:38

Sample (adjusted): 2001Q3 2018Q3

Included observations: 69 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LIS(-1)	-0.165351	0.056126	-2.946074	0.0045
D(LIS(-1))	0.148162	0.110091	1.345814	0.1833
D(LIS(-2))	-0.076418	0.085200	-0.896927	0.3732
D(LIS(-3))	-0.157922	0.082835	-1.906454	0.0612
D(LIS(-4))	0.541818	0.082300	6.583481	0.0000
D(LIS(-5))	-0.297732	0.107872	-2.760035	0.0076
C	1.316149	0.443069	2.970529	0.0042
R-squared	0.638392	Mean dependent var		0.011841
Adjusted R-squared	0.603398	S.D. dependent var		0.112443
S.E. of regression	0.070813	Akaike info criterion		-2.361635
Sum squared resid	0.310894	Schwarz criterion		-2.134987
Log likelihood	88.47642	Hannan-Quinn criter.		-2.271716
F-statistic	18.24276	Durbin-Watson stat		1.843014
Prob(F-statistic)	0.000000			

EK-2: LIS değişkeni sabitli ve Trendli model birim kök testi sonuçları

Null Hypothesis: LIS has a unit root

Exogenous: Constant, Linear Trend

Lag Length: 8 (Automatic- based on SIC, maxlag=11)

	t-Statistic	Prob. *
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-4.260865	0.0064
Test critical values: 1% level	-4.103198	
5% level	-3.479367	
10% level	-3.167404	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(LIS)

Method: Least Squares

Date: 07/08/19 Time: 15:51

Sample (adjusted): 2002Q2 2018Q3

Included observations: 66 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LIS(-1)	-0.422069	0.099057	-4.260865	0.0001
D(LIS(-1))	0.355200	0.125196	2.837161	0.0064
D(LIS(-2))	0.180613	0.115172	1.568203	0.1226
D(LIS(-3))	0.034881	0.103372	0.337433	0.7371
D(LIS(-4))	0.517224	0.094067	5.498468	0.0000
D(LIS(-5))	-0.045752	0.103673	-0.441310	0.6607
D(LIS(-6))	0.068255	0.102860	0.663574	0.5097
D(LIS(-7))	0.050693	0.098256	0.515926	0.6080
D(LIS(-8))	0.360879	0.098166	3.676220	0.0005
C	3.228155	0.757163	4.263490	0.0001
TREND("2000Q1")	0.002548	0.000688	3.704353	0.0005
R-squared	0.778696	Mean dependent var		0.005468
Adjusted R-squared	0.738459	S.D. dependent var		0.109747
S.E. of regression	0.056126	Akaike info criterion		-2.771425
Sum squared resid	0.173257	Schwarz criterion		-2.406483
Log likelihood	102.4570	Hannan-Quinn criter.		-2.627219
F-statistic	19.35274	Durbin-Watson stat		1.845206
Prob(F-statistic)	0.000000			

EK-3: LCA değişkeni sabitli model birim kök testi sonuçları

Null Hypothesis: LCA has a unit root

Exogenous: Constant

Lag Length: 3 (Automatic- based on SIC, maxlag=11)

	t-Statistic	Prob. *
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-0.253994	0.9256
Test critical values: 1% level	-3.525618	
5% level	-2.902953	
10% level	-2.588902	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(LCA)

Method: Least Squares

Date: 07/08/19 Time: 15:53

Sample (adjusted): 2001Q1 2018Q3

Included observations: 71 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LCA(-1)	-0.011185	0.044036	-0.253994	0.8003
D(LCA(-1))	-0.919155	0.060391	-15.22002	0.0000
D(LCA(-2))	-0.886527	0.063835	-13.88787	0.0000
D(LCA(-3))	-0.861766	0.052319	-16.47141	0.0000
C	0.078087	0.169424	0.460897	0.6464
R-squared	0.878462	Mean dependent var	0.002844	
Adjusted R-squared	0.871096	S.D. dependent var	0.261095	
S.E. of regression	0.093741	Akaike info criterion	-1.828733	
Sum squared resid	0.579972	Schwarz criterion	-1.669389	
Log likelihood	69.92002	Hannan-Quinn criter.	-1.765367	
F-statistic	119.2601	Durbin-Watson stat	1.827760	
Prob(F-statistic)	0.000000			

EK-4: LCA değişkeni sabitli ve Trendli model birim kök testi sonuçları

Null Hypothesis: LCA has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 5 (Automatic- based on SIC, maxlag=11)

	t-Statistic	Prob. *
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.233340	0.0866
Test critical values: 1% level	-4.096614	
5% level	-3.476275	
10% level	-3.165610	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation
Dependent Variable: D(LCA)
Method: Least Squares
Date: 07/08/19 Time: 15:54
Sample (adjusted): 2001Q3 2018Q3
Included observations: 69 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LCA(-1)	-0.983684	0.304232	-3.233340	0.0020
D(LCA(-1))	-0.058455	0.282937	-0.206600	0.8370
D(LCA(-2))	0.013593	0.261283	0.052022	0.9587
D(LCA(-3))	-0.201626	0.206187	-0.977878	0.3320
D(LCA(-4))	0.424845	0.164396	2.584281	0.0122
D(LCA(-5))	0.282507	0.114899	2.458735	0.0168
C	3.331962	1.017930	3.273272	0.0018
TREND("2000Q1")	0.011863	0.003794	3.126734	0.0027
R-squared	0.895024	Mean dependent var	0.011404	
Adjusted R-squared	0.882977	S.D. dependent var	0.250550	
S.E. of regression	0.085710	Akaike info criterion	-1.967049	
Sum squared resid	0.448116	Schwarz criterion	-1.708023	
Log likelihood	75.86321	Hannan-Quinn criter.	-1.864285	
F-statistic	74.29754	Durbin-Watson stat	2.022954	
Prob(F-statistic)	0.000000			

EK-5: LTR değişkeni sabitli model birim kök testi sonuçları

Null Hypothesis: LTR has a unit root

Exogenous: Constant

Lag Length: 1 (Automatic- based on SIC, maxlag=11)

	t-Statistic	Prob. *
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.029913	0.0368
Test critical values: 1% level	-3.522887	
5% level	-2.901779	
10% level	-2.588280	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(LTR)

Method: Least Squares

Date: 07/08/19 Time: 15:55

Sample (adjusted): 2000Q3 2018Q3

Included observations: 73 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LTR(-1)	-0.364575	0.120325	-3.029913	0.0034
D(LTR(-1))	-0.296558	0.116438	-2.546927	0.0131
C	1.586718	0.520791	3.046748	0.0033
R-squared	0.329318	Mean dependent var		0.007631
Adjusted R-squared	0.310156	S.D. dependent var		0.281635
S.E. of regression	0.233917	Akaike info criterion		-0.027470
Sum squared resid	3.830212	Schwarz criterion		0.066658
Log likelihood	4.002670	Hannan-Quinn criter.		0.010041
F-statistic	17.18569	Durbin-Watson stat		1.926276
Prob(F-statistic)	0.000001			

EK-6: LTR değişkeni sabitli ve Trendli model birim kök testi sonuçları

Null Hypothesis: LTR has a unit root

Exogenous: Constant, Linear Trend

Lag Length: 1 (Automatic- based on SIC, maxlag=11)

	t-Statistic	Prob. *
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-5.074405	0.0005
Test critical values: 1% level	-4.088713	
5% level	-3.472558	
10% level	-3.163450	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(LTR)

Method: Least Squares

Date: 07/08/19 Time: 15:56

Sample (adjusted): 2000Q3 2018Q3

Included observations: 73 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LTR(-1)	-0.806268	0.158889	-5.074405	0.0000
D(LTR(-1))	-0.091151	0.119022	-0.765835	0.4464
C	3.244521	0.641725	5.055933	0.0000
TREND("2000Q1")	0.006618	0.001718	3.850862	0.0003
R-squared	0.447960	Mean dependent var		0.007631
Adjusted R-squared	0.423958	S.D. dependent var		0.281635
S.E. of regression	0.213754	Akaike info criterion		-0.194747
Sum squared resid	3.152658	Schwarz criterion		-0.069243
Log likelihood	11.10828	Hannan-Quinn criter.		-0.144732
F-statistic	18.66364	Durbin-Watson stat		1.860339
Prob(F-statistic)	0.000000			

EK-7: LTR değişkeni sabitli model birim kök testi sonuçları

Null Hypothesis: LYA has a unit root
 Exogenous: Constant
 Lag Length: 3 (Automatic- based on SIC, maxlag=11)

	t-Statistic	Prob. *
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-1.145561	0.6933
Test critical values: 1% level	-3.525618	
5% level	-2.902953	
10% level	-2.588902	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation
 Dependent Variable: D(LYA)
 Method: Least Squares
 Date: 07/08/19 Time: 15:56
 Sample (adjusted): 2001Q1 2018Q3
 Included observations: 71 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LYA(-1)	-0.140202	0.122387	-1.145561	0.2561
D(LYA(-1))	-0.852494	0.116325	-7.328537	0.0000
D(LYA(-2))	-0.788783	0.106405	-7.413016	0.0000
D(LYA(-3))	-0.759326	0.078588	-9.662100	0.0000
C	0.385957	0.287059	1.344520	0.1834
R-squared	0.787455	Mean dependent var	-0.002340	
Adjusted R-squared	0.774574	S.D. dependent var	1.332689	
S.E. of regression	0.632748	Akaike info criterion	1.990332	
Sum squared resid	26.42445	Schwarz criterion	2.149676	
Log likelihood	-65.65678	Hannan-Quinn criter.	2.053698	
F-statistic	61.13073	Durbin-Watson stat	2.159851	
Prob(F-statistic)	0.000000			

EK-8: LIS değişkeni sabitli ve Trendli model birim kök testi sonuçları

Null Hypothesis: LYA has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 3 (Automatic- based on SIC, maxlag=11)

	t-Statistic	Prob. *
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.607511	0.0362
Test critical values: 1% level	-4.092547	
5% level	-3.474363	
10% level	-3.164499	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation
Dependent Variable: D(LYA)
Method: Least Squares
Date: 07/08/19 Time: 15:57
Sample (adjusted): 2001Q1 2018Q3
Included observations: 71 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LYA(-1)	-1.205567	0.334183	-3.607511	0.0006
D(LYA(-1))	-0.049627	0.260308	-0.190649	0.8494
D(LYA(-2))	-0.252428	0.186545	-1.353172	0.1807
D(LYA(-3))	-0.493203	0.107195	-4.600976	0.0000
C	1.473418	0.417124	3.532330	0.0008
TREND("2000Q1")	0.033926	0.010007	3.390166	0.0012
R-squared	0.819390	Mean dependent var	-0.002340	
Adjusted R-squared	0.805497	S.D. dependent var	1.332689	
S.E. of regression	0.587748	Akaike info criterion	1.855686	
Sum squared resid	22.45413	Schwarz criterion	2.046898	
Log likelihood	-59.87685	Hannan-Quinn criter.	1.931725	
F-statistic	58.97849	Durbin-Watson stat	1.950306	
Prob(F-statistic)	0.000000			

EK-9: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests

Date: 07/08/19 Time: 11:23

Sample: 2000Q1 2018Q3

Included observations: 71

Dependent variable: LIS

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LTR	7.694529	4	0.1034
LYA	13.49749	4	0.0091
LCA	14.52508	4	0.0058
All	97.05108	12	0.0000

Dependent variable: LTR

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LIS	4.192079	4	0.3806
LYA	1.628399	4	0.8037
LCA	11.03454	4	0.0262
All	20.60026	12	0.0565

Dependent variable: LYA

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LIS	2.312930	4	0.6784
LTR	23.37819	4	0.0001
LCA	30.66191	4	0.0000
All	51.50459	12	0.0000

Dependent variable: LCA

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LIS	6.690951	4	0.1531
LTR	15.41565	4	0.0039
LYA	3.731789	4	0.4435
All	20.47093	12	0.0587

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	Ömer ÇAKIR
Doğum Yeri-Tarihi	TİRE/1985
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Gaziosmanpaşa Üniversitesi /İktisat
Yüksek Lisans	---
Bildiği Yabancı Diller (varsa)	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri (varsa)	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Sinop Üniversitesi/Ordu Üniversitesi
İletişim	
E-Posta Adresi	omercakir@odu.edu.tr
Tarih	